بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع الله جي نالي سان جو ڏاڍو مهربان ۽ رحم وارو آهي

٤

سِنڌي ڪتاب

استادن لاءِ رهبر

اعزازي ڪاپي – ناقابلِ فروخت

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس، يونيورسٽي آف اوڪسفرڊ جو هڪ شعبو آهي.
جيڪو سڄي دنيا ۾ اشاعتن جي ذريعي تحقيق، علم و فضيلت ۽ تعليم ۾ اعليٰ معيار جي مقصدن جي واڌاري ۾
يونيورسٽيءَ سان سهڪار ڪري ٿو. Oxford برطانيه ۽ ڪجهه ٻين ملڪن ۾
اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جو ٽريڊ مارڪ آهي

پاڪستان ۾ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس
نمبر 38، سيڪٽر 15، ڪورنگي انڊسٽريل ايريا،
پي او باڪس 8214، ڪراچي 74900، پاڪستان
مان شايع ڪيو

© اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس 2026ع

مصنف جي اخلاقي حقن تي زور ڏنو ويو آهي

پهريون اشاعت 2026ع

سمورا حق محفوظ آهن. اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس کان اڳواٽ لکت ۾ اجازت يا جنهن ريت
واضح طور تي قانون اجازت ڏئي ٿو، لائسنس يا ريپرو گرافڪس حقن جي اداري سان طئي ٿيل
مناسب شرطن کان سواءِ هن ڪتاب جي ڪنهن به حصي جو نقل،ڪنهن به قسم جو
ذخيرو نه ٿو ڪري سگهجي، جتان ان کي ٻيهر حاصل ڪري سگهجي يا ڪنهن به صورت
۾ يا ڪنهن به وسيلي سان ان جو ٽيڪسٽ ڊيٽا مائيننگ يا هٿرادو ذهانت جي سکيا جي لاءِ
استعمال يا منتقل نه ٿو ڪري سگهجي . مٿي ڏنل صورتن کان سواءِ ٻيهر اشاعت خاطر معلومات
حاصل ڪرڻ لاءِ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جي اشاعتي حقن واري شعبي سان
مٿي ڏنل ائڊريس تي رابطو ڪريو.

توهان هي ڪتاب ڪنهن به ٻي صورت ۾ تقسيم نه ٿا ڪري سگهو
۽ ڪنهن ٻئي حاصل ڪندڙ تي به لازمي طرح اهي ئي شرط وجهندا

ISBN 9786275226574

ايم بي ٻٽائي سٽّار ۽ نوري نستعليق فونٽ ۾ ڪمپوز ڪئي وئي آهي

ٽورا
ليکڪ: محمد ابراهيم پرڙو

تعارف

سنڌي ٻولي دنيا جي قديم ترين ٻولين مان هڪ آهي. جنهن وٽ هڪ وسيع ادبي ۽ علمي ورثو موجود آهي. سنڌي ٻولي کي مادري ٻولي طور پڙهائڻ هڪ اهم تعليمي عمل آهي، جنهن لاءِ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جديد تعليمي تحقيق ۽ عالمي معيارن جي بنياد تي سنڌي نصاب کي ترتيب ڏنو ويو آهي.

اوڪسفرڊ پاران تيار ڪيل سنڌي ڪتابَ ٻارن جي پنهنجي ٻولي ۽ انهن جي آس پاس جي ماحول کي ڌيان ۾ رکندي لکيا ويا آهن. سنڌ ۾ سنڌي ٻولي ٻارن جي مادري يا گهٽي استعمال ٿيندڙ ٻولي آهي، تنهنڪري هيءَ ٻوليءَ جي تدريس استادن لاءِ بہ وڌيڪ اثرائتي ۽ ڪارائتي ثابت ٿيندي رهي آهي. انهن ڪتابن ۾ ٻولي سيکارڻ وقت ٻارن جي فڪري، لساني ۽ سماجي واڌ ويجهہ کي خاص ڌيان ۾ رکيو ويو آهي.

ٻولي سکيا جي عمل ۾ مرڪزي حيثيت رکي ٿي، ڇو تہ اها رابطي، سمجهہ ۽ تنقيدي سوچ جي واڌ ويجهہ ۾ مدد ڪري ٿي. ٻولي سيکارڻ جو عمل ٻڌڻ ۽ ڳالهائڻ سان شروع ٿيندو آهي، جڏهن تہ پڙهڻ ۽ لکڻ جون مهارتون گڏوگڏ ترقي وٺن ٿيون. ٻار اسڪول اچڻ کان اڳ ئي ڳالهائڻ جي صلاحيت رکن ٿا، تنهن ڪري استاد لاءِ ضروري آهي تہ هو ٻارن کي اڳ ئي سکيل ٻولي استعمال ڪرڻ جا ڀرپور موقعا ڏئي. سنڌي پڙهائيندڙ استاد لاءِ رڳو ٻولي ڳالهائڻ ڪافي ناهي، پر سٺي، معياري ۽ صاف سنڌي ڳالهائڻ، لکڻ ۽ اکر لکڻ پڻ لازمي آهي. استاد جو آواز نرم، انداز اثرائتو ۽ لهجو ٻارن جي عمر مطابق هئڻ گهرجي. هو اڳواٽ تياري سان، آسان ۽ اخلاقي ٻولي استعمال ڪري، ٻارن کي شاباس ڏئي ۽ سندن ڳالهائڻ جي همت افزائي ڪري. ڪلاس ۾ ٻارن کي ڳالهرائڻ لاءِ استاد سبق ٻڌائڻ کان پوءِ ورجاءُ ڪرائي، سبق يا ڪهاڻيءَ جو خلاصو پڇي، سوال ڪري ۽ ٻارن کان پنهنجي راين جو اظهار ڪرائي، جيئن ٻوليءَ جي سکيا وڌيڪ مؤثر ۽ اثرائتي بڻجي سگهي.

اوڪسفرڊ جي سنڌي نصاب ۾ ٻوليءَ جون بنيادي مهارتون، جهڙوڪ ٻڌڻ، ڳالهائڻ، پڙهڻ، لکڻ، سمجهڻ وغيره. منظم نموني سان ٺاهيو ويو آهي. گڏوگڏ، انهن مهارتن کي حقيقي زندگيءَ ۾ استعمال ڪرڻ لاءِ مناسب تدريسي طريقا بہ شامل ڪيا ويا آهن. استادن جو هي رهنما ڪتاب پهرئين کان پنجين درجي تائين سنڌي ڪتابن سان ڳنڍيل آهي ۽ سڀني درجن ۾ ٻولي سيکارڻ لاءِ هڪجهڙو ۽ مربوط طريقو اختيار ڪيو ويو آهي، جنهن سان ٻارن جي سکيا ۾ تسلسل برقرار رهي ٿو.

’سنڌي ڪتاب ۴‘ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جي اهتمام هيٺ تيار ڪيو ويو آهي، ۽ ان ڪتاب جي بنياد تي استادن لاءِ هي رهنما ڪتاب ترتيب ڏنو ويو آهي، تہ جيئن استاد ڪلاس ۾ سنڌي ٻوليءَ جي مؤثر، معنيٰ خيز ۽ ٻارن دوست تدريس ڪري سگهن.

فهرست

سبق	عنوان	سنڌي	اُردُو
سبق ١	حمد	١	٦٨
سبق ٢	اسان جو نبي سڳورو خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلَي آلِہِ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم	٣	٧٠
سبق ٣	نَعَت	٥	٧٢
سبق ٤	حضرت علي ڪرم الله وَجهُ	٧	٧٤
سبق ٥	مَڪليءَ جو سَير	٩	٧٦
سبق ٦	محنت ڪر (نظم)	١١	٧٨
سبق ٧	قائدِاَعظم مُحمدَ عَلي جِناح ؒ	١٣	٨٠
سبق ٨	اَسان جِي دَّرتِي	١٥	٨٢
سبق ٩	جهنڊيَ جِي عَظمَت	١٧	٨٤
سبق ١٠	چڱَن جِي صُحبَت (نظم)	١٩	٨٦
سبق ١١	اسان جو "سچُ"	٢١	٨٨
سبق ١٢	سَچل سَرمَست ؒ	٢٣	٩٠
سبق ١٣	ڪمپيوٽر	٢٥	٩٢
سبق ١٤	پيارو پاڪستان (نظم)	٢٧	٩٤
سبق ١٥	قرباني جي عيد	٢٩	٩٦
سبق ١٦	سنڌي ٻوليءَ جي اهميت	٣١	٩٨
سبق ١٧	سُنڌي شَهريءَ جُون خاصيتون	٣٤	١٠٠
سبق ١٨	برسات (نظم)	٣٧	١٠٢
سبق ١٩	سياڻو بادشاهہ	٣٩	١٠٤
سبق ٢٠	ڪرڪيٽ راند	٤١	١٠٦
سبق ٢١	قُدرتي آفَتون ۽ اَڳواٽ اُپاءَ	٤٣	١٠٨
سبق ٢٢	مزاحيا غزل (نظم)	٤٥	١١٠
سبق ٢٣	عَدُل ۽ اِنصَافُ	٤٧	١١٢
سبق ٢٤	خلقَ جي خِدمَت جو جَذبَو	٤٩	١١٤
سبق ٢٥	صحت ۽ صفائي	٥٢	١١٦
سبق ٢٦	ماحولياتي تبديلي	٥٥	١١٩
سبق ٢٧	چڱي ڳالهہ (نظم)	٥٧	١٢١
سبق ٢٨	پاڻي وڏي نعمت آهي	٥٩	١٢٣
سبق ٢٩	مرزا قليچ بيگ	٦١	١٢٥
سبق ٣٠	ماڪوڙيءَ ۽ ڪبوتر (تصويري آکاڻي)	٦٤	١٢٨
سبق ٣١	بهارُ آيو، بهارُ آيو (نظم)	٦٦	١٣٠

سبق پهريون

حمد

سکيا جي حاصلات:

- ڪهاڻي، واقعا، تقريرون ۽ خطبا ٻڌي انهن جا اهم نقطا سمجهي سگهي.
- نظم ٻڌي، ان جو مفهوم بيان ڪري سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب لکي سگهي.
- اسم عام ۽ خاص جي فرق کي سمجهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۱-۲

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي سنڌي چوٿين ڪتاب جو تعارف ڪرائي. ان ڪانپوءِ ڪتاب جي صفحي نمبر ۱ تي ڏنل سبق ”حمد“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو پهريون سبق پڙهندا. (نئين لفظن جي معنيٰ صفحي ۹۲ تي ڏسو.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن ته استاد ذهن جي آمادگي وارا ڪتاب ۾ ڏنل سوال پڇي.
- هاڻي حمد کي چٽي اُچار سان، وڏي آواز ۾ سُر ۽ لئه سان پڙهڻ شروع ڪريو.
- هڪ ٻيو شاگردن کان به انفرادي طور حمد سُر ۽ لئه سان پڙهايو. ٻارَ جيڪڏهن درست طريقي سان حمد نه پڙهن ته اوهان کين سُر ۽ لئه سان سِٽون پڙهائي مثال ڏيو.
- حمد جي مختصر سمجهاڻي ڏيو: هن حمد ۾ شاعر رحيم بخش قمر خدا تعاليٰ جي تعريف ڪندي چئي ٿو ته ڏٺي اسان لاءِ اڻ ڳڻيا گل ڦل سونهن پريا پيدا ڪيا آهن. انهن مٿان نظر ايندڙ پکي، جيت ۽ ٻيا ساهوارا ڪيڏا سهڻا لڳن ٿا. شاعر چئي ٿو ته سمنڊَ، درياءَ، جبل ۽ جهنگ به الله سائين وڏي ڏاهپ سان پيدا ڪيا آهن. هن ڪائنات ۾ اُڀ يعني آسمان، تارا، باغ بهارون، سانوڻ جا مينهَن، توڙي سج چنڊ خلقي زندگيءَ کي ڏاڍو وڻندڙ بڻايو اٿائين.
- حمد پڙهڻ ڪانپوءِ زباني سوال ڪريو: هي حمد ڪهڙي شاعر جو لکيل آهي؟ هي دنيا ڪنهن خلقي آهي؟ ڏار ڏار شيون خلقڻ سان خدا ڪيئن زندگيءَ ۾ سونهَن ڦوڪي آهي؟

مشق:

(الف) مڪمل مصرع

۱. گل ڦل نيارا، خالق خلقيا،
۲. ڪوئل، بلبل، پَونر، پنيوريون
۳. اپ ۽ ڌرتي، عَرشُ ۽ ڪرسي،
۴. روشن تارا، خالق خلقيا.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سبق جي سوالن جا جواب.

١. گل ڦل، وڻ ٽڻ سڀ الله سائين خلقيا آهن.
٢. باغن منجهه بهارَ آڻيندڙ بہ الله سائين آهي.
٣. ڌرتيءَ کي روشن ڪرڻ لاءِ سج، چنڊ، تارا، باهہ وغيره خلقي اٿائين.
٤. اسان جي چوڌاري ٻني ٻارا، درياءَ، ڍنڍون، گرمي سردي وغيره آهن جن مان اسان کي فائدو ملي ٿو.

قواعد:

اسم عام ۽ اسم خاص

ٻهريان اسم عام ۽ اسم خاص ڪتاب جي صفحي ٢ تي ۾ پڙهايو.

(ج) اسم عام ۽ اسم خاص

اسمِ عام		اسمِ خاص	
ڳوٺ	ڳوٺ ۾ زندگي سادي پر وڻندڙ آهي.	حيدرآباد	حيدرآباد سنڌ جو ٻيو نمبر وڏو شهر آهي.
شهر	شهر ۾ سڀ سهولتون ملي وينديون آهن.	سنڌو درياءَ	سنڌو درياءَ ڪانسواءِ سنڌ ريگستان بڻجي ويندي.

(د). اوهان جي چوڌاري قدرت جا ڪهڙا نظارا آهن، هڪ پيرا گراف لکو (ٻار ڪي بہ جملا لکي سگهن ٿا)

- منهنجي چوڌاري باغ جو نظارو آهي. باغ ۾ سائي سائي وڻن تي پکين جا آواز اچن ٿا. گلن مان خوشبوءِ اچي ٿي. ٻار ڪيڏن ٿا ۽ وڏا ماڻهو پنڌ ڪن ٿا. ٿڌڙي هيرَ يعني هوا هلي رهي آهي. ماڻهو وڻ ٽڻ، پکي پکڻ، ٻيا ساهوارا سڀ گڏ سُهڻا لڳن ٿا. اهو ڏسي مون کي خوشي ٿئي ٿي.

سرگرمي.

- صفحي نمبر ٢ تي ڏنل سرگرمي ۾ استاد وڏي آواز ۾ حمد جا پهريان لفظ پڙهي، جڏهن تہ شاگردن کي چئي تہ هو وڏي آواز ۾ "خالق خلقيا" گڏجي چون. مثال: توهان پڙهو " گل ڦل نيارا" شاگرد چون: "خالق خلقيا. اهڙيءَ ريت سڄو حمد ٻارن سان گڏجي پڙهو.

سبق ٻيون

اسان جو نبي سڳورو خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم

سکيا جي حاصلات:

- ڪهاڻي، واقعا، تقريرون ۽ خطبا ٻڌي انهن جا اهم نقطا سمجهي سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب لکي سگهي.
- پنهنجي اسڪول ۽ پاڙي جي لائبريريءَ مان پنهنجي دلچسپيءَ جا رسالا ۽ ڪتاب وٺي انهن جو مطالعو ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۳-۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳ تي ڏنل سبق ”اسان جو نبي سڳورو خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم“ ڏسڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ ڪتاب جي صفحي ۹۲ تي ڏسي سگهجن ٿا.
- هاڻي استاد ٻهريان پاڻ سبق پڙهائي وجي. سبق پڙهائڻ دوران تفهيمي سوال مشق نمبر ب وارا، زباني طور پڇو.
- سبق پڙهڻ کانپوءِ ٻارن کي حضرت محمد رسول الله خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جي زندگيءَ بابت سوال ڪري. ٻارن کي ٻڌائي ته پاڻ سڳورا محنتي، ايماندار ۽ پنهنجي عمل ذريعي مخالفن اڳيان به ساراهه جوڳا هئا. ڪين بيمارن جو ايترو خيال هوندو هو جو ان لاءِ نماز کي به مختصر ڪري ڇڏيندا هئا. ٻارن سان ايترو پيار ڪندا هئا، جو حسن ۽ حسين کي ڪيڏائيندا هئا. سندن حسن اخلاق مبارڪ ايترو اعليٰ هيو جو ٻارن کي به سلام ڪندا هئا. سندن اعليٰ اخلاق، ايمانداري ۽ سچائي ڪري مڪي جا ماڻهو ڪانئن دعائون وٺڻ ايندا هئا.
- اهڙي ريت ٻارن کان سوال جواب ڪندي حضرت محمد رسول الله خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن زندگيءَ بابت ڳالهه ٻولهه ڪريو.
- ٻارن کان اِهو سوالُ به ڪريو ته سبق ۾ پاڻ سڳورن جي ڪهڙين عادتن جو ذڪر ٿيل آهي.

مشق:

(الف) صحيح جملن آڏو (✓) ۽ غلط جملن آڏو (✗) جو نشان لڳايو.

۱. پاڻ سڳورا صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن جي ڏاڏي جو نالو عبدالمطلب هو. ✓

۲. ٻارَ جي سارَ سنڀال لاءِ عَرب ان کي اسپتال جي حوالي ڪندا هئا. ✗

۳. گهر جا سڀ ڀاتي هن ٻارڙي جي اچڻ تي ڏاڍا خوش ٿيا هئا. ✓

۴. حضرت عبدالمطلب پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم کي اُٺ تي ڪٽي جبل ويا هئا. ✗

ب) سوالن جا جواب:

١. پاڻ سڳورا صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم عربستان جي شهر مڪي ۾ ڄاوا هئا.
٢. پاڻ سڳورا صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جي دائي جو نالو بيبي حليمہ هو.
٣. جڏهن مڪي ۾ ڏڪار پيو تہ حضرت عبدالمطلب پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم کي ڪُلهي تي جبل ڏانهن کڻي ويا ۽ آسمان ڏانهن مُنهن مبارڪ ڪري دعا ڪيائون ۽ اهڙي ريت مينهن وسي پيو.
۴. مڪي جا ماڻهو موسم جو پهريون تحفو پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم کي موڪليندا هئا تہ پاڻ اُهو ٻارن ۾ ورهائي ڇڏيندا هئا.

قواعد:

پهريان صفت پڙهايو. پوءِ صفت جا ٽي جملا لکرايو.

- شاگردن کان پڇو: جيڪڏهن ڪنهن جو قد تمام ڊگهو هجي تہ اسان ڪيس ڪهڙو لفظ چوندا آهيون؟ (ڊگهو = صفت)
- جيڪڏهن ميوو منو هجي تہ توهان ڪهڙو لفظ استعمال ڪندا آهيو؟ (منو = صفت)
- اسڪول جو وڏو دروازو ڏٺو اٿوَ؟ ان لاءِ ڪهڙو لفظ چوندؤ؟ (وڏو = صفت)
- جڏهن پاڻي ٿڌو هجي تہ ڪهڙو لفظ چوندا آهيو؟ (ٿڌو = صفت)

اِهي سڀ سوال جواب ڪرائي پوءِ ڪتاب ۾ ڏنل صفت جي وصف ۽ سمجهاڻي پڙهايو.

(ج) صفت جا ٽي جملا لکرايو.

١. وڏو وڻ ڇانوَ ڏئي ٿو. ٢. هوشيار ٻارَ محنت سان ٿيندو آهي. ٣. گُلاب جو گُل سُهڻو آهي.

(د) پاڻ سڳورن خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم تي هڪ پيرا گراف لکو.

- اسان جا پيارا نبي حضرت محمد رسول الله خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم الله جا آخري رسول آهن. اوهان صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم هميشہ سچ ڳالهائيندا هئا ۽ ماڻهن سان پيار ۽ مهرباني ڪندا هئا. اوهان يتيم، غريب ۽ بيمار ماڻهن جي مدد ڪندا هئا. اوهان صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم سڀني کي ڀائيچاري، ايمانداري ۽ سچائي سيکاريا. اسان سڀني کي گهرجي تہ حضرت محمد رسول الله خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جي زندگي مان سکون ۽ سندن رستي تي هلون.

سرگرمي:

- پنهنجي اسڪول جي لائبريري مان، حضرت محمد رسول الله خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن جي سيرت مبارڪ بابت ڪو ڪتاب ڪيرائي، ان مان هڪ واقعو پڙهي ڪلاس ۾ سڀني آڏو وڏي آواز سان ٻڌايو.

سبق ٽيون

نَعت

سکيا جي حاصلات:

- نظم ٻڌي، ان جو مفهوم بيان ڪري سگهي.
- نظم پڙهي ان جي سمجهاڻي ڏئي سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب لکي سگهي.
- جملن مان اسم، ضمير چونڊي لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۷-۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦ تي ڏنل سبق "نعت" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ٽيون سبق نعت پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۲ تي ڏنل آهن.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن ته استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس ڏئي، جيڪڏهن شاگرد جواب نه ڏئي سگهن ته سبق پڙهائڻ کانپوءِ ساڳيا سوال ڪري.
- استاد سُر ۽ لئه سان نعت وڏي آواز سان پڙهڻ شروع ڪري. اهڙو سُر ۽ لئه جوڙو جيئن ٻارَ به ساڳي انداز ۾ پڙهن. هڪ ڀيرو استاد پڙهائڻ کانپوءِ شاگردن کي به هدايت ڪري ته هو گڏجي سُر ۽ احترام سان نعت پڙهن.
- هيءَ نعت شاعر غلام حسين مشتاق سَچاوري پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّمَ جي شانَ ۾ لکي آهي. شاعر پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّمَ تي نعت ۾ چئي ٿو ته سيني کان پيارو نبي اسان جو نبي آهي. پاڻ جن مسڪينن سان محبت ڪرڻ وارا آهن، سيني سان ٻاجهه سان هلڻ وارا آهن. سندن سيرت ۽ صورت ۾ ڪيو مثال نه آهي. شاعر اڳتي لکي ٿو ته پاڻ سڳورا وڏي مانَ ۽ شان وارا آهن، پاڻ جن کي خدا پنهنجي گهر گهرايو، عرش جو سير ڪرايو.

مشق

(الف) نعت موجب مصراعون هڪ ٻئي سان ملائي شعر مڪمل ڪريو.

نبين ۾ سڀ کان نيارو نبي	وڏي مــان ۽ شان وارو نبي
هُو صورت ۽ سيرت ۾ بي مثل	اسان جو پيارو پيارو نبي
گهرايو خدا جنهن کي عرش تي	ڏکايل جي ڏک ۾ ڏکارو نبي
ضعيفن ۽ هيڻن جو حامي هئو	ڪيو رات ۾ سير سارو نبي

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

١. هن نعت ۾ شاعر پاڻ سڳورن صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم کي غمخوار سڏيو آهي.
٢. خدا عرش تي اسان جي پياري نبي کي گهرايو هو.
٣. نعت اسان جي آخري نبي جي شان ۾ لکيل نظم کي چئبو آهي.
۴. سوال ۴ ۾ سيئي ٻارن کان سُر ۾ نعت پڙهايو.

قواعد:

اسم ضمير پڙهايو.

- اسم جي جاءِ تي ڪهڙو لفظ استعمال ڪبو آهي؟ سوال ڪانپوءِ ڪتاب مان مثالن ذريعي ضمير پڙهايو.

(ج) اسم ضمير جا جملا

- مان اسڪول وڃان ٿو.
- هُن منهنجي ڀين ورتي آهي.
- هوءَ ڪهاڻي پڙهي ٿي.
- اوهان نعت پڙهي ٻڌايو.

ڳالهائڻ جي سرگرمي

- ڪتاب جي صفحي نمبر ٧ تي سرگرمي ۾ ڏنل مواد ٻارن کي پڙهي ٻڌايو ۽ پوءِ هو پاڻ بہ هڪ پيرو پڙهن.
- جڏهن شاگرد پڙهي وڃن تہ کين هدايت ڪريو تہ هو ان لکت کي پنهنجي لفظن ۾ ٻڌائن. اهڙي ريت هر شاگرد کان پنهنجي لفظن ۾ اُهو بيان ڪرايو جيڪو نعت جي باري ۾ لکيل آهي.

سبق چوٿون

حضرت علي ڪرم الله وَجههُ

سکيا جي حاصلات:

- ڪهاڻي، واقعا، تقريرون ۽ خطبا ٻڌي، انهن جا اهم نڪتا سمجهي سگهي.
- روزمره جي ڪنهن موضوع تي پنهنجن لفظن ۾ ستن کان ۱۰ سادن ۽ مرڪب جملن جو پئرا گراف لکي سگهي.
- مرڪب جملن تي مشتمل پئراگراف لکي سگهي.
- مفرد ۽ مرڪب جملا زمانن موجب بدلائي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۸-۱۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸ تي ڏنل سبق "حضرت علي ڪرم الله وجہ" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو چوٿون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۲ تي ڏنل آهن.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن ته استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس چئي.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کي به هڪ پيرو هو گڏجي سبق پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- هيءُ سبق حضرت علي جي زندگي بابت لکيل آهي. حضرت علي رضہ رسول الله خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جا سؤٽ ۽ ڏاڍا بهادر، علم وارا ۽ نيڪ انسان هئا. ننڍپڻ ۾ ئي اسلام قبول ڪندڙ پهرين ماڻهن مان هئا. حضرت علي پنهنجي سچائي، عدل ۽ علم سبب سڃاتا ويندا آهن. جنگين ۾ سندن بهادري مشهور هئي. ماڻهن کي حق ۽ انصاف سيکاريندا هئا. مسلمانن کين وڏي عزت ڏيندا آهن سندن زندگي اسان جي لاءِ مثالي زندگي آهي. اسلام جا چار خليفا هئا.
- پهريون خليفو. ←حضرت ابوبڪر صديق رضہ
- ٻيون خليفو. ←حضرت عمر فاروق رضہ
- ٽيون خليفو ←حضرت عثمان غني رضہ
- چوٿون خليفو. ←حضرت علي المرتضيٰ رضہ

OXFORD UNIVERSITY PRESS

مشق:

(الف) صحيح جواب.

١. چوٿون ٢. اسد الله ٣. پاڻ سڳورن صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم ۴. مال کان

(ب) سوالن جا جواب:

١. حضرت علي جو پاڻ سڳورن خَاتَم النَّبِيّين صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم سان سؤٽ جو رشتو هو.

٢. پاڻ سڳورن پنهنجي نياڻي بيبي فاطمہ جي شادي حضرت علي سان ڪرائي.

٣. امام حسين حضرت علي جا پٽ آهن.

۴. امام حسن ۽ امام حسين پاڻ سڳورن خَاتَم النَّبِيّين صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جا رشتي ۾ ڏوهٽا آهن.

قواعد:

(ج) مفرد ۽ مرڪب جملن کي زمان ماضي ۽ زمان مستقبل ۾ مٽايو.

جملو	زمان ماضي	زمان مستقبل
مان پڙهان ٿو.	مان پڙهيو.	مان پڙهندس.
ندا کيڏي ٿي.	ندا کيڏيو.	نِدا کيڏندي.
علي وڃي ٿو پر ٿوري دير سان.	علي ويو پر ٿوري دير سان.	علي ويندو پر ٿوري دير سان.

(د) مضمون

- حضرت علي رضہ اسلام جو وڏو بهادر ۽ ڏاهو خليفو هو. هو هميشہ سچ ڳالهائيندا ۽ ماڻهن سان انصاف ڪندا هئا. جنگ ۾ ڪڏهن بہ نہ ڊڄندا هئا ۽ سدائين اسلام جي حفاظت لاءِ اڳيان اڳيان هوندا هئا. سندن علم ۽ ڏاهپ ۾ بہ مشهور هئا، ماڻهن جا وڏا مسئلا آساني سان حل ڪري ڇڏيندا هئا. حضرت علي جي زندگي اسان کي سيکاري ٿي تہ انسان کي بهادر، نيڪ ۽ انصاف پسند هجڻ گهرجي.

ڳالهائڻ جي سرگرمي:

- ڪتاب جي صفحي نمبر ١١ تي ڏنل سرگرمي ٻارن کي ڪرايو.

سبق پنجون

مڪليءَ جو سير

سکيا جي حاصلات:

- مرڪب جملا لکي سگهي.
- مختلف قسم جا جملا (بياني، سوالي) جوڙي سگهي.
- آڪاڻيءَ جي ڪردارن، واقعن، پرولين ۽ لطيفن کي پڙهي يا ٻڌي، پنهنجي پسند ناپسند جو اظهار ڪري سگهي.
- پرنٽ ۽ اليڪٽرانڪ ميڊيا ذريعي ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۱۲ – ۱۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۱۲ تي ڏنل سبق ”مڪليءَ جو سير“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو پنجون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۲ تي ڏنل آهن.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن ته استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس چئي.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کي ٻه هڪ پيرو هو گڏجي سبق پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- هيءَ سبق سنڌ جي تاريخي ماڳ مڪليءَ جي قبرستان بابت آهي. هن سبق ۾ هڪ اسڪول مڪليءَ جو سير ڪرڻ وڃي ٿو. مڪليءَ جو علائقو ٺٽي کان ٿورو پري آهي، ان علائقو ٺٽانهين تي هجڻ ڪري ڏاڍو وڻندڙ آهي. اصل ۾ اُتي هڪ وڏو قبرستان آهي، جيڪو ڪيترين ئي صدين پراڻو آهي. اتي آڳاٽي دؤر جي بادشاهن، وزيرن، شهزادن، اميرن، شاعرن، ولين توڙي ٻين عام توڙي خاص ماڻهن جا مقبرا ۽ قبرون آهن. اُتي مغل توڙي ترخانَ، جن سنڌ تي قبضو ڪري حڪومت ڪئي، تن جا مقبرا پڻ آهن. سبق سير جيان لکيل آهي، جنهن ۾ هڪ هيڊ ماستر پنهنجي اسڪول جي شاگردن ۽ استادن کي تاريخي ماڳ گهمائي ٿو. وڌيڪ تفصيل سبق پڙهڻ کانپوءِ ٻارن کي ٻڌايو.
- شاگردن کان پڇو ته سبق جي ڪهڙي ڳالهه کين پسند آئي ۽ ڇو؟ جيڪڏهن پسند نه آئي ته به ٻڌائن.

مشق:

(الف) صحيح جواب.

۱. قرآن ۲. ٻه ماڙ ۳. هال وانگر ۴. محنت

(ب) سوالن جا جواب:

١. مڪليءَ جون قبرون ۽ مقبرا، سنڌ جي سمن حڪمرانن توڙي مغلن جي دؤر جون آهن.
٢. مڪليءَ جون قبرون ۽ مڪبرا پٿر ۽ سِرن جا ٺهيل آهن.
٣. مڪليءَ جي خاص ڳالهہ اِها آهي تہ اتي شاندار هنر سان مقبرا ۽ قبرون ٺهيل آهن.
٤. ان دؤر جي اهڙي شاندار ڪاريگري تي شاگرد حيران ٿيا ۽ مقام جي سونهَن ڏسي حيران ٿيا.

قواعد:

- شاگردن کي ڪتاب بياني، سوالي ۽ مرڪب جملو پڙهائي، سمجهايو.

(ج) ٽي جملا: بياني، سواليہ ۽ مرڪب

- سواليہ جملو: سنڌو درياءَ ڪٿان وهي ٿو.
- بياني جملو: سنڌ قدرتي وسيلن سان مالامال آهي.
- مرڪب جملو: آئون نوري ڄام تماچي جي ڪهاڻي پڙهي، منهنجي ڀيڻ وري گل ڦل رسالو پڙهيو.

(د) مڪليءَ جي سير مان ڇا سکيو.

- مڪليءَ جي سير دوران اسان سنڌ بابت تاريخي ڄاڻ حاصل ڪئي. اُتي وڏا خوبصورت ۽ ڪاريگري سان مقبرا ۽ قبرون ٺهيل آهن. ڪجهہ قبرون تہ ماڙ بہ ٺهيل آهن. قبرستان جي گهڻن مقبرن تي قرآني آيتون لکيل آهن. اُتي سنڌ جي آڳاٽي بادشاهن ڄام تماچي، سنڌ جي مشهور ويڙهاڪ جرنيل دولهہ دريا خان، سمن حڪمرانن جا مقبرا بہ آهن. مڪليءَ ۾ مغل توڙي ترخان حڪمرانن جون قبرون بہ آهن. اُها سنڌ جي تاريخي جڳهہ آهي، جنهن ۾ ڪيترائي شاعر، صوفي ۽ خدا جا ولي بہ پوريل آهن.

(هـ) لفظن جي معنيٰ ۽ جملن ۾ استعمال

لفظن	معنيٰ	جملن
حيران	حيرت ۾ وجهندڙ يا عجب ۾ وجهندڙ	علي خوبصورت مقبرو ڏسي حيران رهجي ويو.
خوبصورت	جيڪو ڏسڻ ۾ سهڻو هجي	باغ ۾ گل تمام خوبصورت لڳي رهيا هئا.
گهڙاوت	ڪا شيءِ ٺاهڻ	استاد ٻڌايو تہ آڳاٽي زماني جي مقبرن جي گهڙاوت شاندار آهي.
چِترڪاري	تصوير ٺاهڻ يا رنگن سان سينگارڻ	منهنجي پاءُ کي چترڪاري جو وڏو شوق آهي.
ڪمال	وڏي قابليت، بهترين ڪم	سينگارَ خط ۾ ڪمال جون ڳالهيون لکيون آهن.

سرگرمي:

- ڪتاب جي صفحي نمبر ١٥ تي ڏنل سرگرمي ٻارن کي ڪرايو. ان ڪانپوءِ "ڇا توهان کي خبر آهي، ڪنهن بہ شاگرد کان سڄي ڪلاس کي پڙهي ٻڌرايو.

سبق ڇهون

محنت ڪر (نظم)

سکيا جي حاصلات:

- ڪنهن بہ نظم کي پڙهي، ان کي پنهنجي زندگيءَ جي تجربن سان لاڳو ڪري سگهي.
- نظم پڙهي ان جو تت لکي سگهي.
- جملي ۾ مؤنث ۽ مذڪر لفظ تبديل ڪري سگهي.
- نظم کي انفرادي ۽ اجتماعي طور تي پڙهي، پنهنجي راءِ جو اظهار ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ١٦ - ١٨

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ١٦ تي ڏنل نظم ”محنت ڪر“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو ڇهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ٩٢ تي ڏنل آهن.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس چئي.
- استاد وڏي آواز ۾ سُر نظم پڙهي ٻڌائي. شاگردن کي ٻہ هڪ ٻيرو گڏجي سُر سان نظم پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- هيءَ نظم محنت جي عظمت تي لکيل آهي. نظم ۾ شاعر چئي ٿو تہ ٻارن کي محنت ڪرڻ گهرجي. سڀ ڪم محنت سان ٿيندا آهن، اُهو پاڻ کي تيار ڪرڻ جو هجي يا اسڪول وڃڻ جي ڳالهہ هجي. نظم ۾ ٻڌايل آهي تہ هڪ ٻارَ کي محنت سان پنهنجي پڙهائي ۽ ٻيا ڪم ڪارِ ڪرڻ گهرجن. محنت ڪرڻ سان سندس زندگيءَ ۾ آساني ٿيندي ۽ کيس ڪاميابي ملندي. جيڪو استاد شاگردن کي پڙهائي، اُهو ياد رکن. جيڪڏهن محنت ڪندا تہ مٽ مائٽ توڙي دوست کين پڻ ساراهہ ڪندا ۽ عزت ڏيندا، ڇاڪاڻ تہ محنتي ماڻهوءَ جي هر هنڌ حوصلا افزائي ٿيندي آهي.
- شاگردن کي هدايت ڪريو تہ هو گڏجي هڪ ئي سُر ۽ لئہ سان ڪلاس ۾ هي نظم پڙهن.
- ان ڪانپوءِ سبق بابت مختلف سوال ڪريو.
- شاگردن کان پڇو تہ سبق جي ڪهڙي ڳالهہ کين پسند آئي ۽ ڇو؟ جيڪڏهن پسند نہ آئي تہ بہ ٻڌائن. شاگردن جي ذاتي زندگيءَ سان ڪيئن نظم ڳنڍيل آهي؟ ڪنهن تجربي يا ڪم، يا پڙهائيءَ سان؟

مشق:

(الف) هيٺ ڏنل شعرن کي مڪمل ڪريو.

۱. مڪتب ڏي تـي تـرُت تيـار، محنـت ڪـر تـون محنـت يـار!

۲. پُـڏ تـون يـار هنئيـن سـان لائـي، جـو توکـي اُسـتاد پڙهائـي.

۳. مائـٽ مِـٽ توکـي ڀائيـنـدا، سـنگتـي سـاٿـي پـڻ چاهيـنـدا.

۴. جيـڪـو محنـت خـوب ڪـري ٿـو، پنهنجي ڪـم تـي ڌيان ڌري ٿـو.

(ب) سوالن جا جواب:

۱. محنت ڪرڻ سان هر ڪم ٿي ويندو، هر هنڌ عزت ۽ مان ملندو.

۲. سنگتي ساٿي ان کي چاهيندا آهن، جيڪو محنت ڪندو آهي.

۳. مائٽ مٽ توکي چاهيندا وارو بند. چاڪاڻ ته مٽ مائٽن جي ساراهه سيني کي وڻندي آهي.

۴. هي نظم محمد صديق مسافر جو لکيل آهي.

قواعد:

(ج) مذڪر ۽ مؤنث سڃاڻي لکڻ:

منهنجي ڀين سٺو آهي.	ڀين مؤنث آهي: ڀين سٺي آهي.
اڪرم وڃي رهي آهي.	اڪرم مذڪر آهي. وڃي رهيو آهي.
گهوڙو گاهه چري ٿي.	گهوڙو مذڪر آهي. چري ٿو.
نبيها ٽي وي ڏسي ٿو.	نبيها مؤنث آهي. ٽي وي ڏسي ٿي.

(د) شاگرد نظم پڙهي پوءِ ان جو تت پنهنجي لفظن ۾ لکندا.

- هي بيت محمد صديق مسافر جو لکيل آهي. شاعر هن نظم ۾ محنت جي اهميت بيان ڪري ٿو. سندس چوڻ آهي ته محنتي ماڻهو ڪڏهن پريشان نه ٿيندو آهي. هر هنڌ عزت ۽ احترام سان ڏٺو ويندو آهي. مٽ مائٽ توڙي سنگتي کين ڀائيندا آهن. جيڪو گهڻي محنت ڪري ٿو تنهن جا ٻيڙا پارِ ٿيندا آهن. هو ڪڏهن ڏکيا ڏينهن نه ڏسندو آهي. تنهنڪري اسانکي گهرجي ته محنت ڪرڻ کان پريشان نه ٿيون. محنت ڪرڻ سان زندگي سولي ٿي پوندي آهي.

سرگرمي:

- ڪتاب جي صفحي نمبر ۱۸ تي ڏنل سرگرمي ٻارن کي ڪرايو.
- ٻي سرگرمي ۾ محنتي، ڪپڙا، مڪتب، سنگتي، هوشيار، ناماچار ٻارن کي چئو ته پاڻ لفظ ڳولهن. جيڪو شاگرد اڳ ۾ ڪري ويندا، تن جي ساراهه ڪريو. هي سرگرمي شاگرد پاڻ ڪندا، استاد صرف چڪاس ڪندو رهي ته هو صحيح ڪري رهيا آهن. پينسل سان لفظن کي جوڙي سگهن ٿا.

سبق ستون

قائد اعظم محمد علي جناح ؒ

سکيا جي حاصلات:

- ابلاغ جي ذريعن (ريڊيو، ٽي وي، سوشل ميڊيا وغيره) تان معلومات حاصل ڪري سگهي.
- ريڊيو، ٽي وي، سوشل ميڊيا تان معلومات حاصل ڪري ٻين کي ٻڌائي سگهي.
- ڪنهن بہ ڏنل موضوع تي ٽن کان ڇهن منٽن تائين تاثرات سان خيالن جو اظهار ڪري سگهي.
- مختلف قسم جا جملا (امري ۽ ندائي) جوڙي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۱۹-۲۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۱۹ تي ڏنل سبق "قائد اعظم محمد علي جناح ؒ" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو ستون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.) جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس ڏئي.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کي بہ هڪ پيرو سبق پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- قائد اعظم ؒ جي شخصيت ۽ جدوجهد تي ٻارن کي تفصيل سان ٻڌايو.
- سبق جا تفهيمي سوال زباني بہ پڇا ڪريو جيئن شاگردن کان پڇو تہ سبق جي ڪهڙي ڳالهہ کين پسند آئي؟

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ستين   ۲. وڪالت   ۳. گورنر جنرل   ۴. ۱۹۴۸ع

(ب) سوالن جا جواب:

۱. قائد اعظم ؒ جو پورو نالو محمد علي جناح هو.
۲. هو ۲۵ ڊسمبر ۱۸۷۶ع ۾ ڪراچيءَ ۾ پيدا ٿيو.
۳. ان وقت مسلمانن جي چڱي حالت نہ هئي.
۴. قائد اعظم ؒ شروعاتي تعليم ڪراچي ۽ بمبئي مان حاصل ڪئي.

قواعد:

امري ۽ ندائي جملا ڪتاب مان پڙهايو.

(ج) شاگردن کي ٻه ٻه امري ۽ ندائي جملا لکڻ جي هدايت ڪريو.

(د) قائد اعظم جي شخصيت ۽ جدوجهد تي پيرا گراف لکرايو.

- قائداعظم محمد علي جناح پاڪستان جا باني ۽ هڪ ايماندار، بهادر اڳواڻ هئا. هو سڀني ماڻهن سان عزت ۽ برابري جو سلوڪ ڪرڻ تي يقين رکندا هئا. قائداعظم جو مقصد اهو هو ته مسلمانن کي پنهنجي ڌرتي تي آزادي ۽ حق ملن، جتي هو امن سان رهڻ ۽ پنهنجي مذهب تي عمل ڪري سگهن. هن وڏي محنت ۽ ڏاهپ سان پاڪستان حاصل ڪيو. ١۴ آگسٽ ١٩۴٧ع تي پاڪستان هڪ آزاد ملڪ بڻيو قائداعظم جو پيغام”ايمان، اتحاد، تنظيم“ هو.

(هہ) جملن جي ترتيب صحيح ڪريو.

١. قائداعظم رات دير تائين پيو پڙهندو هو.
٢. قائد اعظم کي ننڍپڻ کان ئي پڙهڻ جو شوق هو.
٣. قائد اعظم سدائين سچ ڳالهائيندو هو.
۴. قائد اعظم وڪالت جو امتحان پاس ڪري وطن موٽي آيو.

سرگرمي:

- ڪتاب جي صفحي نمبر ٢١ تي ڏنل سرگرمي ٻارن کي ڪرايو.

سبق اٺون

اسان جي ڌرتي

سکيا جي حاصلات:

- گهر، اسڪول، شهر ۽ ڳوٺ ۾ تعريفي ۽ تنقيدي گفتگو ٻڌي سمجهي سگهي.
- ڪنهن بہ موضوع تي تعريفي ۽ تنقيدي گفتگو ڪري سگهي.
- پنهنجي درجي موجب عبارت خاموشيءَ ۽ روانيءَ سان پڙهي سگهي.
- بي ترتيب جملن کي ترتيب ڏئي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۲۲-۲۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۲۲ تي ڏنل سبق "اسان جي ڌرتي" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو اٺون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.) جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس چئي.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. هڪ ڀيرو شاگردن کان خاموشيءَ سان سبق پڙهايو.
- سبق جا تفهيمي سوال زباني بہ پڇا ڪريو. ان کانپوءِ ڌرتيءَ بابت ڄاڻ ڏيو. ڌرتي سج جي چوڌاري ڦرندڙ هڪ وڏو گولو آهي.اهو سج جي خاندان، يعني شمسي نظام، جو حصو آهي. ڌرتي پنهنجي محور تي بہ ڦري ٿي، جنهن ڪري ڏينهن ۽ رات ٿين ٿا. ڌرتي تي پاڻي، هوا ۽ مٽي موجود آهي، تنهنڪري هتي زندگي ممڪن آهي. ڌرتيءَ جو وڏو حصو پاڻيءَ سان ڍڪيل آهي ۽ ٿورو حصو خشڪيءَ تي مشتمل آهي. هن تي پهاڙ، سمنڊ، نديون ۽ ٻيل آهن. ڌرتي سج کان ٽيون نمبر وارو گرهہ آهي، جيڪو حياتيءَ لاءِ سڀني کان مناسب آهي.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. بصر ۲. گهٽ پاڻيءَ ۳. ڪيرٿر ۴. ميوو

(ب) سوالن جا جواب:

۱. اناج اپايون ٿا. گهر ٺاهيون ٿا. وڻ، ميوا، فصل ۽ ٻيا فائدا بہ حاصل ڪريون ٿا.
۲. ڌرتيءَ جي شڪل بصر جيان آهي. ان وانگي تهہ اٿس.

٣. جهڙي ريت بصر جي ڳنڍيءَ تي ته آهن، تهڙي ريت ڌرتيءَ ۾ به تهن، پر ڪي سنها ته ڪي ٿلها آهن.

٤. ڪي وڏا ته ڪي ننڍا جبل آهن، ڪي سخت، ته ڪي ڀرڪڻا آهن.

٥. بيابان واريءَ جا ٿهيل آهن، ڪي وڏين پٿرن جا ٿهيل آهن.

٦. ڌرتيءَ ۾ لوڻ، سونَ، چاندي، لوهه، ٻين ڌاتن جا خزانا لڪل آهن.

(ج) جملن کي ترتيب ڏيو.

١. اسين سڀ ڌرتيءَ تي رهون ٿا.

٢. اسين سنڌو درياءَ جو پاڻي پيئون ٿا.

٣. ڌرتي اسان جي ماءُ آهي.

٤. سنڌ دنيا جي قديم تهذيب آهي.

(د) ڌرتيءَ ۾ ڪهڙيون شيون موجود آهن، جن مان اسان فائدو حاصل ڪريون ٿا؟

- ڌرتيءَ ۾ اڻ ڳڻيون شيون آهن، جن مان اسان فائدو حاصل ڪريون ٿا. ڌرتيءَ تي درياءَ، سمنڊ، وڻ ٽڻ، فصل، معدنيات آهن، جن مان اسان فائدو حاصل ڪريون ٿا. (ٻارن کان تفصيل سان لکرايو)

سرگرمي:

- ڪتاب جي صفحي نمبر ٢٥ تي ڏنل سرگرمي ٻارن کي ڪرايو.

سبق نائون

جهنڊي جي عظمت

سکيا جي حاصلات:

- سادن ۽ مرڪب جملن تي آڌاريل عبارت پڙهي ۽ سمجهي سگهي.
- پنهنجي درجي جي معيار موجب عبارت پڙهي پنهنجي ڄاڻ ۽ سمجهه مطابق سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- لفظن جون اڳياڙيون ۽ پڇاڙيون ملائي نوان لفظ ٺاهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۲۶-۲۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۲۶ تي ڏنل سبق ”جهنڊي جي عظمت“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو نائون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.) جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس چئي.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. سبق جا تفهيمي سوال زباني بہ پڇا ڪريو.
- جهنڊي جي اهميت تي ڳالهہ ٻولهہ ڪريو.

مشق:

(الف) صحيح غلط جا جواب:

۱. ✓ ۲. ✗ ۳. ✓ ۴. ✗ ۵. ✗

(ب) سوالن جا جواب:

۱. پاڪستان جي جهنڊي جا بہ حصا آهن، سائو ۽ اڇو.
۲. جهنڊي جو سائو گهڻائي وارن ماڻهن يعني پاڪستان ۾ مسلمانن جي نمائندگي ڪري ٿو.
۳. جهنڊي جو اڇو حصو ٿورائي وارن جي علامت آهي.
۴. اسلامي تاريخ مان خبر پئي ٿي تہ پاڻ سڀورن جهنڊي کي وڏي اهميت ڏني.

قواعد:

اڳياڙي ۽ پڇاڙي وارا حصا بورڊ تي پڙهايو.

(ج) اڳياڙي ۽ پڇاڙي جا بہ بہ لفظ ٺاهي ڏيکاريو.

(د) جهنڊي جي اهميت تي مضمون.

- هر ملڪ جو پنهنجو قومي جهنڊو هوندو آهي. جهنڊو ملڪ جي سڃاڻپ ۽ شان جو نشان هوندو آهي.
- پاڪستان جو جهنڊو سائي ۽ اڇي رنگ جو آهي. سائو رنگ مسلمانن جي علامت آهي ۽ اڇو رنگ ٻين مذهبن وارن جي. جهنڊي تي چنڊ ۽ تارو اسلامي تهذيب جي علامت آهن. جهنڊو اسان کي اتحاد ۽ امن جو پيغام ڏئي ٿو. جڏهن جهنڊو لهرائي ٿو ته ماڻهن جي دل ۾ پيار ۽ فخر پيدا ٿئي ٿو. قومي ڏينهن تي جهنڊو هر گهر، اسڪول ۽ اداري تي لڳايو وڃي ٿو. جهنڊي جي عزت ڪرڻ هر شهري جو فرض آهي. اسان کي پنهنجي ملڪ جي جهنڊي تي هميشه فخر ڪرڻ گهرجي.

سرگرمي:

- ڪتاب جي صفحي نمبر ٢٨ تي ڏنل سرگرمي ٻارن کي ڪرايو.

سبق ڏهون

چڱن جي صحبت

سکيا جي حاصلات:

- لفظن جي غلط ۽ صحيح اچارن جي ادائگي ۽ لهجو ٻڌي انهن ۾ فرق ڪري سگهي.
- لفظن جي غلط ۽ صحيح اچارن جي ادائگي ۽ لهجو ٻڌي انهن ۾ فرق بيان ڪري سگهي.
- نظم پڙهي ان جي سمجهاڻي ڏئي سگهي.
- نظم پڙهي ان جي سمجهاڻي لکي سگهي.
- لفظن جون اڳياڙيون ۽ پڇاڙيون ملائي نوان لفظ ٺاهي سگهي

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۲۹-۳۰

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۲۹ تي ڏنل سبق "چڱن جي صحبت" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ڏهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.) جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن ته استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ ٻارن کي سٺي سنگت تي ڳالهه ٻولهه ڪرايو سندن راءِ پڇو ته چڱي سنگت ڪهڙي هوندي آهي؟
- استاد وڏي آواز ۾ نظم پڙهي ٻڌائي. نظم جي سمجهاڻي به ڪين ٻڌايو ۽ تفهيمي سوال پڇا ڪريو.
- سرگرمي لاءِ هيٺيون مضمون پڙهو ڪجهه لفظن جا غلط اچار ڪريو تلفظ غلط ادا ڪريو ۽ ڏسو ته ٻار سڃاڻي سگهن ٿا: چڱي صحبت يعني سٺن دوستن ۽ سٺن ماڻهن سان گڏ رهڻ. چڱي صحبت انسان جي عادتن ۽ سوچ کي سٺو بڻائي ٿي. جيڪڏهن اسين سچ ڳالهائيندڙ مددگار ۽ محنتي ماڻهن سان گڏ رهنداسين ته اسين به اهڙا ئي بڻجي وينداسين. خراب صحبت انسان کي غلط رستي تي وٺي وڃي ٿي. چڱي صحبت ۾ ماڻهو هڪ ٻئي جي مدد ڪندا آهن ۽ عزت سان ڳالهائيندا آهن. اسڪول، گهر ۽ پاڙي ۾ سٺن دوستن سان گڏ رهڻ سان زندگي خوش ٿيندي آهي. تنهنڪري هميشه اهڙن ماڻهن سان گڏ رهڻ گهرجي، جيڪي سچائي، محنت ۽ نيڪيءَ جو سبق ڏين.

مشق:

(الف) شعر جون مڪمل سٽون

۱. چڱن جي صحبت ۾ <u>گذارج سدا</u>، ۲. <u>جنهن جي سنگت</u> ۾ وڏي مانُ ، شانُ.

۳. سنگت بَد سندو آهه <u>بڇڙو ئي ڦل</u>، ۴. <u>سنگت آهي بڇڙيءَ</u> کي هر هنڌ ڌڪار.

(ب) سوالن جا جواب:

١. چڱن جي صحبت ۾ ان ڪري گذارڻ گهرجي تہ جيئن ماڻهو چڱا عمل ۽ عادتون سکي.
٢. چڱن جي صحبت ۾ رهڻ سان عزت ۽ شان وڌندو آهي.
٣. سنگت مان ماڻهو عادتون، ڪم وغيره سکندو آهي.
۴. بُرن جي سنگت مان ماڻهو بريون عادتون پرائيندو آهي.

قواعد:

اڳياڙي ۽ پڇاڙي وارا حصا بورڊ تي پڙهايو.

(ج) اڳياڙي ۽ پڇاڙي جا پنج لفظ ٺاهي ڏيکاريو.

١. پيارن ٢. يارن ٣. ٻارن ۴. تارن ۵. غارن

(د) نظم مان ڇا سکيو: چڱي صحبت يعني سٺن دوستن ۽ سٺن ماڻهن سان گڏ رهڻ. چڱي صحبت انسان جي عادتن ۽ سوچ کي سٺو بڻائي ٿي. جيڪڏهن اسين سچ ڳالهائيندڙ، مددگار ۽ محنتي ماڻهن سان گڏ رهنداسين تہ اسين بہ اهڙا ئي بڻجي وينداسين. خراب صحبت انسان کي غلط رستي تي وٺي وڃي ٿي. چڱي صحبت ۾ ماڻهو هڪ ٻئي جي مدد ڪندا آهن ۽ عزت سان ڳالهائيندا آهن. اسڪول، گهر ۽ پاڙي ۾ سٺن دوستن سان گڏ رهڻ سان زندگي خوش ٿيندي آهي. تنهنڪري هميشہ اهڙن ماڻهن سان گڏ رهڻ گهرجي، جيڪي سچائي، محنت ۽ نيڪيءَ جو سبق ڏين.

سرگرمي:

- ڏنل سرگرمي ۾ مٿي ڏنل پيراگراف غلط پڙهو ڏسو ٻار ڇا ٿا چون. پوءِ ٻارن کي سمجهايو.

سبق يارهون

اسان جو "سجُ"

سکيا جي حاصلات:

- مڪالمن جي تناظر کي ڏسي تاثرات ۽ درست ادائگي سان پڙهي سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب لکي سگهي.
- جملي ۾ مذڪر ۽ مؤنث لفظن کي تبديل ڪري سگهي.
- روزمرهہ جي زندگيءَ ۾ بجلي، گئس ۽ پاڻي جي درست استعمال جي آگاهي حاصل ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۳۱-۳۴

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳۱ تي ڏنل سبق اسان جو "سج" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو يارهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.) جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. سبق ٻارن کان بہ هڪ ڀيرو پڙهائي
- ٻارن کي سج بابت تفصيل سان ٻڌايو تہ سج کانسواءِ زندگي ناممڪن آهي. ڪا شيءِ جيئري نہ رهي سگهندي. سج جي روشني تِص پوکون پچن ٿيون. گل ڦل، وڻ ۽ ٻيا ٻوٽا ٿين ٿا. جيڪي سڀني ساهوارن جي حياتي لاءِ ضروري آهي. سج نہ هجي هان تہ موسمون بہ نہ ٿين ها. ٻيا تفصيل بہ ٻڌايو.
- ٻڌايو تہ شاگرد سرگرمي ۾ ڳالهہ ٻولهہ ڪندا، پاڻي، بجلي ۽ گئس جي استعمال تي ڳالهائيندا.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. سج ۲. پاڻي ۳. پوکون ۴. برسات

(ب) سوالن جا جواب:

۱. سج جي روشني تمام تيز آهي، تنهنڪري ان ڏانهن نهاري نہ سگهندا آهيون.
۲. سج جي روشني ۽ گرميءَ مان سڀ حياتي ممڪن آهي. ان جا سڀ اهي فائدا آهن.
۳. سج جا ڪرڻا جڏهن سمنڊ تي پون ٿا تہ پاڻي ٻاڦ ٿي اڏامي ٿو بادل ٺهن ٿا، پوءِ اُهي برسات وسائن ٿا.
۴. جبلن تي پيل برف ڳري ٿي، جيڪا پاڻي ٿي درياهہ وهن ٿا.

قواعد:

(ج) مذڪر جملن کي مؤنث ۽ مؤنث جملن کي مذڪر ۾ مٽايو.

١. هوءَ سچي ماڻهو آهي.
٢. ڏاڏو ڪتاب پڙهي رهيو آهي.
٣. مالڻ پنهنجو وقت ڪم تي ڪندي آهي.
٤. هي ڇوڪرو ڏاڍو ذهين آهي.

(د) جملي ۾ بي ترتيب اکرن کي ترتيب:

١. اسان سج ڏانهن نهاري نه سگهندا آهيون.
٢. سج باهه جو هڪ گولو آهي.
٣. پاڻي به سج جي گرميءَ مان حاصل ٿئي ٿو.
٤. الله تعاليٰ ڏينهن کي ڪم ڪرڻ لاءِ ٺاهيو آهي.
٥. الله تعاليٰ رات کي آرام ڪرڻ لاءِ ٺاهيو آهي.

(هه) سج مان ڪهڙا فائدا ٿين ٿا، هڪ پيراگراف لکو:

- سج اسان لاءِ تمام اهم آهي. سج جي روشني سان ڏينهن ٿئي ٿو ۽ اسان کي گرمي ملي ٿي. سج ٻوٽن کي وڌڻ ۾ مدد ڏئي ٿو ۽ ٻوٽا آڪسيجن ٺاهين ٿا، جيڪا اسان جي ساهه کڻڻ لاءِ ضروري آهي. سج مان اسان کي وٽامن ڊي به ملي ٿي جيڪا هڏن کي مضبوط بڻائي ٿي. سج کان سواءِ زندگي ممڪن نه آهي.

(و) سج نه هجي ها ته ڇا ٿئي ها؟ لکڻ جي اِها سرگرمي ٻارن کان ڪرايو

سرگرمي:

- صفحي نمبر ٣٤ تي سرگرمي شاگردن کان ڪرايو. ٻارن جون ٽي ٽوليون ٺاهيو هر ٽولي کي گئس، بجلي ۽ پاڻي جي بچت جا طريقا ڪاپي ۾ لکي، ڪلاس اڳيان تفصيل سان سمجهائڻ جو چئو.

سبق ٻارهون

سچل سرمست

سکيا جي حاصلات:

- عبارت پڙهي پنجن مان ڇئن تفهيمي سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- لکڻين ۾ مرڪب لفظن جو استعمال ڪري سگهي.
- جملي ۾ مذڪر ۽ مؤنث لفظن کي تبديل ڪري سگهي.
- پنهنجي اسڪول ۽ پاڙي جي لائبريريءَ مان پنهنجي پسند جا رسالا ۽ ڪتاب وٺي، پڙهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۳۵-۳۷

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳۵ تي ڏنل سبق "سچل سرمست" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ٻارهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.) جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن ته استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. سبق ٻارن کان به هڪ ڀيرو پڙهائي، سندن اُچار درست ڪرائي.
- ٻارن کي سچل سرمست بابت تفصيل سان ٻڌايو. جيئن سنڌ ۾ ڪيترائي صوفي فقير ۽ شاعر پيدا ٿيا آهن. اسان شاهه لطيف بابت به پڙهيو هو. تهڙي ريت سچل به هڪ وڏو شاعر ۽ الله جو ٻانهو هو. هن سچ ڳالهائڻ، خدا ۽ ان جي مخلوق سان پيار ڪرڻ جو درس ڏنو. ٻيا تفصيل جهڙوڪ شاعري وغيره به ٻڌايو.
- ٻارن کان سبق جي سمجهه جاچڻ لاءِ سبق مان سوال ڪريو زباني جواب پڇو.
- شاگردن کي مرڪب لفظن بابت ٻڌايو. مرڪب لفظ ٻن يا ٻن کان وڌيڪ ڀاڱن (مفرد لفظن) مان جُڙي ٿو ۽ هر هڪ ڀاڱي جي ڌار معنيٰ سان گڏ ٻنهي جي گڏيل معنيٰ به ٿئي ٿي. جنهن جا مثال هفت زبان، سرمست وغيره
- سوال جواب وٺڻ کانپوءِ شاگردن کي چئو ته هو گهر مان سچل سرمست جي سنڌي ۽ سرائڪي بيت لکي، ايندڙ پيرڊ ۾ ٻڌائن. ٻئي پيرڊ ۾ سڀني شاگردن کان سراسري طور پڇا ڪجو ته هو ڪهڙا بيت لکي آيا آهن.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. خواجا عبدالحق ۲. سنجيده ۳. سچل جو رسالو ۴. "درازا"

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

۰۱ سن ۱۱۵۲ هجري ۱۷۳۹ع ۾ پيدا ٿيو.

۰۲ ڇهن سالن جو هو تہ سندس والد وفات ڪري ويو.

۰۳ سچل سرمست جي پرورش سندس ڏاڏي ۽ چاچي ڪئي.

۰۴ سچل سرمست ننڍي لاڪون خاموش ۽ سنجيده شخصيت رکندو هو.

قواعد:

(ج) مذڪر جملن کي مؤنث ۽ مؤنث جملن کي مذڪر ۾ مٽايو.

۰۱ هو اچي رهيو آهي　　　۰۲ پارس پنڌ ڪري ٿي.

۰۳ منهنجو ٻلو پيارو آهي.　　　۰۴ گهوڙي پاڻي پيئي ٿي.

(د) سچل سرمست تي پئراگراف، مرڪب لفظن جي مدد سان.

سچل سرمست سنڌ جو وڏو شاعر ۽ صوفي هو. هن محبت ۽ امن جو پيغام ڏنو. سچل ستن زبانن ۾ شاعري ڪئي، جنهنڪري کي هفت زبان شاعر چيو وڃي ٿو. هن سدائين سچ ڳالهائڻ جو درس ڏنو. هو تصوف جو قائل هو ۽ سيني کي هڪ جهڙو ڀائيندو هو. سچل سرمست جو پيغام اڄ بہ ماڻهن کي سچ ۽ محبت وارو رستو ڏيکاري ٿو.

سرگرمي:

- صفحي نمبر ۳۷ تي شاگردن کان سرگرمي ۾ شاگردن کي لائبريري ۾ وٺي وڃو اتي سچل سرمست جو رسالو ڪڍي ڏيکاريو. پوءِ شاگرد چار ٽولين ۾ ورهائجي وڃن. هر هڪ ٽولي رسالي مان ڪو بيت ڪڍي، ۽ لائبريري ۾ ئي سيني کي بيت ۽ ان جي سمجهاڻي ٻڌائي.

سبق تيرهون

ڪمپيوٽر

سکيا جي حاصلات:

- هڪ منٽ ۾ گهٽ ۾ گهٽ ۷۰ لفظ درست ادائگي ۽ اچار سان پڙهي سگهي.
- مڪالمن جي تناظر ڪي ڏسي تاثرات ۽ درست ادائگيءَ سا پڙهي سگهي.
- پنهنجي لکڻين ۾ بيهڪ جي نشانين جو درست استعمال ڪري سگهي.
- حرف جر کي سمجهي، درست استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۳۸-۴۰

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳۸ تي ڏنل سبق "ڪمپيوٽر" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو تيرهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۳ تي ڏنل آهن.)
- هي پيرڊ ڪمپيوٽر ليب ۾ وٺو ۽ ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو. استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. پڙهڻ دوران ڳالهہ ٻولهہ واري انداز جو خيال رکي ۽ ان کانپوءِ شاگردن کي خاموشي سان هڪ پيرو پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- ٻارن کي ٻڌايو تہ اڄ ڪلهہ جي دؤر ۾ هر ڪم ڪمپيوٽر جي مدد سان ٿي رهيو آهي. اسڪولن ۾ توهان جي رزلٽ، ڪيترا پاس ٿيا، ڪيترا نہ ٿيا، حساب ڪتاب، اسپتالن ۾ ڪمپيوٽر جي مدد سان علاج بہ ٿئي ٿو. ٻيا گهڻا ڪم ڪمپيوٽر تي ٿين ٿا.
- ٻارن کان سبق جي سمجهہ جاچڻ لاءِ سبق مان سوال ڪريو. زباني جواب پڇو.
- ڪمپيوٽر ڇا آهي؟ ان سان ڇا ٿئي ٿو؟ ڪمپيوٽر جا ڪهڙا ڪهڙا حصا آهن؟ ڇا توهان وٽ آهي وغيره؟
- شاگردن کي حرف جر جي وصف ٻڌايو: اهڙا لفظ جيڪي جملي ۾ ڪنهن اسم يا ضمير جي پنيان اچن ۽ جملي ۾ اڳئين لفظ جو صحيح مطلب ظاهر ڪن. مثال ماڻهو يٽ <u>تي</u> وينو آهي. هي ڪتاب ابراهيم <u>جو</u> آهي.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ڪي بورڊ، مائوس، ۽ اسڪينر.

۲. پرنٽر، مانيٽر، ۽ اسپيڪر.

۳. اسٽور يا گڏ ڪرڻ جي.

۴. اسٽور يا گڏ.

(ب) سوالن جا جواب:

١. ڪمپيوٽر بجلي تي هلندڙ مشين آهي، جيڪا مختلف ڪمن کي سولو ڪري ٿي.
٢. اهڙي معلومات جيڪا ڪمپيوٽر کي فراهم ڪندا آهيون ان کي input چوندا آهيون.
٣. جيڪا ڄاڻ يا معلومات اسان کي ڪمپيوٽر ڏئي، تنهن کي آئوٽ پٽ چوندا آهيون.
٤. جڏهن اسان ڪمپيوٽر کي ڄاڻ ڏيندا آهيون ته هو ان تي ڪم ڪرڻ شروع ڪندو آهي، اها پروسيسنگ آهي.

قواعد:

حرف جر جي معنيٰ ڪتاب مان ٻه پڙهايو.

- اهڙا لفظ جيڪي جملي ۾ ڪنهن اسم يا ضمير جي پنيان اچن ۽ جملي ۾ اڳئين لفظ جو صحيح مطلب ظاهر ڪن. مثال ماٺهو پيت تي وينو آهي. هي ڪتاب ابراهيم جو آهي.

(ج) حرف جر جا جملا:

١. ڪانءُ پيت تي وينو آهي.
٢. سارنگ ڪٽ وٽ وينو آهي.
٣. انب وڻ ۾ لڳل آهي.
٤. ڪمپيوٽر ليب ۾ پيو آهي. پاڻي جڳ ۾ آهي.
٥. پاڻي جڳ ۾ آهي.

(د) ڪمپيوٽر تي پئراگراف، بيهڪ جي نشانين جو خيال رکندي.

- ڪمپيوٽر هڪ اهڙي جديد مشين آهي، جيڪو انسان جي ڪم کي آسان بڻائي ٿي. ان ذريعي لکڻ، پڙهڻ، ڳڻپ ڪرڻ، تصويرون ڏاهڻ ۽ دنيا سان رابطو ڪرڻ ۾ مدد ملي ٿي. ڪمپيوٽر اسڪولن، آفيسن، اسپتالن ۽ گهرن ۾ استعمال ٿيندو آهي. ان جي مدد سان ماڻهو وقت ۽ محنت بچائين ٿا. ڪمپيوٽر اڄ جي دور ۾ اسان جي زندگيءَ جو اهم حصو بڻجي ويو آهي. ڇا توهان جي گهر ۾ ڪمپيوٽر آهي؟

سرگرمي:

- صفحي نمبر ٤٠ تي سرگرمي ۾ ڏنل پئراگراف شاگردن کان پڙهايو موبائل يا گهڙيال ۾ وقت ڏسو ۽ هڪ منٽ پورو ٿئي ته شاگرد کي ويهاريو. ان ڳالهه جو خيال رکو ته هو درست ادائگي ۽ لهجي سان پڙهي رهيو آهي، بيهڪ جي نشانين جو خيال ڪري رهيو آهي. اهڙيءَ طرح هي پڙهڻ جي سرگرمي ڪرايو.

سبق چوڏهون

پيارو پاڪستان

سکيا جي حاصلات:

- مرڪب لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم کي ٻڌي، سمجهي سگهي.
- مرڪب لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌائي سگهي.
- روزمره جي موضوع تي پنهنجن لفظن ۾ ذهن کان پندرنهن سادن ۽ مرڪب جملن تي مضمون لکي سگهي.
- جملي ۾ فاعل، مفعول ۽ فعل جي ڄاڻ حاصل ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۴۱-۴۲

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴۱ تي ڏنل سبق ”پيارو پاڪستان“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو چوڏهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۴ تي ڏنل آهن.)
- ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي نظم پڙهايو.
- استاد وڏي آواز ۾ سُر ۽ لئه سان سبق پڙهي ٻڌائي. پڙهڻ دوران ڳالهه ٻولهه واري انداز جو خيال رکي ۽ ان کانپوءِ شاگردن کي خاموشي سان هڪ ڀيرو پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- ٻارن کان پاڪستان جي باري ۾ ڏار ڏار سوال ڪريو. سبق جي سمجهه جاچڻ لاءِ سبق مان سوال ڪريو زباني جواب پڇو.
- مرڪب لفظ پڙهايو: جيڪو ٻن مفرد لفظن سان ٺهي هڪ لفظ ٺئي. جيئن اَ مُلهه (امُلها)، بي وفا، هر دم.
- فعل: جيڪو ڪم ٿئي ٿو. (عمل). مثال: علي پڙهي رهيو آهي. (هتي پڙهي رهيو آهي فعل آهي)
- فاعل: جيڪو ڪم ڪري ٿو (ڪرندڙ). مثال: علي ڪتاب پڙهي رهيو آهي. (هتي علي فاعل آهي)
- مفعول: جنهن تي ڪم ٿئي ٿو (مُتاثر). مثال: علي ڪتاب پڙهي رهيو آهي. (هتي ڪتاب مفعول آهي)
- ياد رکجو: فاعل = ڪم ڪندڙ، فعل = ڪم، مفعول = جنهن تي ڪم ٿئي.

مشق:

(الف) سٽون (مصرع) مڪمل ڪريو.

۱. منهنجو وطن ٿو جڳ ۾ سونهي،
۲. جيءُ جيارو پاڪستان.
۳. ساهه انهيءَ تان گهوري ڏيندس.
۴. يا رب پنهنجي فضل سان هر دم، رک سوڀارو پاڪستان.

(ب) سوالن جا جواب:

١. شاعر چئي ٿو تہ منهنجو ملڪ پاڪستان سونهن وارو ۽ پيارو آهي.

٢. شاعر پنهنجي وطن تان پنهنجي زندگي گهورڻ جي ڳالهہ ڪري ٿو.

٣. شاعر دعا گهري ٿو تہ وطن کي هميشہ سوڀارو يعني ڪامياب رک.

قواعد:

فعل، فاعل ۽ مفعول پڙهايو.

(ج) فعل، فاعل ۽ مفعول جا جملا:

- فعل: صابر ڳائي ٿو. دادن نچي ٿو.
- فاعل: گهوڙي (گهوڙي فاعل آهي) گاهہ کاڌو. نرمل (نرمل فاعل آهي) لَسي پيتي.
- مفعول: مان ڪتاب (ڪتاب مفعول آهي، چاڪاڻ تہ ان تي ڪم ٿئي ٿو.) پڙهان ٿو. هاري فصل پوکي ٿو. (فصل)

(د) پيارو پاڪستان: منهنجو ملڪ پاڪستان آهي، جيڪو منهنجو فخر آهي. پاڪستان ١٤ آگسٽ ١٩٤٧ع تي آزادي حاصل ڪئي. اسان جو ملڪ قدرتي سهڻن نظارن سان ڀريل آهي. هتي جبل، درياهہ، ريگستان ۽ سمنڊ سڀ ڪجهہ آهن. هي ملڪ اسان سڀني لاءِ هڪ وڏي گهر جيان آهي. پاڪستان جا ماڻهو محنتي، دل سان سچا ۽ مهمان نواز آهن. اسان جو قومي جهنڊو سائي ۽ اڇي رنگ جو آهي، جيڪو امن ۽ ڀائپي جي علامت آهي. پاڪستان اسان کي پڙهڻ، وڌڻ ۽ پنهنجا خواب پورو ڪرڻ جا موقعا ڏئي ٿو. اسان کي پنهنجي ملڪ سان دل سان پيار ڪرڻ گهرجي. ملڪ جي اڳواڻن جي ذميواري آهي تہ هو هر شهري کي انصاف ۽ عزت واري زندگي ڏيڻ ۾ مدد ڪن. اهڙي طرح ملڪ جي حفاظت ڪرڻ هر شهري جو فرض آهي. پاڪستان ۾ ڪيترائي خوبصورت شهر ۽ ڳوٺ آهن. پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ اسلام آباد آهي. سنڌ بلوچستان ۾ سمنڊ، پنجاب ۾ خوبصورت ٻنيون ۽ درياءَ، جڏهن تہ خيبرپختونخوا ۾ جبل آهن. ملڪ جو مستقبل اسان ٻار آهيون، جيڪي ان کي روشن بڻائينداسين، جيڪڏهن اسان کي سٺي تعليم ڏني ويندي. جيڪڏهن اسان محنت ڪنداسين تہ پاڪستان هميشہ مضبوط ۽ سرسبز رهندو.

سرگرمي:

- صفحي نمبر ٤٢ تي سرگرمي ۾ استاد سڀ کان پهريان مرڪب لفظن جا ڪارڊ ٺاهي، هڪ لفظ ڌار ڌار ڪري، تہ جيئن ڳنڍائي مرڪب لفظ ٺهن. گهڻ گهرو: گهڻگهرو. مارا ماري: پاڻ پيرو، ڏک سک، مهمان +نواز مهمانواز ڪم + ڪار. عيدگاهہ عيد + گاهہ.
- شاگردن جون ٽي ٽوليون ٺاهيو. پوءِ هر هڪ ٽولي کي پنج پنج مرڪب لفظن جا ڪارڊ ڏيو. جيڪا ٽولي تڪڙو ڳنڍ ڪري ويندي، اُها لفظن جي معنيٰ ٻڌائيندي، جيڪا ٽولي صحيح ٻڌائيندي ان لاءِ سڄي ڪلاس اڳيان تاڙيون وڄايو.

سبق پندرهون

قرباني جي عيد

سکيا جي حاصلات:

- عبارت پڙهي ان جو بنيادي خيال ۽ عنصر بيان ڪري سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- ضمير متڪلم، حاضر ۽ غائب جي لفظن کي سمجهي ۽ ان جو جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.
- ماحول ۽ سماجي واقعن بابت پنهنجي خيالن جو اظهار ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۴۳-۴۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴۳ تي ڏنل سبق "قرباني جي عيد" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو چوڏهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۴ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي نظم پڙهايو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. پڙهڻ دوران ڳالهہ ٻولهہ واري انداز جو خيال رکي ۽ ان کانپوءِ شاگردن کي خاموشي سان هڪ ڀيرو پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- ٻارن کان پڇو تہ هو ڪهڙيون ڪهڙيون عيدون ملهائيندا آهن. ڪهڙي عيد ڇا جي ڪري ملهائي ويندي آهي. تفصيل سان جواب ٻڌڻ کانپوءِ هيٺين ڄاڻ ٻڌايو. هن سبق جو بنيادي خيال ۽ عنصر ڇا آهي؟ قرباني، عيد.
- قربانيءَ جي عيد بابت ٻڌايو: قرباني جي عيد حضرت ابراهيم عليہ السلام جي ياد ۾ ملهائي ويندي آهي. جن پنهنجي خدا لاءِ قرباني ڏيڻ جو مثال قائم ڪيو هو. هن ڏينهن تي ماڻهو پنهنجي وس آهر ڍور، ٻڪريون يا اٺ قربان ڪندا آهن. قربان ڪيل گوشت پنهنجن مٽن مائٽن، پاڙيسرين ۽ غريب ماڻهن ۾ ورهايو ويندو آهي. هي عيد اسان کي پيائپي ۽ قرباني جي اهميت سيکاري ٿي.
- ضمير پڙهايو: ضمير جي معنيٰ ۽ مفهوم ڪتاب ۾ ڏنل آهي، اُتان ٻهريان پاڻ پڙهي، پوءِ شاگردن کي پڙهايو ۽ ان جي مشق بہ حل ڪرايو.

مشق:

(الف) صحيح غلط

۱. ✗ ۲. ✓ ۳. ✓ ۴. ✗

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

١. قربانيءَ جي عيد هر سال ذوالحج مهيني جي ڏهين تاريخ ملهائي ويندي آهي.
٢. الله تعاليٰ حضرت ابراهيم کي حڪم ڏنو تہ هو پنهنجي پياري شيءِ کي قربان ڪري.
٣. قرباني جي گوشت جا ٽي حصا يا ڀاڱا ڪيا ويندا آهن. (هڪ پنهنجي، ٻيو مٽ مائٽ، ٽيون غريبن لاءِ.
۴. عيد الاضحيٰ سان ۾ قرباني جو جذبو پيدا ڪري ٿي.

قواعد:

(ج) ضمير ۽ ان جا قسم پڙهايو.

- ضمير متڪلم: آئون ڪتاب پڙهيو. اسان اسڪول وڃون ٿا.
- ضمير حاضر: ڇا هي ڪتاب توهان جو آهي؟ گاهہ ڪاڏو. ڇا.
- هي قلم تنهنجو آهي؟
- ضمير غائب: اهي ٻني تي ويا. هو پنهنجي گهر ويو آهي.

(د) قرباني جي عيد جو حال احوال: پوئين سال جي عيد قربانيءَ وارو ڏينهن مون لاءِ ڏاڍو خوشيءَ جو ڏينهن هو. صبح جو اسان سڀني نوان ڪپڙا پاتا ۽ گڏجي عيد جي نماز پڙهي هئي. ان کان پوءِ بابا قرباني لاءِ ٻڪري آندي، جيڪا اسان سڀني کي وڏي وڻي. قرباني وقت سڀ ٻار خوش ٿي رهيا هئا تہ اسان قرباني پيا ڪريون. پوءِ بابا ۽ امڙ گڏجي گوشت پڇايو ۽ منهنجي وڏي ياءُ بہ ڪاڏي پچائڻ ۾ مدد ڪئي. گهر ۾ سڄو ڏينهن مائٽ ۽ پاڙيسري ايندا رهيا. گوشت ورهايوسين ۽ گڏجي کلندا ڳالهائيندا رهياسين. اهو ڏينهن آئون نہ وساري سگهندس، ڇاڪاڻ تہ اهو پيار، پائپي ۽ گڏجڻ جو ڏينهن هو.

سرگرمي:

- صفحي نمبر ۴۵ تي سرگرمي ۾ استاد سڀ کان شاگردن جون ٽي ٽوليون ٺاهي.
- پوءِ هر هڪ ٽولي کي چئي تہ هو قربانيءَ کانپوءِ جيڪو گند ڪچرو، ٻيو جانورن جو فضلو هوندو آهي، ان کي ڪٿي ڦٽو ڪرڻ گهرجي، صفائيءَ لاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي؟ شاگرد پهريان پاڻ ۾ سوچي صلاح ڪن، پوءِ ٽولين جي صورت ۾ ڪلاس اڳيان ٻڌائن. استاد سندن اصلاح ڪري، جيڪڏهن صحيح نہ ٻڌائن، ۽ سندس حوصلا افزائي ڪري.

سبق سورهون

سنڌي ٻوليءَ جي اهميت

سکيا جي حاصلات:

- عبارت ۾ آندل نون لفظن جي درست معنيٰ لغت مان ڳولي، پڙهي سگهي.
- مفرد ۽ مرڪب جملا زمانن مطابق بدلائي سگهي.
- ماءُ، پيءُ، ڀاءُ، ڀيڻ ۽ دوست ڏانهن تعليم جي موضوعن تي خط لکي سگهي.
- پنهنجن خيالن ۽ جذبن کي مثبت انداز ۾ پيش ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۴۶-۴۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴۶ تي ڏنل سبق "سنڌي ٻوليءَ جي اهميت" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو سورهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۴ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کي خاموشي سان هڪ ڀيرو پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- ٻارن کان پڇو ته ٻولي ڇا آهي؟ ان جي ضرورت ڇو پوي ٿي؟ سنڌي ٻولي ڪيتري پراڻي آهي؟ ڪهڙي تهذيب جا ماڻهو هيءَ ٻولي ڳالهائيندا ۽ لکندا هئا؟ جديد دور ۾ سنڌي ٻولي تي ڪهڙا ڪم ٿين ٿا؟
- هي سبق سنڌي ٻوليءَ جي باري ۾ آهي. شاگردن کي سنڌي ٻوليءَ بابت مختصر پر اهم ڳالهيون سمجهايو. ان کانپوءِ زباني سوال ڪندي سندن جواب وٺو.
- جي معنيٰ آهي، وقت يا مهل. يعني فاعل جيڪو به ڪم ڪري ٿو اهو ڪنهن مخصوص وقت ۾ ڪري ٿو ۽ ان ڪم جو وقت يا مهل، جيڪو لفظ ڏيکاري ان کي فعل جو زمان سڏيو وڃي ٿو. سنڌي ٻولي ۾ بنيادي طرح فعل جا ٽي زمان آهن. پهريون مؤجوده يا هلندڙ وقت، جنهن کي زمان حال چئبو آهي. ٻيو زمان ماضي جيڪو گذريل وقت جي معنيٰ ڏيکاري ٿو. ٽيون زمان مستقبل جيڪو ايندڙ وقت جي معنيٰ ڏيکاري ٿو. اهڙي طرح مکيه ٽي زمان آهن.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ادبي ۽ تعليمي ۲. جارج ڪلرڪ ۳. انگريزن ۽ ٻين ڪامورن ۴. ڪمپيوٽر جي حوالي.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

١. لفظن جو اهڙو مجموعو جنهن وسيلي پنهنجي ٻولي واري ٻئي ماڻهوءَ کي پنهنجي ڳالهہ ۽ مطلب چڱيءَ ريت سمجهائي سگهجي، تنهن کي ٻولي چئجي ٿو.

٢. اڄ جي دنيا ۾ ست هزار (٧٠٠٠) ٻوليون ڳالهايون وڃن ٿيون.

٣. سنڌي ٻوليءَ جون پاڙون اڄ کان ساڍا پنج هزار سال پراڻي سنڌو ماٿري جي تهذيب ۾ کُتل آهن.

۴. عرب سياحن ۽ واپارين جي کوجنا مان خبر پئي آهي تہ سنڌي ٻولي آڳاٽي سنڌ جي ماڻهن وچ ۾ پڙهڻ ڳالهائڻ ۽ لکڻ ويندي هئي. سنڌ جا واپاري ان ۾ لکندا پڙهندا هئا.

قواعد:

زمان جي وصف ڪتاب مان پڙهايو.

(ج) زمانن جا مثال:

زمان حال	زمان ماضي	زمان مستقبل
مان پڙهان ٿو. مِنسا ڪيڏي ٿي.	هن خط لکيو هو.	سمير گهر ويندو.
هو خط لکي ٿو.	مان پڙهيو هو. منسا ڪيڏي هئي	مان پڙهندس. هو خط لکندو.
سمير گهر وڃي ٿو.	سمير گهر ويو هو.	منسا ڪيڏندي.

(د) سنڌي ٻوليءَ سان محبت بابت ڏهن جملن جو هڪ پيراگراف

مون کي سنڌي ٻولي سان تمام گهڻي محبت آهي، ڇاڪاڻ تہ اها منهنجي ماءُ ٻولي آهي. اها اسان جي سڃاڻپ، تهذيب ۽ ثقافت جو عڪس آهي. سنڌي ٻوليءَ ۾ شاعري، ادب ۽ محبت جو هڪ نرالو رنگ آهي. مون کي سنڌي ٻولي ڳالهائڻ، لکڻ ۽ پڙهڻ ۾ خوشي محسوس ٿيندي آهي، ڇاڪاڻ تہ مان سڀ ڪجهہ سمجهندو بہ آهيان ۽ ساڳي ٻوليءَ ۾ اظهاري بہ سگهندو آهيان. سنڌي ٻولي رڳو لفظن جو گڏيل مجموعو نہ پر احساسن جو اظهار آهي. اسان کي پنهنجي ٻوليءَ تي فخر ڪرڻ گهرجي، ڇو تہ اها اسان جي سڃاڻپ آهي. سنڌي ٻوليءَ ۾ شاهہ لطيف، سچل، سامي جهڙا وڏا شاعر ۽ ڏاها پيدا ٿيا آهن. جيڪڏهن اسان پنهنجي ٻوليءَ کي زنده رکنداسين، تہ پنهنجي ثقافت بہ محفوظ رهندي. سنڌي ٻولي پنهنجي ڌرتيءَ سان لاڳاپي جي نشاني آهي.

(هہ) پنهنجي والد کي خطُ لکي پنهنجي ڪاميابيءَ جي باري ۾ ٻڌايو.

پيارا بابا سائين،

السلام عليڪم،

اميد اٿم تہ توهان خيريت سان هوندا ۽ امان، ڀائر ۽ ڀيڻرن جو بہ حال سٺو هوندو. مون کي توهان سڀني جي تمام گهڻي ياد ايندي آهي.

بابا، مون کي اها خوشخبري ڏيڻ ۾ وڏي خوشي ٿي رهي آهي تہ مون پنهنجي امتحان ۾ تمام سٺي ڪاميابي حاصل ڪئي آهي. خدا جو شڪر آهي تہ مون هر مضمون ۾ سٺا نمبر حاصل ڪيا آهن. هي سڀ توهان ۽ امان جي دعائن جو نتيجو آهي. مان ڪوشش ڪري رهي آهيان تہ وڌيڪ محنت ڪري مستقبل ۾ بہ توهان جو نالو روشن ڪريان.

امان کي منهنجا سلام ڏجو ۽ انهن کان منهنجي لاءِ دعا گهرڻ لاءِ چئجو. مان جلدي موڪلن ۾ گهر ايندس تہ وڌيڪ ڳالهيون سامهون ڪنداسين.

دعائن ۾ ياد رکجو. توهان جي ڌيءَ، مُنيبا.

موڪليندڙ جو پتو: ماروي هاسٽل، ڪمرو نمبر نمبر ٢١، قائداعظم يونيورسٽي،

اسلام آباد.

وصول ڪندڙ جو پتو:

گهر نمبر ٥، ڳوٺ صابو ٻرڙو،

تعلقو قمبر، ضلعو قمبر-شهدادڪوٽ، سنڌ.

سرگرمي:

لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
ڪتل	جَڙيل	لغتون	ڊڪشنريون	ڪارِوَهنوار	ڏنڊو هلت چلت
ڪَتب	استعمال	کوجنا	ڳولها، جستجو		

سبق سترهون

سُني شهري جون خاصيتون

سکيا جي حاصلات:

- ٻوليءَ ۾ استعمال ٿيندڙ ٻهاڪا ۽ چوڻيون ٻڌي سمجهي سگهي.
- پنهنجي ڳاله ٻوله ۾ چوڻين ۽ ٻهاڪن جو مناسب استعمال ڪري سگهي.
- رواني ءَ سان پڙهڻ دوران بيهڪ جي نشانين جو خيال رکي سگهي.
- پنهنجي روزمره جي ڪمن بابت مربوط پئرا گراف لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۴۹-۵۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴۹ تي ڏنل سبق ”سُني شهري جون خاصيتون“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو سترهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۴ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو. سنو شهري ٿيڻ لاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي؟ توهان جو ان بابت ڇا خيال آهي؟
- سني شهري لاءِ پنهنجي علائقي ۽ ملڪ جي ڳالهين ۾ حصو وٺڻ گهرجي. سرڪاري ڪمن کان پڇا ڳاڇا ڪرڻ گهرجي. قانون تي عمل ڪرڻ گهرجي. ظلم خلاف آواز اٿارڻ گهرجي. ڪنهن به ناانصافيءَ کي برداشت نه ڪجي. توهان به اهڙيون صلاحون ٻڌايو جنهن سان ماڻهو سنو شهري بڻجي سگهي؟
- هاڻي استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان به هڪ ڀيرو سبق پڙهايو.
- شهري ڇا ٿيندو آهي؟ سني شهري مان ڇا مراد آهي؟ سني شهري جو ڪي به ٽي خاصيتون زباني ٻڌايو.
- سني شهري جون ڪهڙيون ذميواريون هونديون آهن؟ سنا شهري نه هوندا ته ڇا ٿيندو؟
- سبق کي ڏسو ۽ ٻهريون پنو پڙهو ۽ جتي بيهڪ جون نشانيون لڳل آهن، انهن کي رنگين پينسل سان نشان لڳايو. ٻڌايو ته بيهڪ جو نشانيون ڇو اهم هونديون آهن؟
- ٻهاڪو: شاگردن کي ٻڌايو ته اهڙو مختصر جملو يا لفظ جنهن ۾ ڏاهپ ڀري ڳالهه لِڪل هجي. ٻهاڪا ماڻهن جي سوين سالن جي تجربن مان پيدا ٿيندا آهن، تنهنڪري انهن ۾ سچ شامل هوندو آهي.

مشق:

(الف) لڪيرن سان جملا مڪمل ڪريو

١. هو قانون جي دائري ۾ رهي پنهنجي زندگي گذاريندو آهي.
٢. پنهنجي ذميوارين کي نهايت ئي سٺي نموني ادا ڪندو آهي.
٣. پنهنجي ووٽ جو صحيح استعمال ڪري ۽ جمهوري عمل کي مضبوط بڻائيندو آهي.
٤. سٺو شهري سدائين حق ۽ انصاف جي ڳالهه ڪندو آهي.
٥. اسان پنهنجي ملڪ جي لاءِ پاڻ کي ”سٺو شهري“ ثابت ڪري ڏيکاريون.

(ب) سوالن جا جواب:

١. ڪنهن ملڪ يا رياست ۾ مستقل رهائش اختيار ڪندڙ کي شهري چيو ويندو آهي.
٢. سٺو شهري قانون جي دائري ۾ زندگي گذاريندو آهي. سدائين حق ۽ سچ جي ڳالهه ڪندو آهي ۽ پنهنجي ووٽ جو صحيح استعمال ڪندي جمهوري عمل کي شفاف ۽ مضبوط بڻائيندو آهي.
٣. سٺي شهري جون قانون جي دائري ۾ رهي هلت چلت ڪرڻ هوندو آهي.
٤. سٺو شهري ملڪ ۽ معاشري لاءِ سٺو ثابت ٿيندو آهي .

(ج) پهاڪا ۽ انهن جو استعمال

پهاڪو	معنيٰ	استعمال
پڇڻا نہ مُنجهڻا	سوال ڪندڙ پريشان ناهن ٿيندا.	چوندا آهن تہ پڇڻا نہ منجهڻا, تنهن ڪري رستو پڇي ٿا هلون
دِل ڪوڙي تہ عذر گهڻا	بي ايمان ۽ ڪوڙ کي بهانا گهڻا	ان ماڻهو مان ڪم ڪون ٿيندو دل ڪوڙي تہ عذر گهڻا اٿس.
اڳي سو تڳي	جلد ايندڙ فائدي ۾ هوندو آهي.	راجيش تڪڙو امتحال ۾ پهتو تنهنڪري پيپر پورو لکيائين.

(د) پنهنجي روزاني ڪمن بابت پيراگراف

آئون سوير اٿندو آهيان. پهريان اڌ ڪلاڪ پير پنڌ ڪندو آهيان. پوءِ گهر اچي ڏندڻ ڪري تڙ ڪندو آهيان. نيرن ناهي, ڪائي سڌو اسڪول ويندو آهيان. اسڪول ۾ ٻارن کي پڙهائي, سندن ڪم چڪاس ڪندو آهيان. اسڪول جي استادن سان حال احوال بہ ٿيندا آهن. جيئن اسڪول جا پيرڊ پورا ٿيندا آهن, تہ اسڪول جا ڪم ڪري سڌو گهر ويندو آهيان. منجهند جو آرام ڪندو آهيان ۽ ٿورو ڪائيندو آهيان. شام جو گهر جا ٿورا گهڻا ڪم ڪري, دوستن يارن سان ڪچهري ڪندو آهيان. ان ڪانپوءِ رات جو ڪتاب پڙهندو آهيان ۽ ڪجهہ لکڻ جي ڪوشش ڪندو آهيان. سمهڻ کان ڪا سٺي لوڪ ڪهاڻي پڙهي پنهنجي دل وندرائيندو آهيان ۽ پوءِ سمهي رهندو آهيان تہ ٻي ڏينهن سوير اٿي سگهان.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سرگرمي:

- ٽي ٽي ٻارن جون ٽوليون ٺاهيو ۽ ”سٺو شهري ڪيئن ٿجي“ تي تقرير تيار ڪري پوءِ ڪلاس اڳيان پيش ڪرڻ جي هدايت ڪريو. پهريان گڏجي تقرير ٺاهيو پوءِ ڪلاس اڳيان ٽولي مان هڪڙو شاگرد تقرير تيار ڪري.
- تقرير جو نمونو: منهنجا پيارا ڪلاس جا ساٿيو
- اسلام اعليڪم. چوندا آهن ته جهڙو راڄ، تهڙو راڄا. جيڪڏهن راڄ يا شهري ذميوار نه هوندا. پنهنجي شهري حقن، جهڙوڪ تعليم، صاف صفائي، اسپتال، روڊن بابت پڇا ڳاڇا نه ڪندا، ته چونڊيل نمائندا، ايم پي اي، ڪائونسلر ۽ وزير توڙي ٻيا وڏا به غير ذميوار رهندا. سٺو شهري ٿيڻ لاءِ ضروري آهي ته نه رڳو ملڪ ۽ شهر جي قانون تي هلجي، پر جي انصاف نه ٿئي، اسان جا حق نه ملن ته ان تي آواز به اٿارجي. ماڻهن سان گڏجي صلاح مشورا ڪري، پنهنجي پاڙي توڙي شهر جي مالڪي ڪجي. سٺو شهري تڏهن ٿي سگهجي ٿو جڏهن پاڻ به ايمانداري ڪري، ۽ ٻين کي بي ايماني، چوري، ڪرپشن وغيره ڪرڻ نه ڏجي. سٺو شهري تڏهن ٿي سگهجي ٿو جڏهن پنهنجون ذميواريون ۽ فرض ايمانداري ۽ سچائي سان پوريون ڪجن. پر جيڪڏهن ٻيو ڪو نه ڪري ته ان کان به پاڙي ۽ شهر جي ماڻهن سان ملي، پڇاڻو ڪجي. سٺو شهري ايماندار ۽ سچو هوندو آهي، هو سچ چوڻ کان ڪڏهن به گهبرائيندو يا ڪيٻائيندو ناهي، پوءِ ڀلي اڳيان ڪو وڏيرو هجي، آفيسر يا ڪو فوجي هجي، حق سچ چوڻ هڪ سٺي شهري مٿان فرض آهي.

سبق ارڙهون

برسات

سکيا جي حاصلات:

- نظم پڙهي ان جي سمجهاڻي ڏئي سگهي.
- نظم بابت سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- واحد کي جمع ۽ جمع کي واحد ۾ بدلائي، جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.
- آڪاڻين ۽ نظمن ۾ ڏنل فطري منظرن، ڪيفيتن ۽ حالتن تي پنهنجي جذبن جو اظهار ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۵۲-۵۳

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۵۲ تي ڏنل نظم ''برسات'' کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ارڙهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۴ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو. برسات ڇا هوندي آهي؟ ڇا توهان ڪڏهن برسات ڏٺي آهي، ان وقت ڪيئن محسوس ٿيندو آهي ۽ ڇا ڇا ٿيندو آهي؟
- هاڻي استاد وڏي آواز ۾ نظم سُر سان پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان به هڪ ڀيرو سبق پڙهايو.
- نظم پڙهڻ کانپوءِ سبق جي باري ۾ سوال ڪري ته: برسات جي موسم ڪهڙي هوندي آهي؟ برسات ۾ ڇا جو آواز ٻڌبو آهي؟ برسات جا ڪهڙا فائدا آهن؟ برسات يا مينهن ۾ اسانکي ڇو مزو ايندو آهي، ٻُڌايو.
- شاگردن کي ٻڌايو ته برسات اسان جهڙي ملڪن لاءِ تمام ضروري آهي، جيڪڏهن ناهي پوندي ته نقصان ٿيندو آهي، فصل ناهن ٿيندا، گرمي وڌندي آهي، پاڻي کُٽي ويندو آهي. برسات جو نقصان اسان جي پنهنجي غلط منصوبابندي سبب ٿيندو آهي، ان ۾ برسات جو ڏوهه ناهي، ڳاڪاڻ ته شهرن ۾ جيڪڏهن برسات سان نقصان ٿئي ٿو ته غلط منصوبا، روڊ رستا غلط طريقي سان ناهڻ ۽ صحيح اپاءَ نه وٺڻ ڪري ٿين ٿا. برسات ته قدرت جي وڏي نعمت آهي. برسات ڪيڏي نه وڻندڙ هوندي آهي، ڌرتي سائي ٿي ويندي آهي.
- شاگردن کي واحد جمع بابت ٻڌايو. مشق هيٺ حل ٿيل ڏنل آهي.

مشق:

(الف) مصرعَ مڪمل ڪريو.

۱. عجب اسرار اولهه پار ٿي ويو، تجليءَ جا ڪيا وِڄ واهه وارا.

۲. پوي مينهن ٿو نَيون نارا وهن ٿا، سندس ساراهه آهي جا ٻجا جي.

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

۱. برسات جي موسم سانوڻ جي مُند آهي، جڏهن ڪڪر ڪارا ايندا، هر پاسي مينهن وسندا آهن.

۲. برسات ۾ ڪڻ ڪڻ ۽ ڪنڊوڻ ۽ گروڙين جا آواز ٻڌڻ ۾ ايندا آهن.

۳. برسات ۾ آسمان ۾ ڪنوڻ جو چمڪو ٿيندو آهي.

۴. پکين پيپر ڪنديريا، لاٽ ٻولي، خدا جي شڪر ۾ تن ڇنڀ ڪولي، اِهي سٽون وڻن ٿيون.

قواعد:

(ج) واحد جمع ۽ انهن جو جملن ۾ استعمال

واحد	جمع	استعمال
صوف	صوفَ	مان هڪ صوفُ ڪائيندي آهيان پر ادا ٻه صوفَ ڪائيندو آهي.
ڳيرو	ڳيرا	اَنَ جا داڻا ڏسي پهريان هڪ ڳيرو آيو پوءِ گهڻا ڳيرا اڏامي آيا.
تارو	تارا	. صبح ڏٺم ته هڪڙو تارو بينو هيو ٻيا تارا نظر نه پئي آيا.
ڇوڪرو	ڇوڪرا	منهنجي ڪلاس جو هڪ ڇوڪرو هوشيار آهي، ٻيا ڇوڪرا ڪم جا ناهن.
ڪرسي	ڪرسيون	هڪ ڪرسي ڪٽي آيس پر گهڻين ڪرسين جي ضرورت هئي.
ٻڪري	ٻڪريون	هڪ ٻڪري ڪير ڏئي ٿي، ٻيون ٻڪريون ڏُڪيون آهن.
ڪمرو	ڪمرا	منهنجو ڪمرو ننڍو آهي، گهر جا ٻيا ڪمرا وڏا آهن.
خوشي	خوشيون	زندگي ۾ گهڻيون خوشيون ڏٺيو آهن پر ڪاميابي جهڙي ٻي خوشي ناهي.

(د) برسات جي موسم بابت پيراگراف

برسات جي موسم ۾ مان هلڪا ڪپڙا پهري ان جي هينان بيهندو آهيان. ڏاڍو مزو ايندو آهي. بابا وارا ٻنيءَ ڏانهن ويندا آهن، پاڻي اچڻ تي خوش ٿيندا آهن. برسات ۾ اسان جون ڳئون ۽ ٻڪريون به خوش ٿينديون آهن. امان جي چوڻ تي ڪائيون اندر ڪمري ۾ رکندا آهيون ته جيئن پوءِ باهه ٻاري چانهه ناهي سگهون. مينهن جو پاڻي وڌندو آهي ته منهنجو ياءُ ڪاغذ جي ٻيڙي ناهي ان ۾ تاريندو آهي. ان دوران گرمي گهٽ تي ويندي آهي. هر پاسي کان ٿڌي هوا لڳندي آهي. اسان سڀ ڇوڪريون ڇوڪرا ڪنهن مٿاهين جڳهه تي بيهي برسات جو مزو وٺندا آهيون. ڪنوڻ ٿيندي آهي ته ڪنهن جڳهه ۾ لڪي پوندا آهيون ته متان نقصان ڏئي. وڏن آوازن ۾ مونکي خوف به ٿيندو آهي پر مزو به ايندو آهي.

سرگرمي:

- شاگردن کان برسات بابت سوال ڪريو ۽ جيڪي ڏار ڏار ڳالهيون هو ٻڌائين، سي بورڊ تي لکندا وڃو. سيني ٻارن کي پوءِ بورڊ تي لکيل ڳالهيون پنهنجي ڪاپيءَ ۾ هڪ مضمون جيان لکڻ جي هدايت ڪريو.

سبق اوڻيهون

سياڻو بادشاهه

سکيا جي حاصلات:

- ڪهاڻي ٻڌي، ان جي ڪردارن جون خوبيون ۽ خاميون ٻڌائي سگهي.
- آکاڻين ۾ موجود ڪردارن جي خوبين ۽ خامين تي پنهنجي ردعمل جو اظهار ڪري سگهي.
- آکاڻيون پڙهي ان ۾ موجود ڪردارن جي خوبين ۽ خامين کي بيان ڪري سگهي.
- بيهڪ جي نشانين (دم، اڌ دم، عجب جي نشاني) جو درست استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۵۴-۵۶

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۵۴ تي ڏنل سبق "سياڻو بادشاهه" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو اوڻيهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۴ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو. پوڙهي شخص ڇو پريشان ٿيو ۽ ڏن دولت ورهائڻ جو فيصلو ڪيائين؟ ڏن دولت ڇا ۾ ڪنهن هنڌ پوري ڇڏيائين؟
- هاڻي استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان به هڪ ڀيرو سبق پڙهايو.
- زباني سوال ڪريو: شاهوڪار شخص چار ديڱڙن ۾ ڇا ورهائي رکيو هو؟ انهن ديڱڙن ۾ ڇا ڇا هيو؟ ڪهڙا پٽ ناراض ٿيا ۽ فيصلو ڪرايائون؟ بادشاهه فيصلو ڪيئن ڪيو؟
- شاگردن کي ٻڌايو ته هن ڪهاڻي ۾ پيءُ ڏاهو هو پٽن ۾ برابر سان ملڪيت ورهائي هئائين پر سندس پٽن کي ڳالهه سمجهه نه پئي آئي، تنهن تي پاڻ ۾ وڙهيا. پر بادشاهه عقل کان ڪم وٺندي معاملو صحيح ڪرايو. ان مان سبق ملي ٿو ته تڪڙ ۾ ڪنهن ڳالهه تي تڪرار نه ڪجي، ۽ ڪنهن سياڻي کان صلاح وٺجي.
- ٻٽا لفظ: اهڙا به لفظ جن جي ڌار معني به هوندي آهي پر گڏجي الڳ معنيٰ ڏيندا آهن.
- شاگردن جا جوڙا ناهيو ۽ ڪهاڻي جي بابت ڳالهه ٻولهه ڪردارن جي خامي ۽ خوبي تي ڳالهه ڪرايو.
- ڪهاڻي جي ڪهڙن ڪردار ۾ خوبي هئي، ڪهڙن ڪردارن ۾ خامي، ان تي ڳالهه ٻولهه ڪريو. شاهوڪار شخص ۾ اُها خوبي هئي ته هن ڏاهپ سان ملڪيت برابر ورهائي. جڏهن ته ان جي پٽن ۾ خامي اُها هئي ته هو سندس عقل جي ڳالهه کي پروڙي نه سگهيا. پر بادشاهه جي ڏاهپ واري خوبي ڪين ڪولي سمجهايو ۽ هو سڀ خوش ٿي ويا.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ديڳڙن ۲. ڀاون ۳. تارن ۴. سياڻي ۵. خوش

(ب) سوالن جا جواب:

۱. شاهوڪار شخص کي چار پٽ هئا.
۲. شاهوڪار شخص ملڪيت برابر ورهائڻ جو سوچيو.
۳. پٽڻ کي چيائين تہ توهان چارئي منهنجي اکين جا تارا يعني هڪجيترا پيارا آهيو.
۴. شاهوڪار شخص جي مرڻ بعد انهن ڪٺ جي پاون هيٺان پوريل ديڳڙا ڪڍيا ۽ ملڪيت ورهائين.

قواعد:

پيراگراف ۾ بيهڪ جون نشانيون:

اسان سڀ انسان آهيون. الله تعاليٰ اسان کي هڪجهڙو پيدا ڪيو آهي, ڪو بہ ڪنهن کان مٿانهون ناهي. اسان کي هڪٻئي جي عزت ڪرڻ گهرجي, ڇو تہ عزت ڪرڻ سان انسان جي شخصيت ۽ وقار ۾ اضافو ٿيندو آهي. اسان کي ڪنهن سان بہ زيادتي نہ ڪرڻ گهرجي. زيادتي ڪرڻ واري کي الله تعاليٰ پسند نہ ڪندو آهي. ڇا اوهان کي ڪنهن سان زيادتي ڪرڻ وڻندي آهي؟

سبق جو مرڪزي خيال ۽ ان مان ملندڙ سبق

هي سبق هڪ شاهوڪار شخص جي باري ۾ آهي, جنهن مرڻ کان اڳ پنهنجي دولت برابر ورهائي. پر هن دولت اهڙي طرح برابر ورهائي جو ان ۾ عقل کان ڪم ورتائين. سندس پٽن کي اُها ڳالهہ سمجه نہ آئي ۽ پوءِ پاڻ ۾ تڪرار ڪرڻ لڳا. هڪڙي ڏاهي بادشاهہ ڳالهہ ٻڌي سمجهي ويو ۽ ٻڌايائين تہ سون ۽ هيرا تہ دولت آهي پر مٽي معنيٰ زمين, جيڪا فصل اپائي ٿي, اسان کي اناج ڏئي ٿي. اُها بہ دولت آهي. ساڳي ريت هڏا يعني چوپايو مالُ, جيڪو پڻ هڪ ملڪيت آهي. هن ڪهاڻي مان سبق ملي ٿو تہ ڪا ڳالهہ سمجهہ نہ اچي تہ ان کي ڪنهن ڏاهي ماڻهو ڏانهن کڻي وڃجي, ان کان مدد وٺجي. وڏن جي ڳالهين ۾ ڏاهپ لڪيل هوندي آهي تنهنڪري صبر کان ڪم وٺڻ گهرجي.

سرگرمي: ٻنا لفظ

- سوچ ويچار, وڻج واپار, اٺ ويهہ, هيٺ مٿي, اونڌو سونڌو, کير کنڊ, اچ وڃ, ڌنُ دولت, خون خرابا, گهٽ وڌ

سبق ويهون

ڪرڪيٽ راند

سکيا جي حاصلات:

- پنهنجي درجي موجب عبارت خاموشيءَ ۽ روانيءَ سان پڙهي ۽ سمجهي سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- ڪنهن بہ ماڳ جي سير ۽ سفر جو احوال زباني بيان ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۵۷-۵۹

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷۵ تي ڏنل سبق ”ڪرڪيٽ راند“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو ويهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۴۹ ۽ ۵۹ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ ڪانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- هاڻي استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان بہ هڪ ڀيرو سبق پڙهايو.
- زباني سوال ڪريو: رانديون اسان لاءِ ڇو ضروري آهن؟ سنڌ ۾ آڳاٽي دور ۾ ڪهڙيون رانديون ڪيڏيون ويندڻيون هيون؟ توهان پنهنجي پاڙي يا علائقي ۾ ڪهڙيون ڪهڙيون رانديون ڪيڏندا آهيو اُها ڪلاس ۾ کولي ٻڌايو. ڪجھ شاگردن کان تفصيلي جواب وٺو.
- ڪرڪيٽ راند ڪڏهن کان ڪيڏي وڃي ٿي؟ توهان مان ڪير ڪرڪيٽ ڏسندو آهي، عورتن جي ڪرڪيٽ ڪير ڏسندو آهي؟ توهان جي پسند جا رانديگر ڪهڙا آهن، سڀ شاگرد پنهنجا پسند وارا رانديگر ٻڌائن.
- شاگردن جون بہ ٽوليون ٺاهيو ۽ ميدان ۾ وڃي هڪڙي پنج اوورن جي ميچ ڪرايو. ڪلاس ۾ واپسيءَ تي راند جو حال احوال ٻنهي ٽولين کان پڇو. راند جي امپائر جو ڪردار توهان استاد ادا ڪريو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ڪپتان ۲. بيٽنگ ۳. ۱۹۹۲ع ۴. ون ڊي

(ب) سوالن جا جواب:

۱. سنڌ ۾ آڳاٽي وقت ۾ اِٽي ڏڪر، ڪوڏي ڪوڏي، ونجھ وٽي ۽ ٻيون رانديون ڪيڏيون وينديون هيون.
۲. ڪرڪيٽ راند ۱۶ هين صدي ۾ انگريزن جي ملڪ ۾ ڪيڏڻ شروع ٿي.
۳. ڪرڪيٽ راند ٻن ٽولين يا ٽيمن وچ ۾ ڪيڏي ويندي آهي.

۴. ڪرڪيٽ رانديگر ۾ يارنهن يارنهن رانديگر هوندا آهن. پر گهٽ رانديڪرن سان بہ کيڏي سگهجي ٿي.

۵. جڏهن بيٽنگ ڪندڙ بال کي ڌڪ هڻندو آهي ۽ اُهو بال ۾ هوا ۾ ئي بالنگ ڪندڙ جو رانديگر جهٽي وٺي تنهن کي ڪيچ آئوٽ چيو ويندو آهي.

(ج) ڪرڪيٽ راند

ڪرڪيٽ راند سورهين صدي ۾ انگريزن جي ملڪ ۾ کيڏي ويندي هئي. جڏهن انگريزن سڄي دنيا تي قبضو ڪيو تہ پاڻ سان ڪرڪيٽ راند بہ کڻي آيا. هت ڪرڪيٽ راند پاڻ ۾ کيڏندا هئا. جڏهن هندستان مٿان حڪومت ڪندا هئا تہ هتان جا ماڻهو بہ اُها راند ڏسي کيڏڻ لڳا. هاڻي تہ هندستان پاڪستان، بنگلاديش ۽ ٻين ملڪن ۾ انگريزن کان هتان جي ملڪن ۾ گهڻي مشهور ٿي وئي آهي. هر صوبي ۽ شهر ۾ اُها راند کيڏي وڃي ٿي. راند ۾ بہ ٽوليون هونديون آهن. ٻئين، واري واري سان بيٽنگ ۽ بالنگ ڪنديون آهن. جيڪا ٽولي يا ٽيم گهٽيون رنسون ناهي، ٻي ٽيم کي اوتريون رنسون ناهڻ ناهي ڏيندي، اُها سوپاري ٽيندي آهي. هن راند ۾ تندرستي گهربل هوندي آهي، ٻڪڻ، طاقت ۽ سمجهہ جو استعمال ڪيو ويندو آهي. سنڌ جي شهرن توڙي ڳوٺن ۾ ننڍا وڏا هيءَ راند ڪليل ميدانن، گهٽين وغيره ۾ کيڏندا آهن.

سرگرمي:

ڪلاس کي ٻن ٽولين ۾ ورهايو. ٻنهي ٽولين کي چئو تہ هڪڙي ٽولي ڪرڪيٽ راند ۾ بالنگ ڪرڻ جا اصول ڪلاس اڳيان ٻڌائي، ٻي ٽولي بيٽنگ جا اصول ٻڌائي. پهريان ٻئين ٽوليون سبق کي چڱيءَ ريت پڙهن، ان ڪانپوءِ ڪاپيءَ ۾ اصول جملن جي صورت ۾ لکن، پوءِ ڪلاس اڳيان اچي ٻڌائن. آخر ۾ ٻنهي جي ساراهہ ڪريو.

سبق اِڪيھون

قُدرتي آفتون ۽ اَڳواٽ اُپاءَ

سکيا جي حاصلات:

- آڪاٽي ۾ مضمون پڙهي انهن جي عنصرن کي سمجهي، ۽ نتيجا ڪڍي سگهي.
- بيهڪ جي نشانين (دم، اڌ دم ۽ عجب جي نشاني) جو درست استعمال ڪري سگهي.
- مرڪب جملا لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ٦٠-٦٢

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٠ تي ڏنل سبق ”قُدرتي آفتون ۽ اَڳواٽ اُپاءَ“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ايڪيھون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ٩٥ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- هاڻي استاد وڏي آواز ۾ سبق پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان ٻه هڪ ڀيرو سبق پڙهايو.
- سوال پڇو: آفتون ڇا ٿينديون آهن؟ آفتن جا ڪهڙا ڪهڙا قسم آهن؟ (زلزلو ٻوڏ، سونامي، گهٽي گرمي، گهٽا مينهن وغيرها) ٻوڏون ڇو اينديون آهن؟ سنڌ ۾ وڏي ٻوڏ ڪڏهن آئي هئي، ان دوران ڇا ڇا ٿيو هو؟
- قدرتي سببن ڪري اوچتو ٿيندڙ وڏن حادثن کي قدرتي آفت چيو ويندو آهي. ان جا ڪيترائي قسم اسان سبق ۾ پڙهيا. پر سنڌ ۾ گهڻو ڪري ٻوڏ اهڙي آفت آهي، جيڪا ايندي رهندي آهي. ڇاڪاڻ ته سنڌ ۾ سنڌو درياهہ وهي ٿو اُهو ڪڏهن ڪڏهن مٿئين علائقن (جهڙوڪ ڪشمير، پنجاب، خيبرپختونخوا) جي دريائن جو پاڻي پاڻ سان کڻي ايندو آهي. هڪ وقت ئي ايترو پاڻي اچڻ ڪري ٻوڏ تي پوندي آهي. شهر توڙي ڳوٺ پاڻيءَ هيٺ اچي ويندا آهن. ٢٠١٠ع ۾ ائين ٿيو هو. ٢٠٢٢ع ۾ وري تمام گهڻا مينهَن وسيا هئا، جنهن ڪري سنڌ جي گهڻن علائقن ۾ ٻوڏ تي پئي هئي. ان کان بچڻ لاءِ ڪيترائي اڳواٽ اُپاءَ ورتا ويندا آهن. جيڪي هن سبق ۾ پڻ ٻڌايل آهن. اُهي اڳواٽ اپاءَ ڪنداسين ته نقصان گهٽ ٿيندو.
- هن سبق مان اوهان ڪهڙو نتيجو حاصل ڪيو؟ ڪجهہ شاگرد اٿي بيهي جواب ٻڌائن.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

١. زلزلي. ٢. ڏار. ٣. ٻوڏ. ۴. بي گهر. ۵. اڳواٽ

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

قدرتي سببن ڪري اوچتون پيدا ٿيندڙ وڏن حادثن کي قدرتي آفتون چئجي ٿو.

١. قدرتي آفتن کي مُنهن ڏيڻ لاءِ اڳوات اپاءَ وٺڻ جي ضرورت آهي.

٢. زلزلو زمين ڏٻڻ ڪري ايندو آهي.

٣. زلزلي کي ريڪٽر اسڪيل ذريعي ماپيو ويندو آهي.

٤. زلزلو اچڻ ڪانپوءِ اسان کي زمين تي ليٽڻ گهرجي، گهر ۾ ڪُنڊ ۾ رهڻ گهرجي. ڪچي گهرن، يا ڪمزور عمارتن کان پري رهڻ گهرجي.

قواعد:

بيهڪ جون نشانيون پڙهايو

(ج) بيهڪ جون نشانيون:

١. ڇا توهان اڄ ڳوٺ ايندا؟

٢. اسڪول ڪهڙي وقت کلندو آهي ۽ بند ڪهڙي وقت ٿيندو آهي؟

٣. مارا! ايڏي وڏي مڇي ڪٿان هٿ ڪئي اٿئي.

٤. شاباس! پٽ ائين ئي محنت ڪندو رهه.

٥. پاڪستان ۾ چار صوبا آهن: سنڌ، بلوچستان، خيبرپختونخوا، ۽ پنجاب.

(د) سنڌ ۾ ٢٠١٠ع ۾ وڏي ٻوڏ آئي هئي. درياءَ ٽٽڻ ڪري وڏو نقصان ٿيو هو. لڳ ڀڳ ٢٠٠٠ ماڻهو پنهنجي زندگي وڃائي هئي. سورنهن لک ماڻهن جا گهر ڊهي پيا هئا. لکين ايڪڙ فصل پاڻي هيٺ اچي ويو هو. هن ٻوڏ سبب ڪيترن ئي ڳوٺن جا ماڻهو پنهنجا گهر ڇڏي روڊن رستن تي پناهه ورتي هئن. پاڻي هر طرف پکڙجي ويو هو. فصل ۽ جانورن کي به جاني نقصان ٿيو هو. ڪيترن اسڪولن ۽ رستن کي به نقصان پهتو هو. حڪومت ۽ ماڻهن گڏجي متاثرن جي مدد ڪئي ۽ کين کين کاڌو ڪپڙا ۽ رهائش جو عارضي بندوبست ڪيو هو.

سرگرمي:

- ڪلاس ۾ ٻارن جون ٽوليون ٺاهيو. ٽولين کي چئو ته زلزلي اچڻ جي صورت ۾ ڇا ڪرڻ گهرجي. ڪهڙا اپاءَ وٺڻ گهرجن؟ استاد شاگردن جي مدد ڪري، پوءِ ڪلاس اڳيان هر ٽولي اڳوات اپائن بابت تفصيل سان ٻڌائي. جيڪا ٽولي سٺي نموني ڄاڻ ٻڌائي، استاد انهن جي ساراهه ڪري ۽ ڪلاس کي به ٻڌائي.

سبق ٻاويهون

مزاحيا غزل

سکيا جي حاصلات:

- حرف جملي سمجهي، درست استعمال ڪري سگهي.
- نظم پڙهي، ان جي سمجهاڻي ڏئي سگهي.
- پنهنجي پسند جون آکاڻيون، نظم، پروليون ۽ لطيفا پڙهي لطف حاصل ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ٦٣–٦٥

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٣ تي ڏنل ''مزاحيا غزل'' کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ٻاويهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ٩٥ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- هاڻي استاد وڏي آواز ۾ مزاحيا انداز ۾ غزل پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان به هڪ ڀيرو مزاحيا انداز ۾ پڙهايو.
- هن غزل ۾ شاعر مزاحيه طور پتاتي جي ڳالهه ڪري رهيو آهي. سندس گهر ۾ ڍَهاڙي پتاتو ٺهي ٿو جنهنڪري هو ان کان بيزار آهي.
- توهان کي ڪهڙو شعر وڌيڪ وڻي ٿو ۽ ڇو؟ توهان مان ڪير
- شاگردن کي چئو ته توهان کي ڪو مزاحيه شعر اچي ٿو ته ڪلاس اڳيان ٻڌايو.
- حرف جملي بابت ٻڌايو: اهڙا لفظ جيڪي جملي ۾ ٻن لفظن يا جملي جي ٻن ڀاڱن کي ڳنڍين، تن کي حرف جملو چئبو آهي. مثال: ماني کاءُ يا پاڻي پيءُ. صدف، حليمان کي گهرايو ته به هو نه آئي. ليڪ ڏنل لفظ حرف جملو آهن. حرف جملي جا ڪي ٻيا لفظ: ۽، ته، جيڪر، جيڪڏهن، ڇڻ ته، نه ته، جيتوڻيڪ، پڻ، به وغيره

مشق:

(الف) غزل جا شعر مڪمل ڪريو.

١. گهر ۾ روز پتاتا کائي، مون کي ٿي پئي آهي وائي.

٢. ڪتو اهڙو ڪڏ پيو جو پاڙي وارن جان ڇڏائي.

٣. واتُ مان ٺاهي ٻاهر نڪتس، ڪونه مليو ڪو پڪوڙائي.

(ب) سوالن جا جواب:

١. غزل ۾ شاعر مزاح طور پٽاٽي کان بيزار ٿو لڳي.

٢. هو وات ٺاهي ٻاهر ويو ته جيئن پڪوڙا وٺي کائي سگهي.

٣. مزاحيه شعر ۾ شاعر ڪُتو ڪڍ پوڻ جي ڳالهه ڪئي آهي.

٤. پيلو مُنهن ڪرڻ جي معنيٰ آهي ڪِنو مُنهن ڪرڻ.

قواعد:

حرف جملو پڙهايو.

(ج) حرف جملي جا لفظ:

١. سمير ۽ عاشر ڪيڏن ٿا. (۽). ٢. ڪتاب پڙهه يا موبائل ڏس. (يا) جي گاڏي ملي ها ته مان وقت تي پهچان ها. (ته)

٢. مان تنهنجي گهر آيو هئس پر تون نه هئين.(پر) ٥. تون وقت تي نه اچين ها ته ڪم نه ٿئي ها. (ته)

(د) مونکي علي گل ملاح وڻندو آهي. هو ڪيترائي مزاحيه ڪردار ادا ڪندو آهي. هو هر ماڻهو جو ڏاڍو ڪل ڏياريندڙ نقل ڪندو آهي. ڳالهيون اهڙي نموني سان ڪندو آهي، سڀ ماڻهو ڪلڻ شروع ٿي ويندا آهن. هو سنڌي جي گهڻن ڊرامن ۾ ايندو آهي. سوشل ميڊيا تي به علي گل ملاح جا گهڻا ڊراما ايندا آهن.

سرگرمي:

- مزاحيه نظم ٻڌائڻ جو مقابلو ڪرايو. ان لاءِ سڀ شاگردن کي لائبريري وٺي وڃو. شاگردن کي ڪو به ٻارن جو رسالو ڏسڻ جي هدايت ڪريو. هر ٻار رسالي مان مزاحيه نظم، يا ٻيو ڪو پسنديده نظم لکي ڪلاس ۾ اچي ٻڌائي. جيڪو شاگرد مزاحيه نظم ٻڌائن، استاد انهن جي ساراهه ڪري ۽ ڪلاس کي به ٻڌائي.
- ڳُجهارتون: شاگردن جا به ٽولا ٺاهيو ۽ ڳجهارتون پڇڻ جا مقابلا ڪرايو.

سبق ٽيويهون

عدُل ۽ انصَافُ

سکيا جي حاصلات:

- عبارت پڙهي ان جو بنيادي خيال ۽ عنصر بيان ڪري سگهي.
- پنهنجي درجي جي معيار مطابق عبارت (نظر ۽ نظم) پڙهي پنهنجي ۽ سمجهه مطابق سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- عملي زندگيءَ ۾ مثبت سماجي روين (سهپ، رواداري، برابري، ٻين جي راءِ جو احترام، امن ۽ هم آهنگي وغيره) جو اظهار ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ٦٦-٦٨

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٦ تي ڏنل سبق (عدل ۽ انصاف) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ٽيويهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ٩٥ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق کي پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان به هڪ پيرو سبق کي پڙهايو.
- توهان جي نظر ۾ انصاف ڇا آهي؟ عدل ۽ انصاف نه هوندو ته ڇا ٿيندو؟
- ڇا توهان ڪو مثال ٻڌائي سگهو ٿا، جنهن ۾ عدل ۽ انصاف ٿيو هجي؟
- استاد ٻڌائي ته هي سبق انصاف ۽ برابري جي باري ۾ آهي. عدل جي معنيٰ آهي سڀني سان هڪ جهڙو ورتاءُ يا سلوڪ ڪرڻ ۽ ڪنهن سان به ناانصافي نه ڪرڻ. اهڙي طرح انصاف به هڪ جهڙا موقعا فراهم ڪرڻ آهي. جتي انصاف نه هوندو آهي، اتي جهيڙا، ناانصافي وڌندي آهي. امن ختم ٿي ويندو آهي. تنهنڪري اسان کي عدل ۽ انصاف جي ڳالهه توڙي عمل ڪرڻ گهرجي.
- شاگردن کي انصاف ۽ عدل جا ٻيا مثال به ٻڌايو.

مشق:

(الف) لڪيرون ڏئي جملا مڪمل ڪريو.

١. حقن تي عمل ڪرڻ ۽ ڪنهن	لاءِ به بنيادي حيثيت رکي ٿو
٢. عدل ۽ انصاف جي کوٽ سان	عدل ۽ انصاف جي ضرورت تي زور ڏنو ويو
٣. اهو معاشري جي امن ۽ سلامتي	به حقدار کي ان جو حق ڏيڻ آهي
٤. قرآن مجيد ۾ به ڪيترين ئي آيتن ۾	سماج ۾ اڻ برابري ۽ ظلم وڌندو آهي

(ب) سوالن جا جواب:

١. ڪنهن بہ خوشحال معاشري يا ملڪ جي لاءِ عدل ۽ انصاف هجڻ ضروري آهي.

٢. عدُل جي معنيٰ آهي حقن ۽ فرضن جي سلسلي ۾ ڪو بہ فرق نہ ڪرڻ.

٣. انصاف سيني کي هڪ جيترا موقعا فراهم ڪرڻ ۽ هڪ جيترا حق ڏيڻ آهي.

٤. عدل ۽ انصاف جي کوٽ سان اڻ برابري ۽ ظلم وڌندو آهي.

(ج) جملن مان اسم ۽ ضمير الڳ الڳ ڪري لکو:

١. حسيب گاڏي هلائي ٿو. (اسم: حسيب) ٢. ايمان جو پيپر سنو ٿيو آهي. (ايمان: اسم)

٢. هو اڄ پڪنڪ تي وڃي رهيا آهن. (ضمير: هو) ٤. اوهان ٻنهي کي سالگره جي مبارڪ هجي (ضمير: اوهان)

٣. منهنجو اسڪول پري آهي (ضمير: منهنجو)

(د) عدل ۽ انصاف سان هلڻ سان هر ماڻهو پاڻ کي محفوظ محسوس ڪري ٿو. جيڪڏهن سيني سان هڪ جهڙو سلوڪ ڪيو وڃي تہ ڪير بہ پاڻ کي گهٽ نہ سمجهي. عدل سان اسڪول، گهر ۽ سماج ۾ سڪون رهندو آهي. انصاف سان ماڻهن ۾ محبت ۽ اعتماد وڌي ٿو. جيڪي ماڻهو انصاف ڪندا آهن، سڀ ان کي عزت ڏيندا آهن. عدل ڪرڻ سان جهيڙا گهٽ ٿيندا آهن. ماڻهو هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ لاءِ تيار ٿيندا آهن. انصاف ڪرڻ سان خدا بہ خوش ٿيندو آهي. انصاف وارو سماج هميشہ ترقي ڪندو آهي. عدل ۽ انصاف سان رهڻ سيني لاءِ فائديمند آهي.

لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
عدل	ڪنهن کي ان جو حق ڏيڻ	پَهلو	پاسو
انتشار	ڦوٽ، وڳوڙ	عدم استحڪام	مضبوطي نہ هجڻ

سرگرمي:

- برابر ورهاست“ تي هڪ جهڙيون شيون کڻو (جهڙوڪ ٣ پينسلون). ڪلاس کي ٽن ننڍن گروپن ۾ ورهايو. ٻارن کان پڇو: جيڪڏهن مان سڀ شيون هڪ گروپ کي ڏئي ڇڏيان تہ ڇا اهو انصاف ٿيندو؟ پوءِ سيني گروپن کي هڪ هڪ شيءِ ڏيو. ٻارن کان پڇو: هاڻي ڇا سڀ خوش آهن؟ ڇو؟

سبق چوويهون

خلقَ جي خِدمت جو جَذبَو

سکيا جي حاصلات:

- روزمره جي ڪنهن به موضوع تي پنهنجن لفظن ۾ ڏهن کان پندرنهن سادن ۽ مرڪب جملن تي مشتمل مضمون لکي سگهي.
- واحد ۽ جمع کي جمع ۽ واحد ۾ بدلائي، جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.
- اسڪول جي سطح تي منعقد ڪيل تقريبن ۾ ميزبان ۽ مددگار ڪمپيئر جا فرض ادا ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ٦٩ - ٧١

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٩ تي ڏنل سبق (خلق جي خدمت جو جذبو) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو چوويهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ٩٥ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- توهان کي ڇا ٿو لڳي هي ڪهاڻي ڇا جي باري ۾ هوندي؟ ٣ کان ۴ شاگردن کان جواب وٺو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق کي پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان به هڪ پيرو سبق کي پڙهايو.
- خلق جي خدمت مان ڇا مراد آهي؟ توهان جي ذهن ۾ ڪي خلق جي خدمت جا ڪي مثال اچن ٿا ته ٻڌائن.
- استاد ٻڌائي ته هيءَ ڪهاڻي هڪ احمد نالي ڇوڪري جي باري ۾ آهي، جيڪو "محبت نگر" نالي ڳوٺ ۾ سيني جي مدد ڪندو آهي. جتي به ڪنهن کي مدد جي ضرورت پوندي آهي، احمد اُتي پهچي ويندو آهي. پيرسن توڙي ننڍن ٻارن جي مدد سان گڏ ٻني ٻاري جي ڪم ۾ به ٻين جي مدد ڪندو آهي. احمد کي ائين ڪرڻ سان تمام گهڻي خوشي ملندي آهي. هن ڪهاڻي مان اسان کي خبر پئي ٿي ته ٻين جي مدد ڪرڻ تمام سٺو گڻ آهي. ٻين جي مدد ڪرڻ جنهن کي خلق خدمت چئجي ٿو-خلق يعني عام ماڻهو- نيڪي جو ڪم آهي.
- شاگردن کي واحد ۽ جمع جا مثال ڪتاب مان پڙهايو.

مشق:

(الف) جملا مڪمل ڪريو.

١. ڳالهه ڪن ٿا ته ڪنهن زماني ۾ "محبت نگر" ڳوٺ هوندو هو..

٢. هو ان جي ڪاڏي پيتي جو بندوبست ڪندو هو ۽ سار سنڀال به لهندو هو.

۳. ڪوئي ڳوٺ واسي بيمار ٿي پيو آهي تہ هو فوري ان جي عيادت ڪرڻ پهچي ويندو هو.
۴. احمد ڪنهن بہ ڳوٺ جي ماڻهوءَ کي ڏک يا پريشاني ۾ نہ ڏسي سگهندو هو.

(ب) سوالن جا جواب:

۱. آڳاٽي زماني ۾ "محبت نگر" نالي ڳوٺ قائم هوندو هو.
۲. ڳوٺ ۾ احمد نالي نيڪ مرد مشهور هو.
۳. احمد جي زندگيءَ جو مقصد ٻين جي خدمت يا مدد ڪرڻ هوندو هو.
۴. احمد ماڻهن جي زندگيءَ ۾ هر ضرورت ۾ مدد ڪندو هو.
۵. احمد ڳوٺ ۾ اسڪول کولرايو. استاد کي پگهار تي رکرايائين تہ جيئن ٻار پڙهي سگهن
۶. احمد جي ڪهاڻيءَ مان اسان کي سبق ملي ٿو تہ زندگيءَ جو اصل مقصد ٻين جي ڪم اچڻ آهي.

شاگردن کي ڪتاب ۾ ڏنل واحد جمع بورڊ تي مثال لکي پڙهايو.

(ج) واحد جمع:

واحد	جمع
رانديگر بال پڪڙي ٿو.	رانديگر بالَ پڪڙن ٿا.
ڇوڪري سائيڪل هلائي ٿي.	ڇوڪريون سائيڪلون هلائن ٿيون.
ڇوڪرو ٻنيءَ ۾ وينو آهي.	ڇوڪرا ٻنيءَ ۾ ويٺا آهن.

(د) خلق جي خدمت ماڻهوءَ جو سڀ کان وڏو اخلاق آهي. جيڪو ماڻهو ٻين جي مدد ڪري ٿو الله بہ ان تي مهربان ٿئي ٿو. خلق جي خدمت ۾ غريبن ۽ عام ماڻهن جي مدد ڪرڻ بہ شامل آهي. بيمارن جي عيادت ڪرڻ بہ خدمت جو حصو آهي. پاڻي ۽ کاڌو محتاجن کي ڏيڻ وڏي ثواب واري ڪم آهي. پاڙيسرين جي مدد ڪرڻ سان محبت وڌي ٿي، جڏهن تہ اسڪول ۾ ڪمزور شاگردن جي مدد ڪرڻ بہ خدمت آهي. روڊ تي گند نہ اڇلائڻ بہ سماج جي خدمت آهي. بيوس جانورن کي پاڻي ڏيڻ بہ نيڪ ڪم آهي. جيڪو ماڻهو خدمت ڪري ٿو سڀ ماڻهو ان کي عزت ڏين ٿا. خلق جي خدمت سان دل صاف ٿيندي آهي، سماج ۾ امن ۽ سڪون وڌندو آهي. خدمت سان نفرتون گهٽجن ٿيون ۽ محبت وڌي ٿي. جيڪو ماڻهو خدمت ڪندو آهي، ان جي زندگيءَ ۾ خوشي ٿيندي آهي.

سرگرمي:

- پنج پنج شاگردن تي مشتمل گروپ ٺاهيو. هر گروپ کي چئو تہ ڪو رول پلي تيار ڪن، جنهن ۾ خلق جي خدمت جو سبق شامل هجي. مثال: ڪردار: احمد (شاگرد) راجيش (شاگرد) ۽ استاد
- سين: ڪلاس روم جي ٻاهران(احمد گرمي ڪري ٿڪجي پيو آهي.)
- احمد: آئون تمام اڃ محسوس ڪري رهيو آهيان، مونکي پاڻي کپي پر بوتل خالي آهي.

- (راجيش اچي ٿو.) حسن: ڇا ٿيو احمد؟ تون پريشان ڇو آهين؟
- احمد: مون کي پاڻي نہ مليو آهي ۽ اڄ ڏاڍي ڏک آهي. (حسن پنهنجو پاڻي احمد ڏانهن وڌائي ٿو.)
- راجيش: هيءَ منهنجي بوتل، تون پيءُ. (احمد پاڻي پي وڃي ٿو.)
- احمد: مهرباني راجيش! تون سچ ۾ سٺو دوست آهين. (استاد اچي ٿو.)
- استاد: شاباس حسن! هيءَ خلق جي خدمت جو بهترين مثال آهي. (ٻئي شاگرد هڪ ٻئي ڏانهن مسڪرائن ٿا.)

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

سبق پنجويهون

صحت ۽ صفائي

سکيا جي حاصلات:

- مرڪب (هاڪاري ۽ ناڪاري) جملن کي ٻڌي سمجهي سگهي.
- مرڪب (هاڪاري ۽ ناڪاري) جملا ڳالهائي سگهي.
- عبارت پڙهي ان جو بنيادي خيال ۽ عنصر بيان ڪري سگهي.
- هم معنيٰ ۽ متضاد لفظن جي فرق کي سمجهي، جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۷۲-۷۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷۲ تي ڏنل سبق (صحت ۽ صفائي) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو پنجويهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۵ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ ڪانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- توهان کي ڇا ٿو هي سبق ڇا جي باري ۾ هوندي؟ ڪجهه شاگردن کان جواب وٺو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق کي پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان گڏجي هڪ آواز ۾ هڪ پيرو سبق کي پڙهايو.
- صحت ۽ صفائيءَ جو پاڻ ۾ ڪهڙو واسطو آهي؟ جيڪڏهن صفائي نه هوندي ته ڇا ٿيندو؟
- صفائيءَ لاءِ ڪهڙين شين جو خيال رکڻ گهرجي؟ صحتمند رهڻ لاءِ ڪاڏا ڪهڙا ڪائڻ گهرجن؟
- شاگردن کان پڇو ته صفائي جا ڪهڙا روزاني جا ڪم توهان پاڻ ڪندا آهيو؟
- استاد شاگردن کي ٻڌائي ته صحت زندگيءَ جي سڀ کان وڏي نعمت آهي ۽ صفائي انسان کي بيمارين کان بچائي ٿي شاگردن کان پڇو ته صفائي جا ڪهڙا روزاني ڪم توهان پاڻ ڪندا آهيو؟
- شاگردن کي ساڳي معنيٰ ۽ ابتڙ معنيٰ وارا لفظ سمجهايو جيئن ڪتاب ۾ مشق ق ڏنل آهي.

مشق:

(الف) جملا مڪمل ڪريو.

۱. صفائي نصف يعني اڌ ايمان آهي.

۲. هر ماڻهو صفائي پنهنجي گهر کان شروع ڪري سگهي ٿو.

۳. روزانو وهنجي سهنجي ڏندڻ ڪري، پنهنجو وات ۽ جسم صاف رکي سگهي ٿو.

۴. ڪچرو ميونسپالٽيءَ جي رکيل دٻي ۾ ئي وجهڻ گهرجي.

(ب) سوالن جا جواب:

١. اسڪول ۾ صفائي ۽ صحت جو ڏينهن ملهايو ويو.
٢. اسيمبلي ۾ موجود ٻارن جي هٿن ۾ پلي ڪارڊ هئا.
٣. اسيمبليءَ ۾ هيڊ ماستر صحت ۽ صفائيءَ بابت ڳالهيون ڪيون.
٤. اسيمبلي ختم ٿيڻ ڪانپوءِ استاد ۽ شاگرد شهر ۾ صفائي ڪرڻ لاءِ ويا.
٥. هيڊ ماستر ميڙ کي خطاب ڪندي چيو تہ صفائي نصف يعني اڌ ايمان آهي، سڀني کي صفائي ڪرڻ گهرجي.
٦. هيڊ ماستر جي خطاب ڪانپوءِ استاد، شاگردن ۽ شهرين صفائي ڪئي.

شاگردن کي ڪتاب ۾ هم معنيٰ ۽ ابتڙ لفظ سمجهايو.

(ج) هم معنيٰ ۽ ابتڙ لفظ.

١. ڏينهن-رات، هيٺ-مٿي، ننڍو-وڏو، صحت-بيماري، ايمان-بي ايمان

(د) هاڪاري جملن کي ناڪاري ۾ مٽايو.

١. ٻارن جي هٿ ۾ پلي ڪارڊ نہ هئا. ٢. نهايت غير ڪارائتيون ڳالهيون ٻڌايون.
٢. ڪائڻ پيئڻ جا ٿانوَ صاف نہ رکڻ گهرجن. ۴. ڀرپور حصو وٺڻ جو يقين نہ ڏياريو.

(هہ) سبق جو عنصر ۽ بنيادي خيال "صحت، صفائي، آگاهي ۽ سماجي ذميواري" آهي. صفائي نہ رڳو گهر کي، پر پاڙي، اسڪول ۽ شهر کي بہ محفوظ ۽ صاف سترو بڻائي ٿي. صفائي سان بيماريون گهٽجن ٿيون، ماحول سنو ٿئي ٿو ۽ ماڻهو صحتمند زندگي گذارين ٿا. جڏهن تہ سبق جو اهم عنصر صفائي بابت شعور پيدا ڪرڻ آهي. ماڻهن کي ذميواري سان صفائي ڪرڻ سيکار، پنهنجي ماحول، گهر، اسڪول ۽ پاڙي کي صاف رکڻ آهي.

سرگرمي:

- استاد ٻارن کي ٽن ٽن شاگردن جي ٽولين ۾ ورهائي. هر ٽولي کي چئو تہ صفائي رکڻ بابت تقرير تيار ڪريو. واري واري سان شاگردن جو تقريرون ٻڌو، جيڪو شاگرد/ٽولي سٺيون تقريرون ڪري، تنهن کي شاباس چئو.
- صفائي بابت مختصر تقرير جو نمونو:
- السلام عليڪم ساٿيو ۽ ساٿياڻيون.
- اڄ مان توهان سان صفائي جي اهميت بابت چند لفظ ونڊڻ ڪرڻ چاهيان ٿو/ٿي. صفائي انسان جي زندگيءَ جو بنيادي حصو آهي. جيڪڏهن اسان صفائي رکون ٿا تہ اسان نہ رڳو پاڻ کي، پر پنهنجي گهر، اسڪول ۽ پاڙي کي بہ بيمارين کان محفوظ رکون ٿا. صفائي سان ماحول سنو ٿئي ٿو هوا صاف ملي ٿي ۽ اسان جي صحت بهتر رهي ٿي. روزانو پنهنجو ڪمرو صاف ڪرڻ، هٿ ڌوئڻ، ڪچرو مقرر ٿيل هنڌ تي اڇلائڻ ۽ ڪپڙا صاف رکڻ، اهي سڀ سادا ڪم آهن پر تمام فائدي وارا آهن.

- اسان سڀني جو فرض آهي تہ پنهنجي چوڌاري صفائي جو خيال رکون ۽ ٻين کي بہ صفائي جي اهميت بابت ٻڌايون.
  صفائي نيڪي آهي ۽ نيڪي ڪرڻ سان الله بہ خوش ٿيندو آهي. مهرباني.
- ٢: شاگردن کي چئو تہ صفحي نمبر ٧٥ تي ڏنل ۾ رستو ڳوليو. سڀ شاگرد انفرادي طور رستو ڳولن.

سبق ڇهوڻون

ماحولياتي تبديلي

سکيا جي حاصلات:

- ڳالهه ٻولهه ۾ گرامر جو بهتر استعمال ڪري سگهي.
- مختلف اعرابن (زير، زبر، پيش، مد، شد، جزم، تنوين) جو درست استعمال ڪري سگهي.
- روزمره جي ڪنهن به موضوع تي پنهنجن لفظن ۾ ست کان ڏهن سادن مرڪب جملن تي مشتمل پئراگراف لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۷۶-۷۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷٦ تي ڏنل سبق (ماحولياتي تبديلي) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ڇهوڻون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۵ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- شاگردن کان پڇو ته ماحولياتي تبديلي ڇا آهي؟ ڇا توهان ڪڏهن ان باري ۾ ٻڌو آهي، کولي ٻڌايو.
- استاد وڏي آواز ۾ سبق کي پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان گڏجي هڪ پيرو سبق کي پڙهائي.
- ماحولياتي تبديلي مان ڇا مراد آهي؟ ڪهڙين شين ڪري ماحول خراب ٿي رهيو آهي؟
- ماحول تبديل ٿيڻ سان ڪهڙا نقصان ٿين ٿا؟ ماحول کي بچائڻ لاءِ ڇا ڇا ڪري سگهجي ٿو؟
- استاد شاگردن کي ٻڌائي ته ماحولياتي تبديلي اُن صورتحال کي چيو وڃي ٿو جڏهن ڌرتيءَ جو موسم ۽ ماحول آهستي آهستي بدلجي ٿو. هن تبديلي سبب گرمي وڌي ٿي، برف حد کان وڌيڪ ڳرڻ شروع ٿي وڃي ٿي، مينهن جو ڦير ڦار اچي ٿو ۽ ڪيترن علائقن ۾ ڏڪار يا ٻوڏون اچڻ لڳن ٿيون. انسانن جي بي انتها ڪارخانن، گاڏين جي دونهين ۽ جهنگن وڍڻ ڪري هيءَ تبديلي وڌيڪ تيز ٿي آهي. ماحولياتي تبديلي جي نتيجي ۾ فصل گهٽ ٿين ٿا، جاندارن جا گهر تباهه ٿين ٿا ۽ انساني صحت به متاثر ٿئي ٿي. جيڪڏهن اسان ڌرتيءَ کي بچائڻ چاهيون ٿا ته اسان کي وڻ پوکڻ ۽ صاف توانائيءَ جا ذريعا استعمال ڪرڻا پوندا.
- شاگردن کي ڪتاب ۾ ڏنل زيرِ ۽ زبر وارو حصو پڙهايو ۽ مثال بورڊ تي لکي سمجهايو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. مسئلن. ۲ ماحولياتي. ۳. گرمي پد ۴. صحت.

(ب) سوالن جا جواب:

۱. موسم تمام گهڻو تبديل ٿيڻ کي ماحولياتي تبديلي چئجي ٿو.

۲. انساني سرگرمين جهڙوڪ تيل، گئس، ۽ گرين گئسن جي گهڻي استعمال سبب عالمي

۳. ماحولياتي تبديلي سبب فصلن کي نقصان ٿي رهيو آهي، گهڻيون بيماريون پيدا ٿي رهيون آهن.

۴. ماحولي تبديلي روڪڻ لاءِ وڻ پوکڻ، توانائي جا ماحول دوست ذريعا استعمال ڪرڻ وغيره ضروري آهي.

شاگردن کي ڪتاب ۾ ڏنل زير، زبر هم معنيٰ ۽ ابتڙ لفظ سمجهايو.

(ج) زيرِ ۽ زبر وارا جملا: ماحولِياتِي تَبديلي سَبب سَاهَوارَن کي گهڻو نقصانُ ٿي رهيو آهي. ٻيلا خَتم ٿي رَهيا آهِن. تَوانائِي جا ذَريعا ماحولُ دوستَ ناهن، جنهن ڪري گهڻو نقصان ٿئي پيو.

(د) ماحولياتي تبديلي سبب ٿيندڙ پريشانيون:

- ماحولياتي تبديلي ڪري دنيا ۾ ڪيتريون ئي پريشانيون ٿي رهيون آهن. گرمي پد وڌڻ سبب برف تيزيءَ سان ڳري رهي آهي، جنهن سان ٻوڏون ۽ سُونامي جهڙيون آفتون وڌي رهيون آهن. ڪٿي تمام گهڻو مينهن پوي ٿو تہ ڪٿي بلڪل مينهن نٿو پوي، جنهن سان ڏڪار ۽ فصلن جي تباهي ٿي رهي آهي. هوا جي آلودگي وڌڻ ڪري ماڻهو ساهہ جي بيمارين، الرجين ۽ گرميءَ جو شڪار ٿي رهيا آهن. ڍنڍن ۽ درياهن جو پاڻي گهٽجي رهيو آهي، جانور ۽ پکين جا گهر ختم ٿي رهيا آهن. هن تبديلي سبب خوراڪ جي کوٽ، مهانگائي وڌي رهي آهي. ماحولياتي تبديلي اسان سڀني لاءِ وڏي پريشاني بڻجي چڪي آهي ۽ ان کي روڪڻ لاءِ گڏجي قدم کڻڻ ضروري آهي.
- سرگرمي: استاد ٻارن کي پنج پنج شاگردن جي ٽولين ۾ ورهائي. هر ٽولي کي چئي تہ ڳالهائڻ جي سرگرمي ڪن ۽ ٽولي مان ڪجهہ شاگرد گرامر جهڙوڪ ٻيهڪ جون نشانيون، واحد، جمع، لفظن جا ضد وغيره نوٽ ڪن ۽ سرگرمي کانپوءِ هر ٽولي ڪلاس ۾ انهن گرامر جي لفظن جي فهرست تيار ڪري ڪلاس اڳيان ٻڌائي.

سبق ستاويهون

چڱي ڳالهہ

سکيا جي حاصلات:

- عوامي جڳهين (ريلوي اسٽيشن، اسپتال، مارڪيٽ، بئنڪ وغيره) تي نظم و ضبط جو مظاهرو ڪري سگهي.
- ڪنهن بہ ڏنل منظر بابت مربوط پيراگراف لکي سگهي.
- محاورن کي ٻڌي، انهن جو مفهوم سمجهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۷۹-۸۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷۹ تي ڏنل سبق (چڱي ڳالهہ) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو ستاويهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۵ ۽ ۹۶ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- شاگردن کان پڇو تہ چڱائي ڇا کي چئون ٿا، ڪنهن مثال ذريعي ٻڌايو.
- استاد نظم کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪ ڀيرو گڏيل آواز ۾ نظم کي پڙهائي.
- هن نظم ۾ شاعر ڪهڙين چڱين ڳالهين جو ذڪر ڪري رهيو آهي؟
- سوير سمهڻ ۽ سوير اٿڻ ڇو ضروري آهي، ان سان ڇا ٿيندو؟
- استاد شاگردن کي ٻڌائي تہ هي نظم چڱين ڳالهين جي باري ۾ آهي. جنهن ۾ شاعر چئي ٿو تہ جيڪڏهن سٺيون عادتون رکبيون تہ زندگي سهٽي ۽ سٺي گذرندي. سوير اٿڻ ۽ سوير سمهڻ چڱيون عادتون آهن. ٻارو اسان کي گهرجي تہ وقت تي سمهون، وقت تي اٿون ۽ پنهنجا ڪم ڪار وقت تي ڪريون.
- شاگردن کي محاوري بابت ٻڌايو تہ ان جي لفظي معنيٰ آهي: گفتگوءَ، ٻول چال، سوال جواب وغيره.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. سويري سمهون ۽ سويري اٿو. ۲. انهيءَ تي خدا پيو ٿو راضي رهي.

۳. زارين چڱايون انهيءَ کي ملن. ۴. سويري سمهڻ کي وسارج نہ مورُ. ۵. صبح جو سويرو تون اٿجان ضرور.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

١. اسان کي سوير ان ڪري سمهڻ گهرجي تہ ان سان صحت سٺي رهي ٿي.

٢. سوير اٿڻ سان تازگي ٿئي ٿي، سڀ ڪم وقت تي ٿئي ٿو.

٣. هزارين چڱايون ان کي ملن ٿيون، جيڪو سوير اٿي ٿو.

(ج) شاگردن کي ڪتاب ۾ محاورا بورڊ تي لکي پهريان سمجهايو

(د) بازار جو منظر: جڏهن مان بازار ۾ داخل ٿيس تہ هر طرف رنگن جي رونق نظر اچي رهي هئي. دڪانن جي سامهون ريڙهين تي تازا ميوا رکيل هئا، جن جي خوشبو هوا ۾ پکڙيل هئي. ڪجھ ماڻهن پاڇيون چونڊي رهيا هئا. دڪاندار سان ڳالهائي رهيا هئا، تہ ڪجھ ٻار پنهنجي امڙن سان گڏ مناپون وٺڻ لاءِ بيٺا هئا. دڪاندار زور زور سان آواز ڏئي پنهنجو سامان وڪڻڻ لاءِ سڏ ڪري رهيا هئا. ڪچهرين جا آواز، گاڏين جا هارن ۽ ماڻهن جي اچ وڃ ۽ سبزين ۽ ڦلن جي خوشبو هڪ الڳ ئي منظر ڏيک ڏئي رهيو هو. مان ڪجھ دير بيهي هي منظر ڏٺو ۽ سوچيم تہ بازار واقعي هڪ زنده ۽ خوبصورت جاءِ آهي، جتي هر ڪنهن جي زندگيءَ جو حصو نظر اچي ٿو.

(هہ) هن نظم ۾ شاعر سوير سمهڻ ۽ سوير اٿڻ جا فائدا ۽ انهن سان جڙيل چڱايون ٻڌائي رهيو آهي. جيڪو سوير اٿندو آهي، اهو وقت تي پنهنجا ڪم ڪندو آهي. آرام سان اسڪول پهچي سگهبو آهي. سوير اٿڻ جا ڪيترائي فائدا هن نظم ۾ شاعر چڱي ريت شاعر پاران نصيحت جي صورت ۾ ٻڌايل آهن.

(و) هن سرگرمي ۾ ڪتاب ۾ ڏنل لفظ شاگردن کان صورتخطيءَ جي صورت ۾ لکو. شاگردن کان ڪتاب بند ڪرايو ۽ واري واري سان لفظ پڙهي ٻڌايو ۽ هو لکن. آخر ۾ شاگرد جوڙن ۾ هڪٻئي کي لفظ ڏيکاري صحيح ڪرائن.

سرگرمي:

- استاد ٻارن جا جوڙا ٺاهي ۽ عوامي جڳهين تي ڪيئن پيش اچڻ گهرجي. جوڙن ۾ ٻار پنج پنج نظم و ضبط وارا اصول فهرست جيان لکي پوءِ ڪلاس اڳيان ٻڌائيندا وڃن.
- ٢: هاڻي جوڙن ۾ شاگردن کي چئو تہ لفظ ڳولي ڪلاس اڳيان ٻڌائن. استاد نگراني ڪري.

سبق اناويھون

پاڻي وڏي نعمت آهي.

سکيا جي حاصلات:

- مرڪب جملا لکي سگهي.
- ڪمپيوٽر ۽ موبائيل فون مان ڄاڻ حاصل ڪرڻ لاءِ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال ڪري سگهي.
- ڪنهن به تقريب يا پروگرام جو احوال پنهنجي لفظن ۾ لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۸۲-۸۴

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸۲ تي ڏنل سبق (پاڻي وڏي نعمت آهي) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو اناويھون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹٦ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- شاگردن کان پڇو ته پاڻي نه هجي ها ته ڇا ٿئي ها؟
- توهان کي پيئڻ، وهنجڻ وغيره لاءِ پاڻي ڪٿان ملندو آهي، اُهو پاڻي ڪٿان ايندو آهي؟
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪ پيرو سبق کي پڙهائي.
- توهان جي علائقي ۾ درياءَ، ندي يا ڍنڍ آهي؟ جي ناهي ته پاڻي ڪٿان ايندو آهي؟
- سبق جو خلاصو ڪندي ٻڌايو ته قدرت اسان کي پاڻيءَ جهڙي نعمت ڏني آهي. پاڻي سڀني ساهوارن لاءِ ضروري آهي. ان کانسواءِ ڪا زندگي جيئري نٿي رهي سگهي. ٻين شين کانسواءِ ماڻهو زنده رهي سگهي ٿو پر پاڻيءَ کانسواءِ اسان جي زندگي ناممڪن آهي. اسان کي گهرجي ته پاڻي کي گدلو نه ڪريون. پاڻي کي ڌيان سان استعمال ڪريون. وهنجڻ وقت به گهٽ پاڻي هاريون. پاڻيءَ جو استعمال وقت پاڻيءَ جي کوٽ بابت سوچيون ۽ ٻين کي به ٻڌايون ته هو پاڻي ضايع نه ڪن. ڪتاب مان به شاگردن کي ڪجهه مثال ٻڌايو.

مشق:

(الف) صحيح جواب.

۱. پيئڻ ۲. گئس ۳. نهرو ۴. پاڻيات

(ب) سوالن جا جواب:

۱. پاڻي گرم ٿئي ٿو ته گئس ٺهجي مٿي اڃي ٿو تنهنڪري ان جا بخار ٺهن ٿا، جيئن ڪڪرن ۾ ٿيندو آهي.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

٢. جڏهن گرميءَ ڪري پاڻي گئس بڻجي ويندو آهي تہ مٿي تَڏ ڪري گڏجي ڪڪرن جي صورت وٺندو آهي.

٣. ڪڪرن ۾ پاڻي گڏ ٿيندو آهي، پوءِ اهو پاڻي پاڻياٺ جي صورت ۾ وسي پوندو آهي.

٤. برسات جو پاڻي دريائن ۾ وهي ايندو آهي، فصلن جي ڪم ايندو آهي.

٥. ڪڪرن جا بخار ڄمي ويندا آهن تہ برفباري يا برف وسندي آهي يا ڳڙن جو مينهن وسندو آهي.

٦. ٻاڦ مان توانائي ملي ٿي، جنهن تي مشينون هلنديون آهن.

(ج) پاڻيءَ بابت جملا:

١. پاڻيءَ ڪانسواءِ ڪو ساهوارو جيئرو نٿو رهي سگهي.

٢. فصل پڻ پاڻيءَ سان ٿين ٿا. جيڪڏهن درياءَ پاڻي نہ کڻي اچن تہ اسان بک مري وڃون.

٣. پاڻيءَ کي وڏي ڌيان سان استعمال ڪرڻ گهرجي.

(د) سنڌي ڪلچر ڊي جو مختصر احوال: گذريل ڏينهن اسان جي اسڪول ۾ سنڌي ڪلچر ڊي وڏي خوشي ۽ احترام سان ملهايو ويو. مان بہ هن خاص ڏينهن ۾ شريڪ ٿيو هئس. آئون سنڌي ٽوپي ۽ اجرڪ پائي شريڪ ٿيس، جنهن سان مان تمام گهڻو سهڻو لڳي رهيو هئس. اسان ساٿين گڏجي سنڌي ڪلچر بابت ننڍي تقرير بہ پيش ڪئي هئي، جنهن ۾ اسان ٻڌايو تہ اجرڪ، ٽوپي، مهمان نوازي ۽ محبت سنڌي تهذيب جا اهم حصا آهن. بعد ۾ اسان ٻارن گڏجي سنڌ بابت گيت ڳايا ۽ نچياسين. اسان سيني سان گڏ راندين ۾ بہ حصو ورتو ۽ سنڌي روايتي ڪاڏا بہ ڏٺاسين. اهو ڏينهن نئون، دلچسپ ۽ يادگار هو. ڇوتہ مونکي پنهنجي ڪلچر بابت فخر ۽ خوشي محسوس ٿي.

سرگرمي:

- استاد ٻارن جا پنج ٽولا ناهي ۽ انٽرنيٽ ۽ موبائيل جي مدد سان پاڻي بچائڻ جي طريقا ڳولي، ڪاپيءَ ۾ لکي، هر ٽولو ڪلاس اڳيان ٻڌائي. شاگردن جي انٽرنيٽ هلائڻ ۾ مدد ڪريو. اسڪول جي ليب وٺي وڃو. ان ڪانپوءِ سنڌي کي بورڊ تي لکڻ جي مشق ڪرايو.

سبق اوڻٽيهون

مرزا قليچ بيگ

سکيا جي حاصلات:

- مختلف ادبي شخصيتن، ماڳن، مڪانن ۽ واقعن بابت اعتماد، رواني ۽ دليلن پنهنجي خيالن جو اظهار ڪري سگهي.
- مرڪب (هاڪاري ۽ ناڪاري) جملن کي ٻڌي، سمجهي سگهي.
- سنڌيءَ ۾ رسيدون ۽ لاڳاپيل فارم (داخلا فارم) ڀري سگهي
- ڪنهن به تقريب يا پروگرام جو احوال پنهنجي لفظن ۾ لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۸۵-۸۷

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸۵ تي ڏنل سبق (مرزا قليچ بيگ) کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو اٺٽيهون سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ٩٦ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- ڪتاب جي تصوير ڏيکاري پڇو ته هن ماڻهوءَ جي باري ۾ توهان ڪڏهن ٻڌو آهي؟ ان جي باري ۾ ڇا ٻڌو آهي؟ ڪلاس اڳيان سيني کي ٻڌايو. جيڪي شاگرد جواب ڏئي، ان کي شاباس چئو.
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪ ڀيرو سبق کي پڙهائي.
- مرزا قليچ بيگ ڪيترائي بيت ۽ نظم توڙي ڪهاڻيون لکيون آهن، توهان کي انهن مان ڪجهه ياد آهي؟
- سبق جي سوالن کي زباني تفهيمي سوالن طور پڻ واري واري سان شاگردن کان پڇو.
- شاگردن کي ٻڌايو ته مرزا قليچ بيگ جا وڏا جارجيا ملڪ مان آيا هئا. هو سنڌ ايندي ئي سنڌي ٻوليءَ ۾ ايتري مهارت ڪيائين، ڪيترائي ڪتاب لکيائين، جو اڄ سنڌي درسي ڪتابن، شاعري، ترجمن ۽ ڪهاڻين ۾ سندس نالو هر هنڌ ورتو ويندو آهي. سندس سنڌي ٻوليءَ جون خدمتون هر هنڌ ساراهيون وينديون آهن. هن ايترو ڪم ڪيو جو ڪيس سنڌي ادب جو "ابو" سڏيو ويندو آهي. انڪري ڪيس شمس العلماءُ يعني عالمن جو سج پڻ سڏيو ويندو آهي. مرزا قليچ بيگ جو ڳوٺ حيدرآباد کان اٽڪل 2 ڪلوميٽرن جي فاصلي تي هوندو هو ۽ هو اتان کان روزانو پنڌ ڪري حيدرآباد تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ ايندو هو. ڳوٺان نڪرڻ بعد ڀريان سنڌوءَ جي آخوند ولي محمد وٽ ويندو هو ۽ پوءِ آخوند صاحب کين اسڪول ۾ خود وجي ڇڏي ايندو هو. نهايت ذهين هئڻ ڪري ڀرين کان انگريزي تائين ڀريون نمبر ايندو رهيو. هي عالم شخص هڪ ئي وقت سنڌي، انگريزي، فارسي، عربي، ترڪي، اردو ٻولين جي مهارت رکندو هو.

مشق:

(الف) صحيح جواب.

١. ننيڙي ڳوٺ ٢. پڙهائيءَ ٣. بمبئي. ٤. سن ١٩٢٩ع

(ب) سوالن جا جواب:

١. مرزا قليچ بيگ حيدرآباد جي ڳوٺ ٽنڊي ٺوڙهي ۾ سن ١٨٥٣ع تي پيدا ٿيو.

٢. مرزا قليچ بيگ جا وڏا جارجيا ملڪ مان ميرن يا ٽالپرن جي دؤر ۾ سنڌ ۾ لڏي آيا.

٣. مرزا قليچ بيگ شروعاتي تعليم حيدرآباد مان حاصل ڪئي.

٤. مئٽرڪ پاس ڪرڻ ڪانپوءِ هو وڌيڪ تعليم لاءِ بمبئي ويو.

حرف ندا شاگردن کي ڪتاب مان مثالن سان پڙهايو.

(ج) حرف ندا جا جملا:

١. واهه واهه! تون تہ پاس ٿي وئين. ٢. ادا! منهنجي ڳالهہ بہ ٻڌندو ڪر.

٢. سائين! هو شاگرد منهنجي پين نٿو ڏئي. ٤. افسوس! گرمي ڪري اسان گهمڻ نہ وڃي سگهياسين.

(د) ناڪاري جملن کي هاڪاري جملن ۾ بدلايو.

١. مون حسيب کان پين ورتي آهي.

٢. اڄ اسلاميات وارو استاد ايندو

٣. مون کي اُڃ لڳي آهي.

٤. مرزا قليچ بيگ گهڻا ڪتاب لکيا آهن

٥. سبزي واري وٽ ٽماٽا آهن.

سرگرمي:

- استاد ٻارن جا چار ٽولا ناهي ۽ مرزا قليچ بيگ بابت هڪ تقرير ٽولن ۾ تيار ڪري ڪلاس اڳيان پيش ڪري. تقرير تيار ڪرڻ دوران هڪڙا شاگرد اهم ڳالهيون نوٽ ڪن، ٻيا تقرير تيار ڪن. تقرير جو مواد ناهڻ لاءِ هو لائبريري وڃن ۽ اتان مرزا قليچ بيگ جا ڪتاب ڏسي، انهن جا نالا بہ تقرير ۾ ٻڌائن.
- مرزا قليچ بيگ بابت تقرير جو نمونو:

السلام عليڪم دوستو،

- اڄ مان توهان سان سنڌ جي هڪ وڏي عالم، ليکڪ ۽ اديب مرزا قليچ بيگ بابت ڳالهائڻ چاهيان ٿو. مرزا قليچ بيگ جا وڏا جارجيا ملڪ مان آيا هئا. مرزا قليچ بيگ سنڌي ٻوليءَ ۾ اهڙي مهارت حاصل ڪئي، جو ڪيترائي ڪتاب، ڪهاڻيون، شاعري ۽ ترجما لکيائين. اڄ بہ سنڌ جي درسي ڪتابن ۾ سندس نالو احترام سان ورتو ويندو آهي. هن سنڌي ٻوليءَ لاءِ ايتري خدمت ڪئي جو کيس سنڌي ادب جو "ابو" سڏيو وڃي ٿو. ان کان علاوه، کيس شمس العلماءُ،

يعني ”عالمن جو سج“ جو لقب پڻ مليو.

- مرزا قليچ بيگ جو ڳوٺ حيدرآباد کان اٽڪل ٻہ ڪلوميٽر پري هو. هو روزانو پنڌ ڪري پڙهڻ لاءِ حيدرآباد اچي ويندو هو. مرزا قليچ بيگ تمام ذهين شاگرد هو. هو شروعاتي درجي کان وٺي هميشہ پهريون نمبر آيو. هو نہ رڳو سنڌي ٻولي، پر انگريزي، فارسي، عربي، ترڪي ۽ اردو ٻولين ۾ بہ مڪمل مهارت رکندو هو. هڪ ئي وقت ڪيترين ٻولين تي عبور هجڻ سندس محنت، ذهانت ۽ علم جو وڏو ثبوت آهي.
- مرزا قليچ بيگ سنڌي ادب جو وڏو نالو آهي. ۽ اسان سڀني لاءِ هڪ وڏو مثال آهي تہ محنت، سچائي ۽ ڌيان سان هر ماڻهو وڏو علم حاصل ڪري سگهي ٿو. مهرباني.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق ٽيهون

ماڪوڙي ۽ ڪبوتر (تصوير ڪهاڻي)

سکيا جي حاصلات:

- آکاڻي پڙهي، ان جي مرڪزي ڪردارن بابت سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- آکاڻيءَ جي مرڪزي خيال بابت ڳالهائي سگهي ۽ سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- تصويرن ۽ اشارن جي مدد سان آکاڻي مڪمل ڪري سگهي.
- پڙهيل يا ٻڌل آکاڻيءَ جي ڪردارن، مرڪزي خيالن ۽ نتيجن تي پنهنجي خيالن جو اظهار ڪري سگهي.
- ٻارن جي رسالن ۽ اخبارن ۾ پنهنجيون تخليقون موڪلي ۽ ٻين جي لکيل مواد تي پنهنجي راءِ ڏئي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴، صفحو نمبر ۸۸-۸۹

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸۸ تي ڏنل سبق تصوير ڪهاڻي کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي ته اڄ هو ڪتاب جو ٽيهون سبق ڏسي ٻڌائيندا. ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي سبق پڙهايو.
- سبق جون تصويرون ڏيکاري پڇو ته هيءَ ڇا جي ڪهاڻي آهي؟
- هن ۾ ڪهڙا ڪهڙا ڪردار آهن؟ ڪردارن کي گڏائي ڪهاڻي ٻڌايو.
- استاد مختلف شاگردن کان ڪهاڻي پڇا ڪري ۽ جتي مدد جي ضرورت هجي شاگردن جي مدد ڪري.

(الف) سوالن جا جواب:

۱. هن تصويرن ۾ ماڪوڙو ۽ ڪبوتر جي ڪهاڻي آهي. ماڪوڙو پاڻي ۾ ٻڏي رهيو هو. ڪبوتر جڏهن ماڪوڙي کي ٻڏندي ڏٺو ته هڪ پن سوري پاڻي ۾ اڇلايائين. ماڪوڙو ان تي تري بچي ويو. هڪ ڀيري هڪ ڇِنو ٻار ان ڪبوتر جو شڪار ڪري رهيو هو. ماڪوڙي ڏٺو ته جيڪڏهن ڪبوتر کي گليل لڳو ته ڪيس نقصان پهچندو. هن تڪڙو وڃي ڇوڪري جي پير ۾ چڪ پاتو. جنهن ڪري ڪبوتر شڪار ٿيڻ کان بچي ويو.

۲. تصوير ۾ ماڪوڙو، ڪبوتر ۽ ڇوڪرو نظر اچي رهيا آهن.

۳. جانورن کانسواءِ هڪ ڇوڪرو، ڪبوتر جو شڪار ڪندي نظر اچي رهيو آهي.

(ب) توها ڪهڙا جانور ڏهاڙي ڏسندا آهيو؟ (ڪانءُ، ڪبوتر، گڏهه، ڳئون، مينهن)

(ج) حرف ندا جا لفظ: (واهه واهه!. شاباس!. گهوڙا ڙي!. بلي!.

(د) استاد شاگردن جا ٽولا ٺاهي. ان ۾ هڪ شاگرد سيني کي جانورن جي ڪا ڪهاڻي ٻڌائي. استاد ٽولن جي نگراني ڪري، جتي مدد جي ضرورت هجي، اتي مدد ڪري.

سرگرمي:

- ٻارن کي لائبريري وٺي وڃو ۽ اتي ٻارن جا رسالا ۽ اخبارون سيني کي پڙهڻ جي هدايت ڪريو. آخر ۾ ڪلاس ۾ اچي سيني کان ڇا ڇا پڙهيو ۽ ڏنو ڪلاس اڳيان ٻڌائڻ جي هدايت ڪريو.

سبق ايڪٽيهون

بهارُ آيو بهارُ آيو

سکيا جي حاصلات:

- نظم پڙهي ان جي سمجهاڻي ڏئي سگهي.
- متن بابت سوالن جا جواب لکي سگهي.
- پنهنجيءَ پسند جا نظم, لطيفا, پروليون ۽ سهڻا سخن ٻڌائي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۴, صفحو نمبر ۹۰-۹۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۹۰ تي ڏنل بيت بهارُ آيو بهارُ آيو کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ڪتاب جو ايڪٽيهون ۽ آخري سبق پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۹۶ تي ڏنل آهن.) ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪريو ۽ جواب وٺڻ کانپوءِ هي بيت پڙهايو.
- توهان کي ڪهڙي موسم وڻندي آهي؟ اُها موسم ڇو وڻندي آهي؟ ڌار ڌار شاگردن کان جواب وٺو.
- استاد شاگردن کي سبق وڏي آواز ۾ سُر ۽ لئہ سان پڙهڻ جي هدايت ڪري.
- هي نظم ڇا بابت آهي؟ هن موسم کي شاعر ڇو ڳائي ٿو؟ توهان کي ڪهڙي سٽ وڻي ٿي ۽ ڇو؟
- تفهيم وارا سوال زباني شاگردن کان پڇو.
- شاگردن کي ٻڌايو تہ بهار جي مُند ۾ وڻ ٽڻ, پکي, جانور, انسانَ سڀئي خوش ٿيندا آهن. هر شيءِ پياري لڳندي آهي. گلن ڦٽندا آهن, خوشبو ايندي آهي. موسم ڀلي هوندي آهي وغيره.

مشق:

(الف) صحيح جواب.

۱. وهي اڄ واهہ ٿا وهسن, بهار آيو بهار آيو. تڏيون ٿر جون هوائون "پيرين مان گيت ٿيون ڳائن.
۲. پوئر ڏس ڌار ٿا پٽڪن, بهار آيو بهار آيو. سنباهي هر هليا هاري, خوشيءَ مان پنهنجي کيتن ڏي.

(ب) سوالن جا جواب:

۱. چمن ۾ چتون انڪري ٿا ڇهڪن جو بهار جي موسم آئي آهي.
۲. تڏيون ٿر جون هوائون پيرين مان گيت پيون ڳائن.
۳. چنبيلي, موتيو, نرگس ۽ گلابي گل پيا ٽڙن.
۴. پپيهو ڪوئل, چتون بهار ڏسي گيت ٽا ڳائن.

۵. هاري بهار ڏسي پنهنجي ڪيتن ڏانهن هر ڪٽي وڃن ٿا.

(ج) لفظن جا ضد:

لفظن	تيز	خوش	تڏي	ڏرتي
ضد	آهستي	ناخوش	ڪوسي	آسمان

(د) مذڪر_مؤنث

مذڪر	پوڙهو	نر	نينگر	اٺ
مؤنث	پوڙهي	مادي	نينگري	ڏاچي

(هہ) بهار جي موسم بابت پنج جملا:

١. بهار جي موسم ۾ گل ڦل، وڻ ٽڻ، ٻوٽا ٽڙندا آهن. انهن تي گذارو ڪندڙ جيت جڻيا، پوپٽ خوش ٿيندا آهن.

٢. بهار جي موسم سيني کي وڻندي آهي. چاڪاڻ تہ موسم ٻلي هوندي آهي. فصل لهندا آهن.

٣. هن موسم ۾ هر شيءِ سهڻي ۽ وڻندڙ لڳندي آهي. ان ڪي انسان توڙي ٻيا ساهوارا پسند ڪندا آهن.

۴. بهار جي موسم ۾ قسمين قسمين جا پکي من موهيندڙ گيت ڳائيندا آهن.

سرگرمي:

- استاد ٻارن کي چئي تہ هو هن نظم جو پسنديده سٽون پنهنجي آواز ۾ جهونگاريندا يعني ڳائي ڏيکارن.

سبق نمبر ۱

حمد

سیکھنے کے مقاصد:

- کہانی، واقعات، تقریریں اور خطبات سن کر ان کے اہم نکات سمجھ سکیں۔
- نظم سن کر اس کا مفہوم بیان کر سکیں۔
- متن سے متعلق سوالوں کے جواب لکھ سکیں۔
- اسم عام اور اسم خاص میں فرق سمجھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۱ تا ۲

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو سندھی چوتھی جماعت کی کتاب کا تعارف کرائے۔
- پھر کتاب کے صفحہ نمبر ۱ پر دیا گیا سبق ''حمد'' کھولنے کی ہدایت دے اور بتائے کہ آج وہ پہلا سبق پڑھیں گے۔ (نئے الفاظ کے معنی صفحہ نمبر ۹۲ پر دیکھے جائیں۔)
- جب سب طلبہ سبق کھول کر سامنے رکھیں، تو استاد پہلے کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی والے سوال پوچھے۔
- اب استاد حمد کو واضح تلفّظ اور بلند آواز میں سُر اور لَے کے ساتھ پڑھنا شروع کرے۔
- اس کے بعد طلبہ کو انفرادی طور پر بھی حمد سُر اور لَے کے ساتھ پڑھوائے۔
- اگر بچّے دُرست طریقے سے حمد نہ پڑھ سکیں تو استاد انھیں سُر اور لَے کے ساتھ مصرعے پڑھا کر مثال دے۔
- حمد کی مختصر تشریح :اس حمد میں شاعر رحیم بخش قمر اللہ تعالیٰ کی تعریف کرتے ہوئے کہتا ہے کہ: اللہ نے ہمارے لیے بے شمار پُھول، پودے اور خوبصورتی پیدا کی ہے۔ ان پر نظر آنے والے پرندے، کیڑے اور دوسرے جاندار کتنے حسین لگتے ہیں۔ شاعر کہتا ہے کہ سمندر، دریا، پہاڑ اور جنگل بھی اللہ تعالیٰ نے بڑی حکمت کے ساتھ پیدا کیے ہیں۔ اس کائنات میں آسمان، ستارے، باغ و بہار، برسات کی بارشیں، سورج اور چاند نے زندگی کو بہت دلکش بنا دیا ہے۔
- حمد پڑھنے کے بعد زبانی سوالات کیجیے۔

۱۔ یہ حمد کس شاعر کی لکھی ہوئی ہے؟

۲۔ یہ دنیا کس نے پیدا کی ہے؟

۳۔ مختلف چیزیں پیدا کرنے سے اللہ نے زندگی میں کس طرح خوبصورتی شامل کی ہے؟

مشق:

(الف) مکمل مصرعے

(۱) گل، پھول نرالے، خالق نے پیدا کیے، (۲) کوئل، بلبل، بھونر، بھنبھوریاں

(۳) آسمان اور زمین، عرش اور کرسی (۴) روشن ستارے، خالق نے پیدا کیے

(ب) سبق کے سوالوں کے جواب

۱۔ گل، پھول، درخت سب اللہ تعالیٰ نے پیدا کیے ہیں۔

۲۔ باغوں میں بہار لانے والا بھی اللہ تعالیٰ ہے۔

۳۔ زمین کو روشن کرنے کے لیے سورج، چاند، ستارے اور آگ پیدا کیے گئے ہیں۔

۴۔ جواب: ہمارے اردگرد کھیت، کھلیان، دریا، جھیلیں، گرمی سردی وغیرہ ہیں جن سے ہمیں فائدہ ملتا ہے۔

قواعد:

اسمِ عام اور اسمِ خاص

(پہلے کتاب کے صفحہ نمبر ۲ سے اسمِ عام اور اسمِ خاص پڑھایا جائے۔)

(ج) اسمِ عام اور اسمِ خاص

اسمِ عام		اسمِ خاص	
گاؤں	گاؤں میں زندگی سادہ لیکن دلکش ہوتی ہے۔	حیدرآباد	حیدرآباد سندھ کا دوسرا بڑا شہر ہے۔
شہر	شہر میں تمام سہولتیں میسر آتی ہیں۔	دریائے سندھ	دریائے سندھ کے بغیر سندھ ریگستان بن جائے گا۔

(د) آپ کے اردگرد قدرت کے کون سے نظارے ہیں؟ (طلبہ اپنی پسند کے جُملے لکھ سکتے ہیں)

میرے اردگرد باغ کا نظارہ ہے۔ باغ میں ہرے بھرے درختوں پر پرندوں کی آوازیں آتی ہیں۔

پھولوں سے خوشبو آتی ہے۔ بچّے کھیلتے ہیں اور بڑے لوگ چہل قدمی کرتے ہیں۔ ٹھنڈی ہَوا چل رہی ہے۔ انسان، درخت، پرندے اور دیگر جاندار سب مل کر خوبصورت لگتے ہیں۔ یہ سب دیکھ کر مجھے خوشی ہوتی ہے۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۲ پر دی گئی سرگرمی میں استاد بلند آواز میں حمد کے پہلے لفظ پڑھے، اور طلبہ سے کہیں کہ وہ بلند آواز میں ساتھ ساتھ ''خالق خلقیا'' کہیں۔
- مثال: استاد کہے ''گل، پھول نرالے''، طلبہ کہیں: ''خالق خلقیا''۔
- اسی طرح پوری حمد بچّوں کے ساتھ مل کر پڑھوائی جائے۔

سبق نمبر ۲

اسان جو نبي سڳورو خَاتَم النَّبِيّين صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلٰيٓ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلّم

سیکھنے کے مقاصد

- کہانی، واقعات، تقاریر اور خطبات سن کر ان کے اہم نکات سمجھ سکیں۔
- متن کے متعلق سوالات کے جواب لکھ سکیں۔
- اپنے اسکول اور محلّے کی لائبریری سے اپنی دلچسپی کے رسالے اور کتابیں لے کر ان کا مطالعہ کر سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۳ تا ۵

طریقۂ تدریس:

- استاد شاگردوں کو صفحہ نمبر ۳ پر دیا گیا سبق "اسان جو نبي سڳورو خَاتَم النَّبِيّين صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلٰيٓ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلّم" دیکھنے کی ہدایت دے گا اور سبق کے اوپر دیئے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھے گا۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کتاب کے صفحہ نمبر ۹۲ پر دیکھے جاسکتے ہیں۔)
- اب استاد پہلے خود سبق پڑھ کر سنائے۔ سبق پڑھانے کے دوران مشق نمبر (ب) کے تفہیمی سوال زبانی طور پر پوچھے۔
- سبق پڑھانے کے بعد بچّوں سے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی زندگی سے متعلق سوالات کیے جائیں۔
- بچّوں کو بتایا جائے کہ حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ بہت محنتی، ایماندار اور اپنے عمل سے مخالفین کے سامنے بھی قابلِ تعریف تھے۔ آپ بیماروں کا اتنا خیال رکھتے تھے کہ ان کی خاطر نماز کو بھی مختصر کر دیتے تھے۔ بچّوں سے بے پناہ محبت کرتے تھے، یہاں تک کہ حسن اور حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہم کو کھلایا کرتے تھے۔ آپ کا حسنِ اخلاق اتنا اعلیٰ تھا کہ بچّوں کو بھی سلام کرتے تھے۔ آپ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ کے مبارک اخلاق، دیانت اور سچّائی کی وجہ سے مکہ کے لوگ آپ سے دعائیں لینے آیا کرتے تھے۔
- اسی طرح سوال جواب کرتے ہوئے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی زندگی کے بارے میں بات چیت کریں۔
- بچّوں سے یہ سوال بھی کیا جائے کہ اس سبق میں نبی حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی کن عاداتِ مبارکہ کا ذکر کیا گیا ہے۔

مشق:

(الف) دُرست جُملوں کے آگے (✓) اور غلط جُملوں کے آگے (✗) کا نشان لگائیں۔

۱. پاڻ سڳورا صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلٰيٓ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلّم جن جي ڏاڏي جو نالو عبدالمطلب هو. ✓

۲. ٻارَ جي سارَ سنڀال لاءِ عَرب ان کي اسپتال جي حوالي ڪندا هئا. ✗

۳. گهر جا سڀ ڀاتي هن ٻارڙي جي اچڻ تي ڏاڍا خوش ٿيا هئا. ✓

۴. حضرت عبدالمطلب پاڻ سڳورن صَلّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلٰيٓ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلّم کي اُٺ تي ڪٽي جبل ويا هئا. ✗

(ب) سوالوں کے جواب

۱۔ حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ عربستان کے شہر مکہ میں پیدا ہوئے تھے۔

۲۔ حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی دائی کا نام بی بی حلیمہ تھا۔

۳۔ جب مکّہ مکرمہ میں قحط پڑا تو حضرت عبدالمطلب حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ کو اپنے کندھوں پر بٹھا کر پہاڑ کی طرف لے گئے اور آسمان کی طرف چہرہ کر کے دعا کی، یوں بارش برسنے لگی۔

۴۔ مکّہ مکرمہ کے لوگ موسم کا پہلا تحفہ حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ کو بھیجتے تھے اور آپ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ وہ بچّوں میں تقسیم کر دیتے تھے۔

قواعد:

پہلے صفت پڑھائیں، پھر صفت کے تین جُملے لکھوائیں۔

استاد شاگردوں سے پوچھے:

- **شاگردن کان پڇو: جيڪڏهن ڪنهن جو قد تمام ڊگهو هجي تہ اسان ڪيس ڪهڙو لفظ چوندا آهيون؟ (ڊگهو = صفت)**
- **جيڪڏهن ميوو مٺو هجي تہ توهان ڪهڙو لفظ استعمال ڪندا آهيو؟ (مٺو = صفت)**
- **اسڪول جو وڏو دروازو ڏٺو اٿوَ؟ ان لاءِ ڪهڙو لفظ چوندؤ؟ (وڏو = صفت)**
- **جڏهن پاڻي ٿڌو هجي تہ ڪهڙو لفظ چوندا آهيو؟ (ٿڌو = صفت)**

یہ سب سوال جواب کرنے کے بعد کتاب میں دی گئی صفت کی وضاحت اور تعریف پڑھائی جائے۔

(ج) صفت کے تین جُملے

۱. وڏو وڻ چانورَ ڏئي ٿو. ۲. هوشيار ٻارَ محنت سان ٿيندو آهي. ۳. گُلاب جو گُل سُهڻو آهي.

(د) ہمارے نبی خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ پر ایک پیراگراف۔

- ہمارے پیارے نبی حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ اللہ تعالیٰ کے آخری رسول ہیں۔ آپ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ ہمیشہ سچ بولتے اور لوگوں سے محبت و مہربانی کرتے تھے۔ آپ یتیم، غریب اور بیمار لوگوں کی مدد فرماتے تھے۔ آپ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ نے سب کو بھائی چارہ، ایمانداری اور سچّائی کی تعلیم دی۔ ہمیں سب کو چاہیے کہ ہم حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی زندگی سے سبق سیکھیں اور ان کے راستے پر چلیں۔

سرگرمی

- اپنے اسکول کی لائبریری سے حضرت محمّد رَسُوۡلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلیٰ اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی سیرت مبارکہ کے متعلق کوئی کتاب نکلوائیں اور اس میں سے ایک واقعہ پڑھ کر پوری جماعت کے سامنے بلند آواز میں سنائیں۔

سبق نمبر ۳

نعت

سیکھنے کے مقاصد:

- نظم سن کر اس کا مفہوم بیان کرسکیں۔
- نظم پڑھ کر اس کی تشریح کرسکیں۔
- متن کے متعلق سوالوں کے جواب لکھ سکیں۔
- جملوں میں سے اسم اور ضمیر منتخب کر کے لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۶ تا ۷

طریقۂ تدریس:

- استاد شاگردوں کو کتاب کا صفحہ نمبر ۶ پر دیا گیا سبق ''نعت'' کھولنے کی ہدایت کرے اور بتائے کہ آج وہ تیسرا سبق ''نعت'' پڑھیں گے۔
- (یاد رکھیں: نئے الفاظ کی معانی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۲ پر دیے گئے ہیں۔)
- جب سب شاگرد سبق کھول کر سامنے رکھیں تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری والے سوالات پوچھیں۔ دُرست جواب ملنے پر شاگردوں کو شاباش دیں، اور اگر شاگرد جواب نہ دے سکیں تو سبق پڑھانے کے بعد وہی سوال دوبارہ کریں۔
- استاد سُر اور لَے کے ساتھ نعت بلند آواز میں پڑھنا شروع کرے۔ ایسا سُر اور لَے اپنائیں تاکہ بچّے بھی اسی انداز میں پڑھ سکیں۔ ایک بار استاد کے پڑھانے کے بعد شاگردوں کو بھی ہدایت کریں کہ وہ سب مل کر سُر اور احترام کے ساتھ نعت پڑھیں۔
- یہ نعت شاعر غلام حسین مشتاق سجّاوری نے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللّٰہِ خَاتَمُ النَّبِیّٖن صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کی شان میں لکھی ہے۔ شاعر نعت میں کہتا ہے کہ سب نبیوں میں سب سے پیارے نبی ہمارے نبی خَاتَمُ النَّبِیّٖن صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ ہیں۔ آپ مسکینوں سے محبت کرنے والے اور سب کے ساتھ شفقت کرنے والے ہیں۔ آپ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کی سیرت اور صورت کی کوئی مثال نہیں ہے۔ شاعر آگے لکھتا ہے کہ حضرت محمّد رَسُوْلُ اللّٰہِ خَاتَمُ النَّبِیّٖن صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ بڑے مرتبے اور شان والے ہیں، اللہ تعالیٰ نے آپ کو اپنے گھر بلایا اور عرش کی سیر کرائی۔

مشق:

(الف) نعت کے مطابق مصرعوں کو ملا کر اشعار مکمل کریں:

نبين ۾ سڀ کان نيارو نبي	وڏي مان ۽ شان وارو نبي
هُو صورت ۽ سيرت ۾ بي مثل	اسان جو پيارو پيارو نبي
گهرايو خدا جنهن کي عرش تي	ڏکايل جي ڏک ۾ ڏکارو نبي
ضعيفن ۽ هيڻن جو حامي هئو	کيو رات ۾ سير سارو نبي

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ اس نعت میں شاعر نے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖن صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کو غریبوں اور مظلوموں کا غمخوار کہا ہے۔

۲۔ اللہ تعالیٰ نے ہمارے پیارے نبی خَاتَمُ النَّبِیّٖن صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کو عرش پر بلایا تھا۔

۳۔ نعت ہمارے آخری نبی حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کی شان میں لکھی گئی نظم کو کہا جاتا ہے۔

۴۔ سب بچّوں سے نعت سُر کے ساتھ پڑھوایئے۔

قواعد:

اسمِ ضمیر پڑھائیں:

سوال کریں: اسم کی جگہ پر کون سا لفظ استعمال کیا جاتا ہے؟

سوال کے بعد کتاب میں دی گئی مثالوں کے ذریعے اسمِ ضمیر پڑھائیں۔

(ج) اسمِ ضمیر والے جُملے:

- میں اسکول جاتا ہوں۔
- وہ کہانی پڑھتی ہے۔
- اُس نے میرا قلم لے لیا ہے۔
- آپ نعت پڑھ کر سنائیں۔

بولنے کی سر گرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۷ پر دی گئی سر گرمی کا مواد بچّوں کو پڑھ کر سنائیں، اور پھر انھیں ایک بار خود بھی پڑھنے کو کہیں۔ جب شاگرد پڑھ لیں تو انھیں ہدایت دیں کہ وہ اس عبارت کو اپنے الفاظ میں بیان کریں۔
- اسی طرح ہر شاگرد سے اپنی زبان میں یہ بیان کروائیں کہ نعت کے بارے میں کیا لکھا گیا ہے۔

سبق نمبر ۴

حضرت علي كرم الله وجه

سیکھنے کے مقاصد:

- کہانی، واقعات، تقریریں اور خطبے سن کر ان کے اہم نکات سمجھ سکیں۔
- روزمرہ کے کسی موضوع پر اپنے الفاظ میں سات سے دس آسان اور مرکّب جملوں کا پیراگراف لکھ سکیں۔
- مرکّب جملوں پر مشتمل پیراگراف لکھ سکیں۔
- مفرد اور مرکّب جملوں کو زمانوں کے مطابق بدل سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۸ تا ۱۱

طریقۂ تدریس

- استاد شاگردوں کو کتاب کا صفحہ نمبر ۸ کھولنے کی ہدایت کریں جہاں سبق **"حضرت علي كرم الله وجه"** درج ہے اور بتائیں کہ آج وہ کتاب کا چوتھا سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۲ پر دیے گئے ہیں۔)
- جب تمام شاگرد سبق کھول کر سامنے رکھیں تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھے اور دُرست جواب دینے پر شاگردوں کو شاباش دے۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں، پھر شاگردوں کو بھی ایک بار اجتماعی طور پر سبق پڑھنے کی ہدایت کریں۔
- یہ سبق حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی زندگی کے بارے میں ہے۔ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہمارے پیارے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِیّٖن صَلَّی اللهُ عَلَیۡهِ وَعَلٰٓی اٰلِهٖ وَاَصۡحَابِهٖ وَسَلَّمَ کے داماد، نہایت بہادر، علم والے اور نیک انسان تھے۔ بچپن میں ہی اسلام قبول کرنے والوں میں شامل تھے۔ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ اپنی سچّائی، عدل اور علم کے سبب پہچانے جاتے ہیں۔ جنگوں میں ان کی بہادری مشہور تھی۔ وہ لوگوں کو حق اور انصاف سکھاتے تھے۔ مسلمان انھیں بڑی عزّت دیتے ہیں اور ان کی زندگی ہمارے لیے مثالی زندگی ہے۔ اسلام کے چار خلفا ہوئے:
  - پہلے خلیفہ ← حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
  - دوسرے خلیفہ ← حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
  - تیسرے خلیفہ ← حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
  - چوتھے خلیفہ ← حضرت علی المرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ

مشق:

(الف) دُرست جواب:

۱. چوٿون ۲. اسد الله ۳. پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلہِ وَاَصحَابہِ وَسَلَّم ۴. مال کان

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کا حضرت محمّد رَسُوْلُ اللّٰہِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے ساتھ داماد کا رشتہ تھا۔

۲۔ حضرت محمّد رَسُوْلُ اللّٰہِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ نے اپنی بیٹی بی بی فاطمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا کی شادی حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ سے کی۔

۳۔ امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے بیٹے تھے۔

۴۔ امام حسن اور امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہم حضرت محمّد رَسُوْلُ اللّٰہِ خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے نواسے تھے۔

قواعد:

(ج) مفرد اور مرکّب جُملوں کو ماضی اور مستقبل کے زمانے میں بدلیں:

جُملہ	زمانہ ماضی	زمانہ مستقبل
میں پڑھتا ہوں۔	میں نے پڑھا۔	میں پڑھوں گا۔
ندا کھیلتی ہے۔	ندا نے کھیلا۔	ندا کھیلے گی۔
علی جاتا ہے مگر تھوڑی دیر سے۔	علی گیا مگر تھوڑی دیر سے۔	علی جائے گا مگر تھوڑی دیر سے۔

(د) پیراگراف:

- حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ اسلام کے بڑے بہادر اور دانا خلیفہ تھے۔ وہ ہمیشہ سچ بولتے اور لوگوں کے ساتھ انصاف کرتے تھے۔ جنگ میں کبھی نہیں ڈرتے تھے اور ہمیشہ اسلام کی حفاظت کے لیے سب سے آگے رہتے تھے۔ ان کا علم اور دانائی بھی مشہور تھی، وہ لوگوں کے بڑے بڑے مسائل آسانی سے حل کر دیتے تھے۔ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی زندگی ہمیں یہ سکھاتی ہے کہ انسان کو بہادر، نیک اور انصاف پسند ہونا چاہیے۔

گفتگو کی سرگرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۱۱ پر دی گئی سرگرمی بچّوں کو کروائی جائے۔

سبق نمبر ۵

مڪليءَ جو سير

سیکھنے کے مقاصد:

- مرکّب جُملے لکھ سکیں۔
- مختلف قسم کے جُملے (بیانی، سوالی) بنا سکیں۔
- کہانی کے کرداروں، واقعات، کہانیوں اور لطیفوں کو پڑھ یا سن کر اپنی پسند یا ناپسند کا اظہار کرسکیں۔
- پرنٹ اور الیکٹرانک میڈیا کے ذریعے معلومات حاصل کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۱۲ تا ۱۵

طریقۂ تدریس:

- استاد شاگردوں کو کتاب کا صفحہ نمبر ۱۲ کھولنے کی ہدایت کرے جہاں سبق "مڪليءَ جو سير" دیا گیا ہے اور بتائے کہ آج وہ کتاب کا پانچواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۲ پر موجود ہیں۔)
- جب تمام شاگرد سبق کھول لیں تو استاد ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں اور دُرست جواب پر شاباش دیں۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں، پھر شاگردوں کو بھی اجتماعی طور پر سبق پڑھنے کی ہدایت کریں۔
- یہ سبق سندھ کے تاریخی مقام مکلی کے قبرستان کے بارے میں ہے۔ اس سبق میں ایک اسکول مکلی کی سیر پر جاتا ہے۔ مکلی کا علاقہ اونچائی پر واقع ہے جو بہت دلکش معلوم ہوتا ہے۔ وہاں ایک بہت بڑا قبرستان ہے جو کئی صدیوں پرانا ہے۔ وہاں پرانے زمانے کے بادشاہوں، وزیروں، شہزادوں، امیروں، شاعروں، ولیوں اور عام وخاص لوگوں کے مقبرے اور قبریں ہیں۔ وہاں مغل اور ترخان حکمرانوں کے مقبرے بھی ہیں جنھوں نے سندھ پر حکومت کی۔
- سبق سیر کے انداز میں لکھا گیا ہے جس میں ہیڈ ماسٹر اپنے اسکول کے طلبہ اور اساتذہ کو تاریخی مقام کی سیر کراتا ہے۔ سبق پڑھنے کے بعد مزید تفصیل بچّوں کو مزید تفصیل بتائی جائے۔
- شاگردوں سے پوچھا جائے کہ سبق کی کون سی بات انھیں پسند آئی اور کیوں؟ اگر پسند نہ آئی تو اس کی وجہ بھی بتائیں۔

مشق:

(الف) دُرست جواب:

۱. قرآن ۲. ٻه ماڙ ۳. هال وانگر ۴. محنت

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ مکلی کی قبریں اور مقبرے سندھ کے سمن حکمرانوں اور مغل دور کے ہیں۔

۲۔ مکلی کی قبریں اور مقبرے پتھر اور اینٹوں کے بنے ہیں۔

۳۔ مکلی کی خاص بات یہ ہے کہ وہاں عمدہ فنکاری کے ساتھ مقبرے اور قبریں بنائی گئی ہیں۔
۴۔ اس دور کی شاندار کاریگری دیکھ کر شاگرد حیران رہ گئے اور مقام کی خوبصورتی دیکھ کر بھی حیرت میں پڑ گئے۔

قواعد:

شاگردوں کو کتاب سے بیانیہ، سوالیہ اور مرکّب جُملے پڑھا کر سمجھایا جائے۔

(ج) تین جُملے:

سوالیہ جُملہ: سندھ دریا کہاں سے بہتا ہے؟

بیانیہ جُملہ: سندھ قدرتی وسائل سے مالامال ہے۔

مرکّب جُملہ: میں نے نوری جام تماچی کی کہانی پڑھی، میری بہن نے گُل پھُل رسالہ پڑھا۔

(د) مکلی کی سیر سے کیا سیکھا؟

- مکلی کی سیر کے دوران ہم نے سندھ کے بارے میں تاریخی معلومات حاصل کیں۔ وہاں بڑے خوبصورت اور فنکاری سے بنے ہوئے مقبرے اور قبریں ہیں۔ کچھ قبریں تو دومنزلہ بھی ہیں۔ قبرستان کے کئی مقبروں پر قرآنی آیات لکھی ہوئی ہیں۔ وہاں سندھ کے پرانے بادشاہ جام تماچی، سندھ کے مشہور جنگجو جنرل دولہہ دریاء خان، سمن حکمرانوں کے مقبرے بھی ہیں۔ مکلی میں مغل اور ترخان حکمرانوں کی قبریں بھی ہیں۔ یہ سندھ کا ایک تاریخی مقام ہے جہاں کئی شاعر، صوفی اور اللہ تعالیٰ کے ولی بھی مدفون ہیں۔

(ہ) الفاظ کے معنی اور جملوں میں استعمال:

الفاظ	معنی	جُملے
حیران	حیرت میں مبتلا، دنگ	علی خوبصورت مقبرہ دیکھ کر حیران رہ گیا۔
خوب صورت	جو دیکھنے میں اچھا لگے	باغ میں پھُول بہت خوب صورت لگ رہے تھے۔
گھڑاوٹ	کوئی چیز بنانے کا عمل	استاد نے بتایا کہ پرانے زمانے کے مقبروں کی گھڑاوٹ شاندار ہے۔
چتر کاری	تصویریں بنانا یا رنگوں سے سجانا	میرے بھائی کو چتر کاری کا بہت شوق ہے۔
کمال	اعلیٰ قابلیت یا بہترین کام	خطاطی میں کمال کی باتیں لکھی گئی ہیں۔

سرگرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۱۵ پر دی گئی سرگرمی بچّوں کو کروائی جائے۔ اس کے بعد «کیا آپ کو معلوم ہے؟» کسی بھی شاگرد سے پوری کلاس کو پڑھوا کر سنوایا جائے۔

سبق نمبر ٦

محنت کر (نظم)

سیکھنے کے مقاصد:

- کسی نظم کو پڑھ کر اسے اپنی زندگی کے تجربات سے جوڑ سکیں۔
- نظم پڑھ کر اس کا خلاصہ لکھ سکیں۔
- جُملے میں مذکر اور مؤنث الفاظ کو تبدیل کر سکیں۔
- نظم کو انفرادی اور اجتماعی طور پر پڑھ کر اپنی رائے کا اظہار کر سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۱۶ تا ۱۸

طریقۂ تدریس:

- استاد شاگردوں کو کتاب کا صفحہ نمبر ۱۶ کھولنے کی ہدایت کریں جہاں نظم "محنت کر" دی گئی ہے اور بتائیں کہ آج وہ کتاب کا چھٹا سبق پڑھیں گے۔
  (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۲ پر موجود ہیں۔)
- جب تمام شاگرد سبق کھول لیں تو استاد ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں اور دُرست جواب دینے پر شاباش دیں۔
- استاد بلند آواز میں سُر کے ساتھ نظم پڑھ کر سنائے۔ شاگردوں کو بھی ہدایت دے کہ وہ اجتماعی طور پر سُر اور لَے کے ساتھ نظم پڑھیں۔
- یہ نظم محنت کی عظمت پر لکھی گئی ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ بچّوں کو محنت کرنی چاہیے۔ ہر کام محنت سے ہوتا ہے، چاہے وہ اپنے آپ کو تیار کرنے کا ہو یا اسکول جانے کا۔ نظم میں بتایا گیا ہے کہ ایک بچّے کو اپنی پڑھائی اور دوسرے کام محنت سے کرنے چاہئیں۔ محنت سے زندگی میں آسانی پیدا ہوتی ہے اور کامیابی حاصل ہوتی ہے۔ جو استاد بچّوں کو پڑھائے، اسے یاد رکھنا چاہیے۔ اگر محنت کریں گے تو والدین اور دوست بھی تعریف کریں گے اور عزّت دیں گے، کیونکہ محنتی شخص کی ہر جگہ حوصلہ افزائی ہوتی ہے۔
- شاگردوں کو ہدایت کریں کہ وہ سب مل کر ایک ہی سُر اور لَے کے ساتھ نظم پڑھیں۔ اس کے بعد سبق سے متعلق مختلف سوالات کریں۔
- بچّوں سے پوچھیں کہ سبق کی کون سی بات انھیں پسند آئی اور کیوں؟ اگر پسند نہ آئی تو اس کی وجہ بھی بتائیں۔ اور یہ نظم ان کی ذاتی زندگی کے کس تجربے یا پڑھائی سے جڑی ہوئی ہے؟

مشق:

(الف) درج ذیل اشعار مکمل کریں:

۱. مڪتب ڏي تي تڙت تيار، محنت ڪر تون محنت يار!
۲. ٻڌ تون يار هنئين سان لائي، جو توکي اُستاد پڙهائي.
۳. مائٽ مِٺ توکي پائيندا، سنگتي ساٿي پڻ چاهيندا.
۴. جيڪو محنت خوب ڪري ٿو، پنهنجي ڪم تي ڌيان ڌري ٿو.

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ محنت کرنے سے ہر کام ہو جاتا ہے اور ہر جگہ عزّت اور مقام ملتا ہے۔

۲۔ ساتھی سنگی اس کو چاہتے ہیں جو محنت کرتا ہے۔

۳۔ "رشتہ دار تجھے چاہیں گے" والا بند، کیونکہ رشتہ داروں کی تعریف سب کو اچّھی لگتی ہے۔

۴۔ یہ نظم محمد صدیق مسافر نے لکھی ہے۔

قواعد:

(ج) مذکّر اور مؤنّث پہچان کر لکھیں:

میرا پین اچّھا ہے۔	(پین مؤنث ہے: پین اچّھی ہے۔)
اکرم جا رہی ہے۔	(اکرم مذکر ہے: اکرم جا رہا ہے۔)
گھوڑا گھاس چر رہی ہے۔	(گھوڑا مذکر ہے: گھاس چر رہا ہے۔)
نبیہا ٹی وی دیکھ رہا ہے۔	(نبیہا مؤنث ہے: ٹی وی دیکھ رہی ہے۔)

(د) نظم کا خلاصہ:

- یہ نظم محمد صدیق مسافر نے لکھی ہے۔ شاعر اس نظم میں محنت کی اہمیت بیان کرتا ہے۔ اس کا کہنا ہے کہ محنتی شخص کبھی پریشان نہیں ہوتا۔ اسے ہر جگہ عزّت اور احترام ملتا ہے۔ رشتہ دار اور دوست بھی اسے چاہتے ہیں۔ جو زیادہ محنت کرتا ہے، اس کی کامیابی یقینی ہے۔ وہ کبھی مشکل دن نہیں دیکھتا۔ اس لیے ہمیں چاہیے کہ محنت کرنے سے گھبرائیں نہیں۔ محنت کرنے سے زندگی آسان اور خوشگوار ہو جاتی ہے۔

سرگرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۱۸ پر دی گئی سرگرمی بچّوں سے کروائیں۔
- دوسری سرگرمی میں یہ الفاظ دیں: **محنتی، کپڑا، مکتب، سنگتی، ہوشیار، ناماچار**۔ بچّوں کو کہیں کہ یہ الفاظ خود ڈھونڈیں۔ جو شاگرد پہلے مکمل کریں گے ان کی تعریف کریں۔ یہ سرگرمی بچّے خود کریں گے، استاد صرف یہ دیکھیں کہ وہ صحیح طریقے سے کر رہے ہیں۔ بچّے الفاظ کو پینسل کے ذریعے ملا بھی سکتے ہیں۔

سبق نمبر ۷

قائد اعظم محمد علي جناحؒ

سیکھنے کے مقاصد:

- ابلاغ کے ذرائع (ریڈیو، ٹی وی، سوشل میڈیا وغیرہ) سے معلومات حاصل کرسکیں۔
- ریڈیو، ٹی وی اور سوشل میڈیا سے حاصل کردہ معلومات دوسروں کو بتا سکیں۔
- کسی بھی موضوع پر تین سے چار منٹ تک جذبات کے ساتھ اپنے خیالات کا اظہار کرسکیں۔
- مختلف قسم کے جُملے (امری اور ندائی) بنا سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۱۹ تا ۲۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۱۹ پر دیا گیا سبق "قائد اعظم محمد علي جناحؒ" کھولنے کی ہدایت کرے اور بتائے کہ آج وہ کتاب کا ساتواں سبق پڑھیں گے۔

نوٹ: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ نمبر ۹۳ پر دیے گئے ہیں جب تمام طلبہ سبق کھول لیں تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں اور دُرست جواب دینے پر طلبہ کو شاباش دیں۔

- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائے، پھر طلبہ کو ہدایت دے کہ وہ بھی سبق ایک بار صاف آواز میں پڑھیں۔
- قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ کی شخصیت اور ان کی جدوجہد کے بارے میں بچّوں کو تفصیل سے بتائے۔
- سبق سے متعلق سمجھ بوجھ کے سوالات زبانی طور پر پوچھیں، مثلاً: سبق کا کون سا حصہ آپ کو سب سے زیادہ پسند آیا؟

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱۔ اچّھی ۲۔ وکالت ۳۔ گورنر جنرل ۴۔ ۱۹۴۸ء

(ب) سوالات کے جواب:

۱۔ قائد اعظم کا پورا نام محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ تھا۔

۲۔ وہ ۲۵/ دسمبر ۱۸۷۶ء کو کراچی میں پیدا ہوئے۔

۳۔ اُس وقت مسلمانوں کی حالت اچّھی نہیں تھی۔

۴۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ نے ابتدائی تعلیم کراچی اور بمبئی سے حاصل کی۔

قواعد:

امری اور ندائی جُملے کتاب سے پڑھائے جائیں۔

(ج) طلبہ کو دو دو امری اور ندائی جُملے لکھنے کی ہدایت دیجیے۔

(د) پیراگراف: قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ کی شخصیت اور جدوجہد

- قائداعظم محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ پاکستان کے بانی اور ایک ایماندار، بہادر رہنما تھے۔ وہ سب لوگوں کے ساتھ عزّت اور برابری کے سلوک پر یقین رکھتے تھے۔ قائداعظم کا مقصد یہ تھا کہ مسلمانوں کو اپنی سرزمین پر آزادی اور اپنے حقوق ملیں، جہاں وہ امن کے ساتھ رہ سکیں اور اپنے مذہب پر عمل کرسکیں۔ انھوں نے بڑی محنت اور دانشمندی سے پاکستان حاصل کیا۔ ۱۴/ اگست ۱۹۴۷ء کو پاکستان ایک آزاد ملک بنا۔ قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ کا پیغام تھا: ”ایمان، اتحاد، تنظیم“۔

(ہ) جُملوں کی ترتیب دُرست کریں:

- قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ رات گئے تک پڑھتے رہتے تھے۔
- قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ کو بچپن ہی سے پڑھنے کا شوق تھا۔
- قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ ہمیشہ سچ بولتے تھے۔
- قائداعظم رحمۃ اللہ علیہ وکالت کا امتحان پاس کر کے وطن واپس آئے۔

سرگرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۲۱ پر دی گئی سرگرمی بچّوں سے کروائی جائے۔

سبق نمبر ۸

اسان جي ڌرتي

سیکھنے کے مقاصد:

- گھر، اسکول، شہر اور گاؤں میں تعریف اور تنقید پر مبنی گفتگو سن کر سمجھ سکیں۔
- کسی بھی موضوع پر تعریف یا تنقید کے ساتھ گفتگو کر سکیں۔
- اپنی جماعت کے مطابق عبارت خاموشی اور روانی سے پڑھ سکیں۔
- بے ترتیب جملوں کو دُرست ترتیب میں لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۲۲ تا ۲۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۲۲ پر دیا گیا سبق "اسان جي ڌرتي" (ہماری دھرتی) کھولنے کی ہدایت دے اور بتائے کہ آج وہ کتاب کا آٹھواں سبق پڑھیں گے۔ نوٹ: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ نمبر ۹۳ پر دیے گئے ہیں۔
- جب تمام طلبہ سبق کھول لیں تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں اور دُرست جواب دینے پر طلبہ کو شاباش دیں۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ کو خاموشی سے سبق پڑھنے کی ہدایت دیں۔
- سبق سے متعلق سمجھ بوجھ کے سوالات زبانی طور پر پوچھے۔ اس کے بعد دھرتی کے بارے میں معلومات فراہم کرے: دھرتی سورج کے گرد گھومنے والا ایک بڑا گولہ ہے۔ یہ سورج کے خاندان یعنی شمسی نظام کا حصہ ہے۔ دھرتی اپنے محور پر بھی گھومتی ہے، جس کی وجہ سے دن اور رات پیدا ہوتے ہیں۔ زمین پر پانی، ہوا اور مٹی موجود ہے، اسی لیے یہاں زندگی ممکن ہے۔ زمین کا زیادہ تر حصہ پانی سے ڈھکا ہوا ہے اور کم حصہ خشکی پر مشتمل ہے۔ اس پر پہاڑ، سمندر، دریا اور جنگلات پائے جاتے ہیں۔ زمین سورج سے تیسرا سیارہ ہے جو زندگی کے لیے سب سے زیادہ موزوں ہے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کرو:

۱۔ پیاز ۲۔ کم پانی ۳۔ کیرتھر ۴۔ پھل

(ب) سوالات کے جواب:

۱۔ ہم اناج اگاتے ہیں، گھر بناتے ہیں، درختوں، پھلوں، فصلوں اور دیگر چیزوں سے فائدہ حاصل کرتے ہیں۔

۲۔ زمین کی شکل پیاز کی طرح ہے، اس کی بھی تہیں ہیں۔

۳۔ جیسے پیاز کے گانٹھ پر تہیں ہوتی ہیں، ویسے ہی زمین کی بھی تہیں ہیں، کچھ موٹی اور کچھ پتلی۔

۴۔ کچھ پہاڑ بڑے اور کچھ چھوٹے ہیں، کچھ سخت اور کچھ نرم۔

۵۔ کچھ پہاڑ ریت سے بنے ہوئے ہیں، کچھ اونچی چٹانوں سے۔

۶۔ زمین میں نمک، سونا، چاندی، لوہا اور دوسری دھاتوں کے خزانے موجود ہیں۔

(ج) جُملوں کو دُرست ترتیب میں لکھیں:

- ہم سب زمین پر رہتے ہیں۔
- ہم دریائے سندھ کا پانی پیتے ہیں۔
- زمین ہماری ماں ہے۔
- سندھ دنیا کی قدیم تہذیب ہے۔

(د) زمین میں کون سی چیزیں موجود ہیں جن سے ہم فائدہ اٹھاتے ہیں؟

- زمین میں بے شمار نعمتیں ہیں جن سے ہم فائدہ حاصل کرتے ہیں۔ زمین پر دریا، سمندر، درخت، فصلیں اور معدنیات پائی جاتی ہیں، جن سے ہم اپنی زندگی کی ضروریات پوری کرتے ہیں۔ (طلبہ سے تفصیل سے لکھوایا جائے)۔

سرگرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۲۵ پر دی گئی سرگرمی بچّوں سے کروائی جائے۔

سبق نمبر ۹

جهنڊي جي عظمت

سیکھنے کے مقاصد:

- سادہ اور مرکّب جملوں پر مشتمل عبارت کو پڑھ کر سمجھ سکیں۔
- اپنی جماعت کے معیار کے مطابق عبارت پڑھ کر اپنی سمجھ اور معلومات کی بنیاد پر سوالات کے جواب دے سکیں۔
- سابقوں اور لاحقوں کو ملا کر نئے لفظ بنا سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۲۶ تا ۲۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۲۶ پر دیا گیا سبق "جهنڊي جي عظمت" (پرچم کی عظمت) کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج وہ کتاب کا نواں سبق پڑھیں گے۔ نوٹ: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ نمبر ۹۳ پر دیے گئے ہیں۔ جب تمام طلبہ سبق کھول لیں تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں، اور دُرست جواب دینے پر شاباش دیں۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائے اور پھر طلبہ سے زبانی طور پر سمجھ بوجھ کے سوالات پوچھیں۔
- پرچم کی اہمیت پر گفتگو کروائیں۔

مشق:

(الف) دُرست/غلط:

۱۔ ✓ ۲۔ ✗ ۳۔ ✓ ۴۔ ✗ ۵۔ ✗

مشق:

(ب) سوالات کے جواب:

۱۔ پاکستان کے جھنڈے کے دو حصے ہیں: سبز اور سفید۔
۲۔ جھنڈے کا سبز حصہ مسلمانوں کی نمائندگی کرتا ہے جو ملک کی اکثریت ہیں۔
۳۔ جھنڈے کا سفید حصہ غیر مسلم اقلیتوں کی علامت ہے۔
۴۔ اسلامی تاریخ سے پتا چلتا ہے کہ حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ نے بھی پرچم کو بہت اہمیت دی۔

قواعد:

سابقے اور لاحقے بورڈ پر پڑھائے جائیں۔

(ج) لفظوں کے شروع اور آخر کے حصے ملا کر دو دو نئے لفظ بنوائے جائیں۔

(د) مضمون: پرچم کی اہمیت

- ہر ملک کا اپنا قومی پرچم ہوتا ہے۔ پرچم ملک کی پہچان اور عزّت کی علامت ہوتا ہے۔ پاکستان کا پرچم سبز اور سفید رنگ کا ہے۔ سبز رنگ مسلمانوں کی نمائندگی کرتا ہے اور سفید رنگ غیر مسلم شہریوں کی۔ پرچم پر چاند اور تارا اسلامی تہذیب کی علامت ہیں۔ پرچم ہمیں اتحاد، محبت اور امن کا پیغام دیتا ہے۔ جب پرچم لہراتا ہے تو قوم کے دلوں میں فخر اور محبت جاگ اٹھتی ہے۔ قومی دنوں پر پرچم ہر گھر، اسکول اور ادارے پر لہرایا جاتا ہے۔ پرچم کی عزّت کرنا ہر شہری کا فرض ہے۔ ہمیں ہمیشہ اپنے ملک کے پرچم پر فخر کرنا چاہیے۔

سرگرمی:

- کتاب کے صفحہ نمبر ۲۸ پر دی گئی سرگرمی بچّوں سے کروائی جائے۔

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

سبق نمبر ۱۰

چڱن جي صحبت

سیکھنے کے مقاصد:

- الفاظ کے غلط اور صحیح تلفّظ اور لہجے کو سن کر ان میں فرق کرسکیں۔
- الفاظ کے غلط اور صحیح تلفّظ اور لہجے میں فرق بیان کرسکیں۔
- نظم پڑھ کر اس کا مطلب سمجھ سکیں۔
- نظم پڑھ کر اس کی تشریح لکھ سکیں۔
- الفاظ کے شروع اور آخر کو ملا کر نئے لفظ بنا سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۲۹ تا ۳۰

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۲۹ کھولنے کی ہدایت دے، جہاں سبق "چڱن جي صحبت" (اچھے لوگوں کی صحبت) دیا گیا ہے، اور بتائے کہ آج وہ کتاب کا دسواں سبق پڑھیں گے۔ نوٹ: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ نمبر ۹۳ پر دیے گئے ہیں۔ جب تمام طلبہ سبق کھول لیں، تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھے اور بچّوں سے اچھی صحبت کے بارے میں گفتگو کروائے۔ مثلاً: اچّھی صحبت کس طرح کی ہوتی ہے؟
- استاد بلند آواز میں نظم پڑھے، اس کی تشریح بچّوں کو سمجھائے اور سمجھ بوجھ کے سوالات کرے۔
- سرگرمی کے طور پر استاد نیچے دیا گیا مضمون پڑھے اور چند لفظوں کے غلط تلفّظ ادا کرے، تاکہ دیکھا جاسکے کہ بچّے پہچان سکتے ہیں یا نہیں۔ مضمون: چڱي صحبت (اچّھی صحبت) اچّھی صحبت یعنی اچّھے دوستوں اور نیک لوگوں کے ساتھ رہنا۔ اچّھی صحبت انسان کی عادتوں اور سوچ کو بہتر بناتی ہے۔ اگر ہم سچ بولنے والے، مددگار اور محنتی لوگوں کے ساتھ رہیں گے، تو ہم بھی ویسے ہی بن جائیں گے۔ بری صحبت انسان کو غلط راستے پر لے جاتی ہے۔ اچّھی صحبت میں لوگ ایک دوسرے کی مدد کرتے ہیں اور عزّت سے بات کرتے ہیں۔ اسکول، گھر اور محلّے میں اچّھے دوستوں کے ساتھ رہنے سے زندگی خوش رہتی ہے۔ اس لیے ہمیشہ ایسے لوگوں کے ساتھ رہنا چاہیے جو سچّائی، محنت اور نیکی کا سبق دیں۔

مشق:

(الف) شعر کی مکمل سطریں:

۱۔ چڱن جي صحبت ۾ <u>گذارج سدا</u>.
۲۔ <u>جنهن جي سنگت</u> ۾ وڌي مانُ ۽ شانُ.
۳۔ سنگت بَد سندو آهه <u>بچڙوئي ڦل</u>.
۴۔ <u>سنگت آهي بچڙيءَ کي</u> هر هنڌ ڏکار.

(ب) سوالات کے جواب:

۱۔ اچّھی صحبت میں اس لیے رہنا چاہیے تاکہ انسان اچّھے اعمال اور عادتیں سیکھے۔

۲۔ اچّھی صحبت میں رہنے سے عزّت اور شان بڑھتی ہے۔
۳۔ صحبت سے انسان عادتیں اور کام سیکھتا ہے۔
۴۔ بُری صحبت سے انسان بری عادتیں اپناتا ہے۔

قواعد:

سابقے اور لاحقے بورڈ پر پڑھایئے۔

(ج) پانچ نئے لفظ بنوایئے:

۰۱ پیارن ۰۲ یارن ۰۳ ہارن ۰۴ تارن ۰۵ غارن

(د) نظم سے حاصل سبق:

اچّھی صحبت یعنی اچھے دوستوں اور نیک لوگوں کے ساتھ رہنا۔ اچّھی صحبت انسان کی عادتوں اور سوچ کو بہتر بناتی ہے۔ اگر ہم سچ بولنے والے، مدد گار اور محنتی لوگوں کے ساتھ رہیں گے تو ہم بھی ویسے ہی بن جائیں گے۔ بری صحبت انسان کو غلط راستے پر لے جاتی ہے۔ اچّھی صحبت میں لوگ ایک دوسرے کی مدد کرتے ہیں اور عزّت سے بات کرتے ہیں۔ اسکول، گھر اور محلّے میں اچھے دوستوں کے ساتھ رہنے سے زندگی خوش ہوتی ہے۔ لہٰذا ہمیشہ ان لوگوں کے ساتھ رہنا چاہیے جو سچّائی، محنت اور نیکی کا سبق دیتے ہیں۔

سرگرمی:

- استاد اوپر دیا گیا پیراگراف غلط تلفظ کے ساتھ پڑھیں اور دیکھیں کہ بچّے پہچان پاتے ہیں یا نہیں، پھر دُرست تلفّظ سمجھائیں۔

سبق نمبر ۱۱

اسان جو "سج"

سیکھنے کے مقاصد:

- مکالمے کے تناظر کو دیکھتے ہوئے تاثر کے ساتھ اور درست ادائیگی میں پڑھ سکیں۔
- متن سے متعلق سوالات کے جوابات لکھ سکیں۔
- جُملے میں مذکر اور مؤنث الفاظ کو تبدیل کر سکیں۔
- روزمرّہ زندگی میں بجلی، گیس اور پانی کے درست استعمال کی آگاہی حاصل کر سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۳۱ تا ۳۴

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۳۱ پر دیا گیا سبق **اسان جو "سج"** (ہمارا سورج) کھولنے کی ہدایت دیں گے اور بتائیں کہ آج وہ گیارھواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۳ پر دیے گئے ہیں۔) جب تمام طلبہ سبق کھول لیں تو استاد ذہنی تیاری کے سوالات کریں اور جوابات لیں۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں اور بچّوں سے بھی ایک بار پڑھوائیں۔
- بچّوں کو سورج کے بارے میں تفصیل سے بتائیں کہ سورج کے بغیر زندگی ناممکن ہے۔ کوئی بھی چیز زندہ نہیں رہ سکتی۔ سورج کی روشنی سے فصلیں پکتی ہیں، پھول، درخت اور پودے اُگتے ہیں، جو تمام جانداروں کی زندگی کے لیے ضروری ہیں۔ اگر سورج نہ ہوتا تو موسم بھی نہ ہوتے۔ مزید تفصیلات بھی بتائیے۔
- بتائے کہ طلبہ سرگرمی میں گفتگو کریں گے، پانی، بجلی اور گیس کے استعمال پر بات کریں گے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. سورج ۲. پانی ۳. بیج ۴. برسات

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ سورج کی روشنی بہت تیز ہوتی ہے، اس لیے ہم اس کی طرف دیکھ نہیں سکتے۔

۲۔ سورج کی روشنی اور گرمی سے ہی زندگی ممکن ہے۔ اس کے بہت سے فائدے ہیں۔

۳۔ جب سورج کی کرنیں سمندر پر پڑتی ہیں تو پانی بخارات بن کر اُڑ جاتا ہے، بادل بنتے ہیں اور پھر وہ بارش برساتے ہیں۔

۴۔ پہاڑوں پر جمی ہوئی برف پگھل کر پانی بنتی ہے، جو دریا بن کر بہتا ہے۔

قواعد:

(ج) مذکر جملوں کو مؤنث اور مؤنث جملوں کو مذکّر میں بدلیے:

۱. وہ سچّا انسان ہے۔ ۲. دادی کتاب پڑھ رہی ہے۔

۳. مالی اپنا وقت کام پر گزارتا ہے۔ ۴. یہ لڑکی بہت ذہین ہے۔

(د) جملوں میں بے ترتیب الفاظ کو درست ترتیب دیجیے:

۱۔ ہم سورج کی طرف دیکھ نہیں سکتے۔

۲۔ سورج آگ کا ایک گولا ہے۔

۳۔ پانی بھی سورج کی گرمی سے حاصل ہوتا ہے۔

۴۔ اللہ تعالیٰ نے دن کو کام کرنے کے لیے بنایا ہے۔

۵۔ اللہ تعالیٰ نے رات کو آرام کرنے کے لیے بنایا ہے۔

(ہ) ''سورج کے فائدے'' ایک پیراگراف لکھیے:

- سورج ہمارے لیے بہت اہم ہے۔ سورج کی روشنی سے دن ہوتا ہے اور ہمیں گرمی ملتی ہے۔ سورج پودوں کو بڑھنے میں مدد دیتا ہے، اور پودے آکسیجن پیدا کرتے ہیں جو ہمارے سانس لینے کے لیے ضروری ہے۔ سورج سے ہمیں وٹامن ڈی بھی ملتا ہے جو ہڈیوں کو مضبوط بناتا ہے۔ سورج کے بغیر زندگی ممکن نہیں۔

(و) اگر سورج نہ ہوتا تو کیا ہوتا؟

یہ تحریری سرگرمی بچّوں سے کروائی جائے۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۳۴ پر دی گئی سرگرمی طلبہ سے کروائیں۔ بچّوں کو تین گروہوں میں تقسیم کریں، ہر گروہ کو گیس، بجلی اور پانی کی بچت کے طریقے اپنی کاپی میں لکھنے اور پوری کلاس کے سامنے وضاحت کے ساتھ سمجھانے کو کہیے۔

سبق نمبر ۱۲

سچل سرمست

سیکھنے کے مقاصد:

- عبارت پڑھ کر پانچ میں سے چار تفہیمی سوالات کے جوابات دے سکیں۔
- تحریروں میں مرکّب الفاظ کا استعمال کر سکیں۔
- جُملے میں مذکر اور مؤنث الفاظ کو تبدیل کر سکیں۔
- اپنے اسکول اور محلّے کی لائبریری سے اپنی پسند کے رسائل اور کتابیں لے کر پڑھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۳۵ تا ۳۷

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۵۳ پر دیا گیا سبق **"سچل سرمست"** کھولنے کی ہدایت دیں گے اور بتائیں گے کہ آج وہ بارہواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۳۹ پر دیے گئے ہیں۔) جب تمام طلبہ سبق کھول لیں تو استاد ذہنی تیاری کے سوالات کریں اور جوابات لیں۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں اور بچّوں سے بھی ایک بار پڑھوائیں تاکہ اُن کی ادائیگی درست ہو۔
- بچّوں کو سچّل سرمست کے بارے میں تفصیل سے بتائے کہ سندھ میں بہت سے صوفی، فقیر اور شاعر پیدا ہوئے ہیں۔ جیسے ہم شاہ لطیف کے بارے میں پڑھ چکے ہیں، اسی طرح سچّل بھی ایک بڑے شاعر اور اللہ کے بندے تھے۔ انھوں نے سچ بولنے، خدا اور اُس کی مخلوق سے محبت کرنے کا درس دیا۔ اُن کی شاعری کے دیگر پہلوؤں پر بھی روشنی ڈالیں۔
- بچّوں سے سبق کی سمجھ جانچنے کے لیے سوالات کریں اور زبانی جوابات لیں۔
- طلبہ کو مرکّب الفاظ کے بارے میں بتائے کہ مرکّب لفظ دو یا دو سے زیادہ حصوں (مفرد الفاظ) سے بنتا ہے، جن کے الگ الگ معنی کے ساتھ ایک مشترکہ مفہوم بھی ہوتا ہے۔ مثالیں: ''ہفت زبان''، ''سرمست'' وغیرہ۔
- سوال و جواب کے بعد طلبہ کو گھر کا کام دے کہ وہ سچّل سرمست کے سندھی اور سرائیکی بیت لکھ کر اگلے پیریڈ میں سنائیں۔ اگلے پیریڈ میں تمام طلبہ سے عمومی طور پر دریافت کرے کہ وہ کون سے بیت لکھ کر لائے ہیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱۔ خواجہ عبدالحق ۲۔ سنجیدہ ۳۔ سچّل کا رسالہ ۴۔ "درازا"

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ سچّل سرمست سن ۱۱۵۲ ہجری (۱۷۳۹ عیسوی) میں پیدا ہوئے۔

۲۔ جب وہ چھے سال کے تھے تو اُن کے والد کا انتقال ہو گیا۔

۳۔ سچّل سرمست کی پرورش اُن کے دادا اور چچا نے کی۔

۴۔ سچّل سرمست بچپن میں خاموش اور سنجیدہ طبیعت کے تھے۔

قواعد:

(ج) مذکر جملوں کو مونث اور مونث جملوں کو مذکر میں تبدیل کیجیے۔

۱. وہ آرہا ہے۔ ۲. پارس پیدل جارہا ہے۔

۳. میری بلّی پیاری ہے۔ ۴. گھوڑا پانی پی رہا ہے۔

(د) سچّل سرمست پر پیراگراف (مرکّب الفاظ کے استعمال کے ساتھ):

سچّل سرمست سندھ کے عظیم شاعر اور صوفی تھے۔ انھوں نے محبت اور امن کا پیغام دیا۔ سچّل نے سات زبانوں میں شاعری کی، اسی لیے انھیں ہفت زبان شاعر کہا جاتا ہے۔ انھوں نے ہمیشہ سچ بولنے کا درس دیا۔ وہ تصوف کے قائل تھے اور سب کو برابر سمجھتے تھے۔ سچّل سرمست کا پیغام آج بھی انسانوں کو سچّائی اور محبت کی راہ دکھاتا ہے۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۷۳ پر دی گئی سرگرمی طلبہ سے کروائیں۔ طلبہ کو لائبریری میں لے جائیں، وہاں سچّل سرمست کا رسالہ نکال کر دکھائیں۔ پھر بچّوں کو چار گروپوں میں تقسیم کریں۔ ہر گروپ رسالے سے کوئی ایک بیت نکالے اور لائبریری میں ہی سب کے سامنے وہ بیت پڑھے اور اس کی وضاحت (سمجھ) پیش کرے۔

سبق نمبر ۱۳

کمپیوٹر

سیکھنے کے مقاصد:

- ایک منٹ میں کم از کم ۷۰ الفاظ درست ادائی اور تلفّظ کے ساتھ پڑھ سکیں۔
- مکالمے کے تناظر کو دیکھ کر تاثر اور درست ادائیگی کے ساتھ پڑھ سکیں۔
- اپنی تحریروں میں رموزِ اوقاف (بیٹھک کی نشانیاں) کا درست استعمال کر سکیں۔
- حرفِ جر کو سمجھ کر درست استعمال کر سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۳۸ تا ۴۰

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۳۸ پر دیا گیا سبق "ڪمپيوٽر" کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج وہ تیرھواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۳ پر دیے گئے ہیں۔)
- یہ پیریڈ کمپیوٹر لیب میں لیا جائے۔ کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھے جائیں اور ان کے جوابات لینے کے بعد سبق پڑھایا جائے۔ استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں اور پڑھتے وقت مکالمے کے انداز کو مدِنظر رکھیں، پھر طلبہ کو خاموشی سے ایک بار پڑھنے کی ہدایت کرے۔
- بچّوں کو بتایا جائے کہ آج کل کے دور میں ہر کام کمپیوٹر کی مدد سے ہوتا ہے۔ اسکولوں میں نتائج، پاس اور فیل طلبہ کا حساب کتاب، اسپتالوں میں علاج، اور دیگر کئی کام کمپیوٹر کے ذریعے کیے جاتے ہیں۔
- بچّوں سے سبق کی سمجھ جانچنے کے لیے سوالات کیے جائیں اور زبانی جوابات لیے جائیں۔
- ان سے پوچھا جائے: کمپیوٹر کیا ہے؟ اس سے کیا کام ہوتے ہیں؟ اس کے حصے کون کون سے ہیں؟ کیا تمہارے پاس کمپیوٹر ہے؟ وغیرہ۔
- طلبہ کو حرفِ جر کے بارے میں بتایا جائے: ایسے الفاظ جو جُملے میں کسی اسم یا ضمیر کے بعد آتے ہیں اور جُملے میں پہلے لفظ کا صحیح مطلب واضح کرتے ہیں۔ مثالیں: آدمی دیوار پر بیٹھا ہے۔ یہ کتاب ابراہیم کی ہے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ڪي بورڊ، مائوس ۽ اسڪينر.
۲. پرنٽر، مانيٽر ۽ اسپيڪر.
۳. اسٽور يا گڏ ڪرڻ جي.
۴. اسٽور يا گڏ.

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ کمپیوٹر بجلی سے چلنے والی ایک مشین ہے جو مختلف کاموں کو آسان بناتی ہے۔

۲۔ وہ معلومات جو ہم کمپیوٹر کو فراہم کرتے ہیں اسے ان پٹ (Input) کہا جاتا ہے۔

۳۔ وہ معلومات جو کمپیوٹر ہمیں دیتا ہے اسے آؤٹ پٹ (Output) کہا جاتا ہے۔

۴۔ جب ہم کمپیوٹر کو معلومات دیتے ہیں تو وہ اس پر کام شروع کرتا ہے، اس عمل کو پروسیسنگ (Processing) کہا جاتا ہے۔

قواعد:

حرفِ جر کے معنی کتاب سے پڑھائیے۔

ایسے الفاظ جو جُملے میں کسی اسم یا ضمیر کے بعد آتے ہیں اور جُملے میں پہلے لفظ کا صحیح مطلب واضح کرتے ہیں۔

مثال: آدمی دیوار پر بیٹھا ہے۔ یہ کتاب ابراہیم کی ہے۔

(ج) حرفِ جر کے جُملے:

۱۔ کوّا دیوار پر بیٹھا ہے۔

۲۔ سارنگ چارپائی کے پاس بیٹھا ہے۔

۳۔ آم درخت پر لگا ہے۔

۴۔ کمپیوٹر لیب میں رکھا ہے۔

۵۔ پانی جگ میں ہے۔

(د) کمپیوٹر پر پیراگراف (رموزِ اوقاف کا خیال رکھتے ہوئے):

- کمپیوٹر ایک جدید مشین ہے جو انسان کے کام کو آسان بناتی ہے۔ اس کے ذریعے لکھنے، پڑھنے، گنتی کرنے، تصویریں بنانے اور دنیا سے رابطہ کرنے میں مدد ملتی ہے۔ کمپیوٹر اسکولوں، دفاتر، اسپتالوں اور گھروں میں استعمال ہوتا ہے۔ اس کی مدد سے لوگ وقت اور محنت بچاتے ہیں۔ کمپیوٹر آج کے دور میں ہماری زندگی کا ایک اہم حصہ بن چکا ہے۔ کیا آپ کے گھر میں کمپیوٹر ہے؟

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۴۰ پر دی گئی سرگرمی طلبہ سے کروائیں۔ طلبہ کو پیراگراف پڑھنے دیں، موبائل یا گھڑی میں وقت دیکھیں، اور ایک منٹ مکمل ہونے پر بچّے کو روکیں۔ اس بات کا خیال رکھیں کہ وہ درست تلفّظ اور لہجے کے ساتھ پڑھ رہا ہو اور رموزِ اوقاف (punctuations) کا صحیح استعمال کر رہا ہو۔ اسی طرح یہ پڑھنے کی سرگرمی کروائیں۔

سبق نمبر ۱۴

پيارو پاڪستان

سیکھنے کے مقاصد:

- مرکّب لفظوں کے معنی اور مفہوم کو سن کر سمجھ سکیں۔
- مرکّب لفظوں کے معنی اور مفہوم کو بیان کرسکیں۔
- روزمرہ کے موضوع پر اپنے الفاظ میں دس سے پندرہ سادہ اور مرکّب جملوں پر مشتمل مضمون لکھ سکیں۔
- جُملے میں فاعل، مفعول اور فعل کی پہچان حاصل کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۴۱ تا ۴۲

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۴۱ پر دیا گیا سبق **"پيارو پاڪستان"** (پیارا پاکستان) کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج وہ چودھواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۴ پر دیے گئے ہیں۔)
- کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھے جائیں، جوابات لیے جائیں، اور پھر یہ نظم پڑھائی جائے۔
- استاد بلند آواز میں سُر اور لَے کے ساتھ نظم پڑھ کر سنائے۔ پڑھنے کے دوران مکالماتی انداز کا خیال رکھے اور بعد میں طلبہ کو خاموشی سے ایک بار پڑھنے کی ہدایت کرے۔
- بچّوں سے پاکستان کے بارے میں مختلف سوالات کیے جائیں۔ سبق کی سمجھ جانچنے کے لیے سوالات کیے جائیں اور زبانی جوابات لیے جائیں۔
- مرکّب لفظ سمجھائے جائیں: وہ لفظ جو دو مفرد لفظوں سے مل کر ایک نیا لفظ بناتے ہیں۔
- مثالیں: **اَمُلھ (امُلھ)**، جس کا کوئی مول نہ ہو۔
- فعل (Verb): وہ لفظ جو کسی کام کے ہونے یا کرنے کو ظاہر کرے۔ مثال: علی پڑھ رہا ہے۔ (یہاں ''پڑھ رہا ہے'' فعل ہے۔)
- فاعل (Subject): وہ جو کام کرتا ہے۔ مثال: علی کتاب پڑھ رہا ہے۔ (یہاں ''علی'' فاعل ہے۔)
- مفعول (Object): وہ جس پر کام کیا جاتا ہے۔ مثال: علی کتاب پڑھ رہا ہے۔ (یہاں ''کتاب'' مفعول ہے۔)
- یاد رکھیں: فاعل = کام کرنے والا۔ فعل = کام۔ مفعول = جس پر کام کیا جائے

مشق:

(الف) مصرعے مکمل کریں:

۱. **منهنجو وطن تو جڳ ۾ سونهي،**

۲. **جيءُ جيارو پاڪستان.**

۳. ساھه انهيءَ تان گهوري ڏيندس.

۴. يا رب پنهنجي فضل سان هر دم، رک سوپارو پاڪستان.

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ شاعر کہتا ہے کہ میرا ملک پاکستان خوب صورت اور پیارا ہے۔

۲۔ شاعر اپنے وطن پر اپنی جان نچھاور کرنے کی بات کرتا ہے۔

۳۔ شاعر دعا مانگتا ہے کہ وطن ہمیشہ کامیاب اور خوشحال رہے۔

قواعد:

فاعل، مفعول اور فعل پڑھائیں:

ایسے الفاظ کی پہچان کروائیں جو جُملے میں کام کرنے والے، کام ہونے والے اور کام کے اظہار کے لیے آتے ہیں۔

(ج) فاعل، مفعول اور فعل کے جُملے:

فعل: صابر گاتا ہے۔ دادن ناچتا ہے۔

فاعل: گھوڑی (فاعل) گھاس کھاگئی۔ نرمل (فاعل) لسّی پی گئی۔

مفعول: میں کتاب (مفعول) پڑھتا ہوں۔ ہاری فصل بوتا ہے (فصل مفعول ہے)۔

(د) پیارا پاکستان (مضمون): میرا ملک پاکستان ہے، جو میرا فخر ہے۔ پاکستان نے ۱۴ اگست ۱۹۴۷ء کو آزادی حاصل کی۔ ہمارا ملک قدرتی خوبصورتیوں سے بھرا ہوا ہے۔ یہاں پہاڑ، دریا، ریگستان اور سمندر سب کچھ موجود ہیں۔ یہ ملک ہم سب کے لیے ایک بڑے گھر کی مانند ہے۔ پاکستان کے لوگ محنتی، سچے دل والے اور مہمان نواز ہیں۔ ہمارا قومی پرچم سبز اور سفید رنگ کا ہے، جو امن اور اتحاد کی علامت ہے۔ پاکستان ہمیں پڑھنے، ترقی کرنے اور اپنے خواب پورے کرنے کے مواقع فراہم کرتا ہے۔ ہمیں اپنے وطن سے دل سے محبت کرنی چاہیے۔ ملک کے رہنماؤں کی ذمّے داری ہے کہ وہ ہر شہری کو عزّت اور انصاف کے ساتھ زندگی گزارنے کا حق دیں۔ اسی طرح ملک کی حفاظت کرنا ہر شہری کا فرض ہے۔ پاکستان میں کئی خوبصورت شہر اور گاؤں ہیں۔ پاکستان کا دارالحکومت اسلام آباد ہے۔ بلوچستان میں سمندر، پنجاب میں سرسبز کھیت اور دریا، جبکہ خیبر پختونخوا میں بلند پہاڑ ہیں۔ ملک کا مستقبل ہم بچّے ہیں جو محنت اور تعلیم کے ذریعے پاکستان کو روشن بنائیں گے۔ اگر ہم محنت کریں گے تو پاکستان ہمیشہ مضبوط اور سرسبز رہے گا۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۴۲ پر دی گئی سرگرمی طلبہ سے کروائیں۔ استاد پہلے سے مرکّب لفظوں کے کارڈ بنائے، اور ہر کارڈ پر ایک لفظ الگ الگ لکھے تاکہ انھیں جوڑ کر مرکّب لفظ بنائے جا سکیں۔ مثالیں: گهٽ + گهرو = گهٽگهرو (گهٽ گهرو)، مارا + ماري = مارا ماري، پاڙ + پرو = پاڙپرو، ڏک + سک = ڏک سک، مهمان + نواز = مهمان نواز، ڪم + ڪار = ڪم ڪار، عيد + گاهه = عيدگاهه
- طلبہ کو تین گروہوں میں تقسیم کریں۔ ہر گروہ کو پانچ پانچ مرکّب لفظوں کے کارڈ دیے جائیں۔ جو گروہ سب سے جلدی درست جوڑ بنائے گا، وہ ان لفظوں کے معنی بیان کرے گا۔ جس گروہ کے جواب درست ہوں، پوری کلاس اس کے لیے تالیاں بجائے۔

سبق نمبر ۱۵

قرباني جي عيد

سیکھنے کے مقاصد:

- عبارت پڑھ کر اس کا بنیادی خیال اور عناصر بیان کرسکیں۔
- متن سے متعلق سوالوں کے جوابات دے سکیں۔
- ضمیر (متکلم، حاضر اور غائب) کو سمجھ کر جملوں میں درست استعمال کرسکیں۔
- ماحول اور سماجی واقعات کے بارے میں اپنے خیالات کا اظہار کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۴۳ تا ۴۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۴۳ پر دیا گیا سبق "**قرباني جي عيد**" کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج وہ پندرہواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۴ پر دیے گئے ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھے جائیں، ان کے جوابات لیے جائیں، اور پھر سبق پڑھایا جائے۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں۔ پڑھنے کے دوران مکالماتی انداز کا خیال رکھیں، اور اس کے بعد طلبہ کو خاموشی سے ایک بار پڑھنے کی ہدایت کریں۔
- بچّوں سے پوچھیں کہ وہ کون کون سی عیدیں مناتے ہیں اور ہر عید کس وجہ سے منائی جاتی ہے۔ تفصیلی جوابات سننے کے بعد وضاحت کریں کہ اس سبق کا بنیادی خیال "قربانی" اور "عید" ہے۔
- قربانی کی عید کے بارے میں وضاحت کریں: قربانی کی عید حضرت ابراہیم علیہ السلام کی یاد میں منائی جاتی ہے، جنھوں نے اللہ کے حکم پر اپنی سب سے پیاری چیز قربان کرنے کا عملی نمونہ پیش کیا۔ اس دن لوگ اپنی استطاعت کے مطابق گائے، بکریاں یا اونٹ قربان کرتے ہیں۔ قربان کیے گئے جانوروں کا گوشت رشتہ داروں، پڑوسیوں اور غریبوں میں تقسیم کیا جاتا ہے۔ یہ عید ہمیں بھائی چارے، ایثار اور قربانی کی اہمیت سکھاتی ہے۔
- ضمیر کی تعریف اور اقسام کتاب میں دی گئی ہیں، استاد پہلے خود پڑھیں اور پھر طلبہ کو سمجھائیں اور ان سے مشق بھی کروائیں۔

مشق:

(الف) درست/غلط:

۱. ✗	۲. ✓	۳. ✓	۴. ✗

(ب) سوالوں کے جوابات:

۱۔ قربانی کی عید ہر سال ذوالحجّہ کے مہینے کی دسویں تاریخ کو منائی جاتی ہے۔

۲۔ اللہ تعالیٰ نے حضرت ابراہیم علیہ السلام کو حکم دیا کہ وہ اپنی سب سے پیاری چیز قربان کریں۔

۳۔ قربانی کے گوشت کے تین حصّے کیے جاتے ہیں: ایک خود کے لیے، دوسرا رشتہ داروں کے لیے، تیسرا غریبوں کے لیے۔
۴۔ عیدالاضحیٰ ہمیں قربانی اور ایثار کا جذبہ پیدا کرنے کی تعلیم دیتی ہے۔

قواعد:

(ج) اسم ضمیر اور اس کی اقسام:

اسم ضمیر ایسے الفاظ ہوتے ہیں جو اسم کی جگہ استعمال ہوتے ہیں۔ ان کی تین اقسام ہیں:

- اسم ضمیرِ متکلم (پہلا شخص): جو خود بولنے والے کے لیے ہو۔ مثالیں: میں کتاب پڑھتا ہوں۔ ہم اسکول جاتے ہیں۔
- ضمیرِ حاضر (دوسرا شخص): جس سے مخاطب کو پکارا جائے۔ مثالیں: کیا یہ کتاب تمہاری ہے؟ کیا یہ قلم تمہارا ہے؟
- ضمیرِ غائب (تیسرا شخص): جس کا ذکر کیا جائے مگر وہ موجود نہ ہو۔ مثالیں: وہ اپنے گھر گیا ہے۔ وہ کھیتوں میں گئے ہیں۔

(د) قربانی کی عید کا حال احوال (پیراگراف):

گزشتہ سال کی قربانی کی عید میرے لیے بہت خوشی کا دن تھی۔ صبح ہم سب نے نئے کپڑے پہنے اور مل کر عید کی نماز ادا کی۔ اس کے بعد ابو قربانی کے لیے بکری لائے، جو ہمیں بہت پسند آئی۔ قربانی کے وقت ہم سب بچّے بہت خوش تھے کہ ہم قربانی کر رہے ہیں۔ پھر امی اور ابو نے مل کر گوشت پکایا اور میرے بڑے بھائی نے بھی مدد کی۔ دن بھر رشتہ دار اور پڑوسی آتے رہے، ہم نے گوشت تقسیم کیا اور سب کے ساتھ خوشگوار وقت گزارا۔ وہ دن میں کبھی نہیں بھولوں گا کیونکہ وہ محبت، بھائی چارے اور ایک ساتھ خوشی منانے کا دن تھا۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۴۵ پر دی گئی سرگرمی طلبہ سے کروائیں۔ استاد پہلے طلبہ کو تین گروہوں میں تقسیم کرے۔ پھر ہر گروہ سے کہے کہ وہ سوچیں کہ قربانی کے بعد جو کُوڑا، گندگی یا جانوروں کا فضلہ ہوتا ہے، اسے کہاں پھینکنا چاہیے اور صفائی کے لیے کیا اقدامات کرنے چاہییں۔ طلبہ پہلے گروہ میں آپس میں صلاح کریں، پھر ہر گروہ اپنی تجاویز کلاس کے سامنے پیش کریں۔ استاد ان کی اصلاح کریں اور جن کے جوابات درست ہوں، ان کی حوصلہ افزائی کریں۔

سبق نمبر ۱۶:

سنڌي ٻوليءَ جي اهميت

سیکھنے کے مقاصد:

- عبارت میں استعمال ہونے والے نئے الفاظ کے معانی لغت سے تلاش کر کے پڑھ سکے۔
- مفرد اور مرکب جملوں کو زمانوں کے مطابق تبدیل کر سکے۔
- ماں، باپ، بھائی، بہن اور دوست کو تعلیم سے متعلق خط لکھ سکے۔
- اپنے خیالات اور جذبات کو مثبت انداز میں بیان کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ ۴۶ تا ۴۸

طریقۂ تدریس:

- استاد بچّوں کو صفحہ ۴۶ پر موجود سبق **"سنڌي ٻوليءَ جي اهميت"** کھولنے کی ہدایت دیں، اور بتائیں کہ آج ہم سولھواں سبق پڑھیں گے۔ نئے الفاظ کے معنی صفحہ ۹۴ پر دیے گئے ہیں۔
- کتاب میں موجود ذہنی تیاری کے سوال پوچھیں، پھر سبق پڑھائیں۔ استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ کو خاموشی سے پڑھنے کو کہیں۔
- گفت گُو کے سوالات: زبان کیا ہے؟ زبان کی ضرورت کیوں پڑتی ہے؟ سندھی زبان کتنی قدیم ہے؟ کس تہذیب کے لوگ یہ زبان بولتے اور لکھتے تھے؟
- جدید دور میں سندھی زبان پر کیا کام ہو رہا ہے؟
- سبق کا خلاصہ (وضاحت): یہ سبق سندھی زبان کی اہمیت کے بارے میں ہے۔ طلبہ کو بتایا جائے کہ زبان انسان کی سمجھ، اظہار اور رابطے کا سب سے اہم ذریعہ ہے۔ سندھی زبان کی بنیادیں سندھو تہذیب میں ملتی ہیں، جو تقریباً ساڑھے پانچ ہزار سال پرانی ہے۔
- زمان (Tense) "زمان" سے مراد ہے وقت یا مدّت جس میں کوئی عمل ہوتا ہے۔ سندھی (اور اردو) میں فعل کے تین بنیادی زمانے ہوتے ہیں:
- زمانِ حال — جو کام ابھی ہو رہا ہو زمانِ ماضی — جو کام گزر چکا ہو زمانِ مستقبل — جو کام آئندہ ہو گا

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ادبي ۽ تعليمي ۲. جارج ڪلرڪ ۳. انگريزن ۽ ٻين ڪامورن ۴. ڪمپيوٽر جي حوالي.

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ الفاظ کا وہ مجموعہ جس کے ذریعے اپنی زبان میں دوسروں تک بات صحیح طور پہنچائی جا سکے، اسے زبان کہا جاتا ہے۔

۲۔ آج کی دنیا میں ۷۰۰۰ (سات ہزار) زبانیں بولی جاتی ہیں۔

۳۔ سندھی زبان کی جڑیں ساڑھے پانچ ہزار سال پرانی، سندھ کی وادئ سندھ (Indus Valley) تہذیب میں ملتی ہیں۔

۴۔ عرب سیاحوں اور تاجروں کی تحقیق سے پتا چلتا ہے کہ سندھی زبان قدیم سندھ کے لوگ بولتے اور لکھتے تھے۔ سندھ کے تاجر بھی اسی میں لکھتے تھے۔

(ج) زمانوں کی مثالیں:

زمان حال	زمان ماضی	زمان مستقبل
میں پڑھتا ہوں۔	اس نے خط لکھا تھا۔	ضمیر گھر جائے گا۔
وہ خط لکھتا ہے۔	میں نے پڑھا تھا۔	میں پڑھوں گا۔
منسا کھیلتی ہے۔	منسا نے کھیلا تھا۔	منسا کھیلے گی۔

(د) سندھی زبان سے محبت پر ۱۰ جملوں کا پیراگراف:

مجھے سندھی زبان سے بہت محبت ہے، کیونکہ یہ میری مادری زبان ہے۔ یہ زبان ہماری شناخت، تہذیب اور ثقافت کی عکاس ہے۔ سندھی زبان میں شاعری، ادب اور محبت کا اپنا ایک منفرد رنگ ہے۔ مجھے اسے بولنے، پڑھنے اور لکھنے میں خوشی محسوس ہوتی ہے۔ یہ زبان صرف الفاظ کا مجموعہ نہیں بلکہ جذبات کا اظہار بھی ہے۔ ہمیں اپنی زبان پر فخر ہونا چاہیے، کیونکہ یہ ہماری پہچان ہے۔ سندھی زبان میں شاہ لطیف، سچل اور سامی جیسے عظیم شاعر پیدا ہوئے۔ اگر ہم اپنی زبان زندہ رکھیں گے تو اپنی تہذیب بھی محفوظ رہے گی۔ سندھی زبان ہماری دھرتی سے تعلق کی نشانی ہے۔ اس زبان کو سیکھنا اور پھیلانا ہماری ذمے داری ہے۔

(ہ) والد کو خط— اپنی کامیابی کی اطلاع

پیارے بابا جان،

السلام علیکم،

امید ہے کہ آپ خیریت سے ہوں گے۔ مجھے آپ سب کی بہت یاد آتی ہے۔

بابا! مجھے یہ خوشخبری دیتے ہوئے بہت خوشی ہو رہی ہے کہ میں نے اپنے امتحان میں شاندار کامیابی حاصل کی ہے۔

اللہ کا شکر ہے کہ میں نے ہر مضمون میں اچھے نمبر لیے ہیں۔ یہ سب آپ اور امّی کی دعاوں کا نتیجہ ہے۔ میں کوشش کروں گا کہ مزید محنت کر کے آپ کا نام روشن کروں۔ امّی کو میرا اسلام کہنا اور دعا کے لیے کہنا۔ میں چھٹیوں میں جلد ہی گھر آؤں گا۔ دعاؤں میں یاد رکھیے گا۔ آپ کی بیٹی، منیبہ

ماروی ہاسٹل، کمرا نمبر ۱۲، قائداعظم یونیورسٹی، اسلام آباد

مراسلہ برائے وصولی: مکان نمبر ۵، گاؤں صابو برڑو، تعلقہ قمبر، ضلع قمبر-شہداد کوٹ، سندھ۔

سرگرمی:

لفظ	معنیٰ	لفظ	معنیٰ	لفظ	معنیٰ
گَتِل	جڑے ہوئے	لغتون	ڈکشنریاں	کارِوہنوار	پیشہ، کام، چال چلن
کَتب	استعمال	کھوجنا	تلاش، جستجو		

سبق نمبر ۱۷

سُٺي شهري جون خاصيتون

سیکھنے کے مقاصد:

- زبان میں استعمال ہونے والے محاورے اور کہاوتیں سن کر سمجھنا۔
- اپنی گفتگو میں کہاوتوں اور محاوروں کا مناسب استعمال کرنا۔
- روانی سے پڑھتے وقت وقفوں کی علامات کا خیال رکھنا۔
- اپنی روزمرہ کی سرگرمیوں کے بارے میں مربوط پیراگراف لکھنا۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ ۴۹ تا ۵۱

طریقۂ تدریس

- استاد طلبا کو صفحہ ۴۹ پر موجود سبق "سُٺي شهري جون خاصيتون" کھولنے کی ہدایت دیں۔
- سوالات: اچھا شہری بننے کے لیے کیا کرنا چاہیے؟ آپ کی کیا رائے ہے؟
- اچھا شہری وہ ہوتا ہے جو اپنے علاقے اور ملک کے معاملات میں دلچسپی لے، سرکاری امور کے بارے میں سوال کرے، قانون کی پابندی کرے اور ناانصافی کے خلاف آواز اٹھائے۔ اہم نکات برائے سبق
- شہری کسے کہتے ہیں؟ ایک اچھے شہری سے کیا مراد ہے؟ اچھے شہری کی تین خصوصیات زبانی طور پر بیان کرو۔ اگر لوگ اچھے شہری نہ ہوں تو کیا ہوگا؟
- سبق کا پہلا صفحہ دیکھ کر وہ جملے تلاش کریں جن میں وقفہ کی علامات (،۔؟) ہیں، اور ان پر رنگین پینسل سے نشان لگائیں۔
- محاورہ اور کہاوت ایسا مختصر جملہ یا لفظ جس میں دانائی چھپی ہو۔ یہ انسانوں کے سینکڑوں سالوں کے تجربے کا نچوڑ ہوتے ہیں، اس لیے ان میں سچائی شامل ہوتی ہے۔

مشق

(الف) لکیر سے ملا کر جملہ مکمل کریں:

۱. هو قانون جي دائري ۾ رهي	ئي سٺي نموني ادا ڪندو آهي
۲. پنهنجي ذميوارين کي نهايت	انصاف جي ڳالهه ڪندو آهي
۳. پنهنجي ووٽ جو صحيح استعمال	"سٺو شهري" ثابت ڪري ڏيکاريون
۴. سٺو شهري سدائين حق ۽	ڪري ۽ جمهوري عمل کي مضبوط بڻائي
۵. اسان پنهنجي ملڪ جي لاءِ پاڻ کي	پنهنجي زندگي گذاريندو آهي

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ جو کسی ملک یا ریاست میں مستقل رہائش اختیار کرتا ہے، اسے شہری کہتے ہیں۔

۲۔ اچھا شہری قانون کے دائرے میں زندگی گزارتا ہے، حق و سچ بولتا ہے، اور ووٹ کے ذریعے جمہوریت کومضبوط بناتا ہے۔
۳۔ اچھے شہری کی خصوصیت یہ ہے کہ وہ قانون کی پابندی کرتا ہے۔
۴۔ اچھا شہری ملک اور معاشرے کے لیے فائدہ مند ثابت ہوتا ہے۔

قواعد:

(ج) محاورے اور ان کا استعمال:

محاورہ	معنی	استعمال
پڇڻا نہ مُنجھڻا	سوال پوچھنے والا پریشان نہیں ہوتا	چوندا آھن تہ پڇڻا نہ منجھڻا. تنھن ڪري رستو پڇي ٿا ھلون
دِل ڪوڙي تہ عذر گھڻا	بے ایمان شخص کے پاس بہانے بہت ہوتے ہیں	ان ماڻھو مان ڪم ڪون ٿيندو دل ڪوڙي تہ عذر گھڻا اٿس.
اڳي سو تڳي	جو جلدی پہنچتا ہے، فائدے میں رہتا ہے	راجيش تڪڙو امتحال ۾ پھتو تنھنڪري پيپر پورو لکيائين.

(د) میری روزمرہ کی سرگرمیاں (پیراگراف):

میں صبح جلدی اٹھتا ہوں، آدھا گھنٹہ چہل قدمی کرتا ہوں۔ گھر آکر دانت صاف کرتا ہوں اور ناشتہ کرتا ہوں۔ پھر سیدھا اسکول جاتا ہوں۔ اسکول میں بچّوں کو پڑھاتا ہوں اور ان کے کام چیک کرتا ہوں۔ اساتذہ سے بات چیت ہوتی ہے۔ اسکول ختم ہونے پر میں گھر واپس آتا ہوں، دوپہر کو آرام کرتا ہوں۔ شام میں گھریلو کاموں میں مدد کرتا ہوں اور دوستوں سے ملاقات کرتا ہوں۔ رات کو مطالعہ اور کچھ لکھنے کی مشق کرتا ہوں۔سونے سے پہلے کہانی پڑھتا ہوں اور نیند میں چلا جاتا ہوں تاکہ اگلے دن پھر جلدی اٹھ سکوں۔

سرگرمی:

- بچّوں کو تین گروپوں میں تقسیم کریں۔ ہر گروپ ''اچھا شہری کیسے بنیں'' کے عنوان پر تقریر تیار کرے۔

نمونہ تقریر:

- میرے پیارے ساتھیو، السلام علیکم۔ کہاوت ہے ''جیسا شہری، ویسا راجا''۔ اگر شہری اپنی ذمّے داریاں نہ نبھائیں، تعلیم، صفائی، صحت اور سڑکوں کے متعلق سوال نہ کریں تو نمائندے بھی غافل ہوجاتے ہیں۔ اچھا شہری بننے کے لیے نہ صرف قانون کی پابندی ضروری ہے بلکہ جب انصاف نہ ہو، حق نہ ملے تو آواز بلند کرنا بھی فرض ہے۔ ہمیں چاہیے کہ اپنے محلّے اور شہر کی ذمہ داری کو سمجھیں۔ ایمانداری سے کام لیں، دوسروں کو بے ایمانی اور کرپشن سے روکیں۔ اچھا شہری وہ ہوتا ہے جو سچ بولنے سے نہ ڈرے، چاہے وہ کسی بڑے افسر یا طاقتور کے سامنے ہو۔

سبق نمبر ۱۸

برسات

سیکھنے کے مقاصد:

- نظم پڑھ کر اس کی وضاحت کر سکے۔
- نظم سے متعلق سوالات کے جواب دے سکے۔
- واحد سے جمع اور جمع سے واحد کی تبدیلی کر کے جملوں میں استعمال کر سکے۔
- کہانیوں اور نظموں میں موجود قدرتی مناظر، کیفیتوں اور حالات پر اپنے جذبات کا اظہار کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۵۲ تا ۵۳

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ ۵۲ پر موجود نظم ''**برسات**'' کھولنے کی ہدایت دیں۔
- (یاد رہے: نئے الفاظ کے معانی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۴ پر دیے گئے ہیں۔
- ذہنی آمادگی: سوالات: برسات کیا ہوتی ہے؟ کیا آپ نے کبھی برسات دیکھی ہے؟ اس وقت کیسا محسوس ہوتا ہے؟ برسات میں کیا کچھ ہوتا ہے؟
- استاد نظم کو سُر اور لہجے کے ساتھ بلند آواز میں سنائیں، پھر طلبہ سے بھی نظم بلند آواز میں پڑھوائیں۔
- نظم کی وضاحت اور گفتگو کے نکات: برسات کیسا موسم ہوتا ہے؟ برسات میں کیا آوازیں سنائی دیتی ہیں؟ برسات کے کیا فائدے ہوتے ہیں؟ ہمیں برسات یا بارش میں مزہ کیوں آتا ہے؟ استاد طلبہ کو سمجھائیں کہ: برسات ہمارے جیسے ملکوں کے لیے بہت ضروری ہے۔ اگر بارش نہ ہو تو نقصان ہوتا ہے: فصلیں نہیں ہوتیں، گرمی بڑھتی ہے، پانی کم ہو جاتا ہے۔ اگر بارش کی وجہ سے نقصان ہوتا ہے تو یہ ہماری منصوبہ بندی کی کمی ہے، بارش کا قصور نہیں۔ شہروں میں بارش سے تباہی غلط سڑکوں، نکاسی آب اور ناقص منصوبہ بندی کی وجہ سے ہوتی ہے۔ برسات قدرت کی عظیم نعمت ہے جو زمین کو ہرا بھرا کر دیتی ہے۔
- واحد اور جمع کی مشق طلبہ کو واحد اور جمع الفاظ کے بارے میں بتایا جائے۔

مشق

(الف) مصرع مکمل کریں:

۱ **عجب اسرار اولھہ پار تي ويو، تجليءَ جا ڪيا وِڄ واھ وارا.**

۲ **پوي مينهن ٿو نَيون نارا وھن ٿا، سندس ساراھ آھي جا بجا جي.**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ برسات کا موسم ''ساون کی رُت'' ہوتی ہے، جب کالے بادل آتے ہیں اور ہر طرف بارش برستی ہے۔

۲۔ برسات میں بوندا باندی، گرج چمک اور بوندوں کی آوازیں سنائی دیتی ہیں۔

۳۔ بارش کے دوران آسمان میں بجلی چمکتی ہے۔

۴۔ نظم کی سطر ٻکين ڀيي پر کنڌيريا. لات ٻولي، خدا جي شڪر ۾ تن ڇهنب کولي، اِهي سٽون وٺن ٿيون.

(ج) واحد وجمع اور جملوں میں استعمال:

واحد	جمع	استعمال
صوفُ	صوفَ	مان هڪ صوفُ کائيندي آهيان پر ادا ٻه صوفَ کائيندو آهي.
ڳيرو	ڳيرا	اَنَ جا داڻا ڏسي ڀريان هڪ ڳيرو آيو پوءِ گهڻا ڳيرا اڏامي آيا.
تارو	تارا	صبح ڏٺم ته هڪڙو تارو بيٺو هيو ٻيا تارا نظر نه پئي آيا.
ڇوڪرو	ڇوڪرا	منهنجي ڪلاس جو هڪ ڇوڪرو هوشيار آهي، ٻيا ڇوڪرا ڪم جا ناهن.
ڪرسي	ڪرسيون	هڪ ڪرسي ڪٽي آيس پر گهڻين ڪرسين جي ضرورت هئي.
ٻڪري	ٻڪريون	هڪ ٻڪري ڪير ڏئي ٿي، ٻيون ٻڪريون ڍُڪيون آهن.
ڪمرو	ڪمرا	منهنجو ڪمرو ننڍو آهي، گهر جا ٻيا ڪمرا وڏا آهن.
خوشي	خوشيون	زندگي ۾ گهڻيون خوشيون ڏٺيو آهن پر ڪاميابي جهڙي ٻي خوشي ناهي.

(د) برسات کے موسم پر پیراگراف:

برسات کے موسم میں میں ہلکے کپڑے پہن کر بارش میں کھڑا ہوتا ہوں۔ بہت مزہ آتا ہے۔ ابو کھیتوں کی طرف جاتے ہیں اور پانی دیکھ کر خوش ہوتے ہیں۔ ہماری گائیں اور بکریاں بھی خوش ہوجاتی ہیں۔ امی کے کہنے پر ہم لکڑیاں کمرے کے اندر رکھتے ہیں تاکہ آگ جلا کر چائے بنا سکیں۔ بارش کا پانی جمع ہوتا ہے تو میرا بھائی کاغذ کی کشتی بنا کر تیراتا ہے۔ گرمی کم ہوجاتی ہے اور ٹھنڈی ہوا چلتی ہے۔ ہم سب بچّے کسی اونچی جگہ کھڑے ہو کر بارش کا مزہ لیتے ہیں۔ جب بجلی چمکتی ہے تو ہم ڈر کے مارے کسی محفوظ جگہ چلے جاتے ہیں۔ گرج کی آواز سے مجھے کبھی ڈر بھی لگتا ہے لیکن مزہ بھی آتا ہے۔

سرگرمی:

- طلبہ سے بارش کے بارے میں سوالات کریں۔ جو مختلف خیالات وہ بتائیں، انھیں بورڈ پر لکھیں۔سب بچّوں کو ہدایت کریں کہ بورڈ پر لکھی باتوں کو اپنی کاپی میں ایک مضمون کی شکل میں تحریر کریں۔

سبق نمبر ۱۹:

سیاٹو بادشاھ

سیکھنے کے مقاصد:

- کہانی سن کر کرداروں کی خوبیاں اور خامیاں بیان کر سکے۔
- کہانیوں میں موجود کرداروں کی خوبیوں اور خامیوں پر اپنا ردعمل ظاہر کر سکے۔
- کہانیاں پڑھ کر ان کے کرداروں کی خصوصیات بیان کر سکے۔
- تحریر میں وقفہ کی علامتوں (فل اسٹاپ، کوما، سوالیہ نشان) کا درست استعمال کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۵۴ تا۵٦

طریقۂ تدریس:

- استاد بچّوں کو صفحہ نمبر ۵۴ پر دی گئی کہانی **"سیاٹو بادشاھ"** کھولنے کی ہدایت دیں۔ نوٹ: نئے الفاظ کے معانی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۴ پر دیے گئے ہیں۔
- بچّوں سے ابتدائی سوالات کریں: بوڑھا شخص کیوں پریشان ہوا اور دولت تقسیم کرنے کا فیصلہ کیوں کیا؟
- دولت کس میں اور کہاں دفنائی گئی؟ استاد بلند آواز میں کہانی پڑھ کر سنائے، پھر بچّوں سے بھی ایک بار پڑھوائے۔
- زبانی سوالات: دولت کس میں رکھی گئی تھی؟ ان برتنوں (دیگچوں) میں کیا کیا موجود تھا؟ کون سے بیٹے ناراض ہوئے اور کیوں؟ بادشاہ نے فیصلہ کیسے کیا؟
- کہانی کا خلاصہ: کہانی ایک دولت مند شخص کے گرد گھومتی ہے جو اپنی دولت اپنے بیٹوں میں برابر تقسیم کرنا چاہتا ہے۔ وہ چار دیگچوں میں مختلف چیزیں رکھ کر انھیں ایک خاص جگہ دفن کر دیتا ہے۔ ہر دیگچی میں مختلف اشیاء تھیں: سونا، ہیرے، مٹی اور ہڈیاں۔ بعد میں اس کے بیٹے ان اشیاء کی قدر و قیمت پر جھگڑنے لگتے ہیں۔ عقلمند بادشاہ اس معاملے میں عقل و فہم سے کام لیتے ہوئے انھیں بتاتا ہے کہ ہر چیز کی اپنی اہمیت ہے۔ مٹی زمین کی علامت ہے جو فصل اگاتی ہے، ہڈیاں مال مویشیوں کی علامت ہیں، اور سونا و ہیرے ظاہر دولت کی علامت ہیں۔ کہانی ہمیں سکھاتی ہے کہ ہر فیصلے میں صبر، سمجھ داری اور بڑوں کی بات پر غور کرنا ضروری ہوتا ہے۔
- دونوں معنی والے الفاظ (جوڑا الفاظ) دو الفاظ جو الگ الگ معنی رکھتے ہیں لیکن ایک ساتھ استعمال ہوں تو نیا مطلب دیتے ہیں، جیسے: سوچ و بچار: تجارت و کاروبار: آمد و رفت: اونچ نیچ: کھیر کھنڈ

مشق

(الف) خالی جگہیں بھریں:

۱. ديگڙن ۲. پاون ۳. تارن ۴. سياڻي ۵. خوش

(ب) سوالات کے جوابات:

۱۔ دولت مند شخص کے چار بیٹے تھے۔

۲۔ اس شخص نے دولت کو برابر تقسیم کرنے کا سوچا۔

۳۔ اس نے کہا کہ تم سب میری آنکھوں کے ستارے ہو، یعنی سب یکساں عزیز ہو۔

۴۔ اس کے مرنے کے بعد بیٹوں نے بستر کے نیچے دفن دیگچیاں نکالیں اور دولت تقسیم کی۔

(ج) پیراگراف میں تحریری اصول (وقفہ کی علامات):

ہم سب انسان ہیں۔ اللہ تعالیٰ نے ہمیں برابر پیدا کیا ہے، کوئی کسی سے برتر نہیں۔ ہمیں ایک دوسرے کی عزّت کرنی چاہیے کیونکہ عزّت سے شخصیت اور وقار میں اضافہ ہوتا ہے۔ ہمیں کسی پر زیادتی نہیں کرنی چاہیے۔ زیادتی کرنے والوں کو اللہ پسند نہیں کرتا۔ کیا آپ کو کسی کے ساتھ زیادتی کرنا اچھّا لگے گا؟

(د) سبق کا مرکزی خیال:

یہ سبق ہمیں سکھاتا ہے کہ ہمیں ہر مسئلے میں تحمل سے کام لینا چاہیے اور عقل وفہم رکھنے والوں سے مشورہ لینا چاہیے۔ دولت صرف سونا یا ہیرے نہیں، بلکہ زمین، جانور اور دیگر چیزیں بھی قیمتی سرمایہ ہیں۔ بڑوں کی بات میں دانائی چھپی ہوتی ہے، اس لیے غور سے سننا اور سمجھنا چاہیے۔

سرگرمی:

- سوچ ويچار، وڻج واپار، اٺ ويهه، هيٺ مٿي، اونڌو سونڌو، کير کنڊ، اچ وڃ، ڏنُ دولت، خون خرابا، گهٽ وڌ

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق نمبر ۲۰:

کرکیٹ راند

سیکھنے کے مقاصد:

- اپنی جماعت کے مطابق عبارت کو خاموشی اور روانی کے ساتھ پڑھ کر سمجھ سکے۔
- متن سے متعلق سوالات کے جوابات دے سکے۔
- کسی مقام کی سیر یا سفر کا حال زبانی بیان کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۵۷ تا ۵۹

طریقۂ تدریس:

- استاد بچّوں کو صفحہ ۵۷ پر دیا گیا سبق ''کرکیٹ راند'' کھولنے کی ہدایت دیں، اور بتائیں کہ آج وہ بیسواں سبق پڑھیں گے۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی صفحہ ۹۴ اور ۹۵ پر دیے گئے ہیں۔)
- کتاب میں دیے گئے ابتدائی سوالات بچّوں سے پوچھیں اور ان کے جوابات حاصل کریں، پھر سبق پڑھائیں۔ اب استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھیں اور بچّوں کو بھی ایک بار سبق پڑھوایا جائے۔
- زبانی سوالات: کھیل ہمارے لیے کیوں ضروری ہیں؟ سندھ میں قدیم دور میں کون کون سے کھیل کھیلے جاتے تھے؟ آپ کے محلّے یا علاقے میں کون کون سے کھیل کھیلے جاتے ہیں؟ آپ کرکٹ کھیلتے یا دیکھتے ہیں؟ خواتین کی کرکٹ میں کس کو دیکھنا پسند ہے؟ آپ کے پسندیدہ کھلاڑی کون ہیں؟ ہر طالبعلم اپنے پسندیدہ کھلاڑی کا نام بتائے۔
- عملی سرگرمی: طلبہ کے دو گروپ بنائیں اور میدان میں پانچ اوور کی ایک کرکٹ میچ کروائیں۔ واپسی پر دونوں ٹیموں سے میچ کا حال پوچھیں۔ میچ میں امپائر کا کردار استاد ادا کریں۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. کپتان ۲. بیٽنگ ۳. ۱۹۹۲ع ۴. ون ڊي

(ب) سوالات کے جوابات:

۱۔ سندھ میں قدیم زمانے میں اٹی ڈکر، کوڈی کوڈی، ونجھ وٹی اور دوسرے کھیل کھیلے جاتے تھے۔
۲۔ کرکٹ کا کھیل ۱۶ویں صدی میں انگلینڈ میں کھیلا جانے لگا۔
۳۔ کرکٹ دو ٹیموں کے درمیان کھیلا جاتا ہے۔
۴۔ ہر ٹیم میں گیارہ کھلاڑی ہوتے ہیں، لیکن کم کھلاڑیوں کے ساتھ بھی کھیل کھیلا جا سکتا ہے۔
۵۔ جب بلے باز گیند کو ہٹ کرتا ہے اور فیلڈر ہوا میں ہی کیچ کر لیتا ہے تو اسے کیچ آؤٹ کہا جاتا ہے۔

(ج) کرکٹ کھیل (پیراگراف):

کرکٹ کھیل ۱۶ویں صدی میں انگلینڈ میں کھیلا جاتا تھا۔ جب انگریزوں نے دنیا پر قبضہ کیا تو وہ اس کھیل کو اپنے ساتھ لے آئے۔ جب وہ ہندوستان پر حکومت کر رہے تھے، تو یہاں کے لوگ بھی یہ کھیل دیکھ کر کھیلنے لگے۔ اب یہ کھیل ہندوستان، پاکستان، بنگلہ دیش اور دیگر ممالک میں بہت مشہور ہے۔ ہر صوبے اور شہر میں یہ کھیلا جاتا ہے۔ اس کھیل میں دو ٹیمیں ہوتی ہیں، جو باری باری بیٹنگ اور بولنگ کرتی ہیں۔ جو ٹیم زیادہ رنز بناتی ہے اور دوسری ٹیم کو اتنے رنز بنانے نہیں دیتی، وہ جیت جاتی ہے۔ اس کھیل کے لیے تندرستی، دوڑ، طاقت اور سمجھداری ضروری ہے۔ سندھ کے شہروں اور دیہات میں بچّے بڑے سب گلیوں، میدانوں اور کھلے جگہوں پر یہ کھیل کھیلتے ہیں۔

سرگرمی:

- کلاس کو دو ٹیموں میں تقسیم کریں۔ ایک ٹیم کرکٹ میں بولنگ کے اصولوں کو کلاس کے سامنے پیش کرے، اور دوسری ٹیم بیٹنگ کے اصولوں کو۔ پہلے دونوں ٹیمیں سبق کو اچھی طرح پڑھیں، پھر اصولوں کو جملوں کی صورت میں کاپی میں لکھیں، پھر کلاس کے سامنے پیش کریں۔ آخر میں دونوں ٹیموں کی تعریف کی جائے۔

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق نمبر ۲۱:

قُدرتي آفتون ۽ اَڳواٽ اُپاءَ

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ کہانی اور مضمون کو پڑھ کر اُن کے اہم اجزاء کو سمجھ سکیں اور نتیجہ اخذ کر سکیں۔
- طلبہ بیهڪ کی نشانیوں (دم، اَڌ دم ۽ تعجب جي نشاني) کا درست استعمال کر سکیں۔
- طلبہ مرکب جملے بنا سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۶۰ تا ۶۲

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۶۰ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق "قُدرتي آفتون ۽ اَڳواٽ اُپاءَ" پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ اس کے بعد استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر چند طلبہ سے بھی پڑھوایا جائے۔
- سوال کریں: قدرتی آفات کیا ہوتی ہیں؟ قدرتی آفات کی اقسام کون سی ہیں؟ مثال: زلزلہ، سیلاب، سونامی، حد سے زیادہ گرمی، بہت زیادہ بارش وغیرہ۔ پھر پوچھیں: سیلاب کیوں آتا ہے؟ سندھ میں بڑا سیلاب کب آیا تھا؟ کیا نقصان ہوا تھا؟
- استاد وضاحت کریں کہ قدرتی وجوہات کے باعث اچانک ہونے والے بڑے حادثات کو قدرتی آفات کہا جاتا ہے۔ سندھ میں زیادہ تر سیلاب آتے ہیں، کیونکہ یہاں سے دریائے سندھ گزرتا ہے، جو بعض اوقات اوپری علاقوں (کشمیر، پنجاب، خیبر پختونخوا) کے دریاؤں کا پانی ایک ساتھ لاتا ہے۔
- ایک ہی وقت میں بہت زیادہ پانی آنے سے سیلاب آجاتا ہے، جس سے گاؤں اور شہر متاثر ہوتے ہیں۔
- ۲۰۱۰ء اور ۲۰۲۲ء کے سیلابوں کی مثالیں دے کر بچّوں کو سمجھائیں کہ کس طرح گھروں، فصلوں اور جانوروں کو نقصان ہوا اور لوگ بے گھر ہوئے۔ ایسی آفات سے بچنے کے لیے ہمیں سبق میں بتائی گئی پیشگی احتیاطی تدابیر پر عمل کرنا چاہیے تاکہ نقصان کم ہو۔
- آخر میں پوچھیں: آپ نے اس سبق سے کیا سیکھا؟ کچھ طلبہ اپنی رائے کا اظہار کریں۔

مشق

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

(۱) زلزلي (۲) ڏار- (۳) ٻوڏ (۴) بي گھر (۵) اڳواٽ

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ قدرتی وجوہات سے اچانک پیدا ہونے والے بڑے حادثات کو قدرتی آفات کہا جاتا ہے۔

۲۔ قدرتی آفات کا سامنا کرنے کے لیے پیشگی احتیاطی تدابیر اختیار کرنا ضروری ہے۔

۳۔ زلزلہ زمین کے دھنسنے یا زور سے ہلنے کے باعث آتا ہے۔

۴۔ زلزلے کو ریکٹر اسکیل کے ذریعے ناپا جاتا ہے۔

۵۔ زلزلہ آنے کے بعد زمین پر لیٹ جانا چاہیے، گھر کے محفوظ کونے میں رہنا چاہیے، اور کمزور عمارتوں سے دور رہنا چاہیے۔

(ج) بیٹھک کی نشانیوں (رموزِ اوقاف)

۱۔ کیا آپ آج گاؤں آئیں گے؟

۲۔ اسکول کس وقت کھلتا ہے اور کس وقت بند ہوتا ہے؟

۳۔ آہا! تم نے اتنی بڑی مچھلی کہاں سے پکڑی؟

۴۔ شاباش! بیٹا، ہمیشہ ایسے ہی محنت کرتے رہو۔

۵۔ پاکستان میں چار صوبے ہیں: سندھ، بلوچستان، خیبر پختونخوا اور پنجاب۔

(د) پیراگراف—سیلاب کے بارے میں معلومات

- سندھ میں ۲۰۱۰ء میں شدید سیلاب آیا تھا۔ دریائے سندھ کے کنارے ٹوٹنے سے بڑے پیمانے پر تباہی ہوئی۔ تقریباً دو ہزار افراد جاں بحق ہوئے، لاکھوں گھروں کو نقصان پہنچا اور بے شمار ایکڑ فصلیں پانی میں ڈوب گئیں۔ بہت سے لوگ اپنے گھر چھوڑ کر سڑکوں اور محفوظ جگہوں پر پناہ لینے پر مجبور ہو گئے۔ جانور، سڑکیں اور اسکول بھی متاثر ہوئے۔ حکومت اور عوام نے مل کر متاثرین کی مدد کی اور انھیں کھانا، کپڑے اور عارضی رہائش فراہم کی۔

سرگرمی:

- کلاس کو چھوٹے گروپوں میں تقسیم کریں۔ ہر گروپ یہ سوچ کر بتائے کہ: زلزلہ آنے کی صورت میں کون سی پیشگی احتیاطی تدابیر اختیار کرنی چاہییں؟ ہر گروپ اپنی معلومات پوری کلاس کے سامنے پیش کرے۔ جس گروپ نے بہترین انداز میں بیان کیا ہو، استاد اسے سراہے۔

سبق نمبر ۲۲:

مزاحیا غزل

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ حرفِ جملہ کو سمجھ کر درست استعمال کرسکیں۔
- طلبہ نظم پڑھ کر اس کی سمجھ بوجھ بیان کرسکیں۔
- طلبہ اپنی پسند کی کہانیاں، نظمیں، پہیلیاں اور لطیفے پڑھ کر لطف حاصل کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۶۳ تا ۶۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۶۳ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''**مزاحیا غزل**'' پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ پر موجود ہیں۔) ذہنی آمادگی کے لیے کتاب میں دیے گئے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پڑھائیں۔
- اب استاد بلند آواز میں مزاحیہ انداز کے ساتھ غزل پڑھ کر سنائیں۔ پھر طلبہ سے بھی یہ غزل مزاح کے انداز میں پڑھوائی جائے۔ اس غزل میں شاعر مزاحیہ انداز میں آلو کا ذکر کر رہا ہے۔ اس کے گھر میں روزانہ آلو کا سالن پکتا ہے، اسی لیے وہ ان سے اُکتا چکا ہے۔ طلبہ سے پوچھیں: آپ کو کون سا شعر زیادہ پسند آیا اور کیوں؟ طلبہ کو کہیں کہ اگر کسی کو کوئی مزاحیہ شعر آتا ہو تو وہ کلاس کے سامنے سنائے۔
- حرفِ جملہ کے بارے میں بتائیں: ایسے الفاظ جو جملے میں دو لفظوں یا دو حصوں کو جوڑتے ہیں، انھیں حرفِ جملہ کہتے ہیں۔ مثال: مانی کھاؤ یا پانی پیو۔ صدف، حلیمان کو بلایا تو بھی وہ نہیں آئی۔ یہاں ''یا'' اور ''تو بھی'' حرفِ جملہ ہیں۔ حرفِ جملہ کے کچھ مزید الفاظ: اور، کہ، اگر، اگرچہ، نیز، بھی، ورنہ وغیرہ۔

مشق

(الف) غزل کے اشعار مکمل کریں:

۱. **گھر ۾ روز پٽاٽا کائي، مون کي ٿي پيٽ آهي وائي.**

۲. **ڪتو اهڙو ڪيد پيو جو پاڙي وارن جان ڇڏائي.**

۳. **واتُ مان ناهي ٻاهر نڪتس، ڪونه مليو ڪو پڪوڙائي.**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ غزل میں شاعر مزاحیہ انداز میں آلو سے اُکتایا ہوا نظر آتا ہے۔

۲۔ وہ منہ بنا کر باہر اس لیے گیا کہ شاید پکوڑے مل جائیں اور وہ کھا سکے۔

۳۔ مزاحیہ شعر میں شاعر نے کتّے کے کاٹنے کا ذکر کیا ہے۔

۴۔ ''**پيلو مُنهن ڪرڻ**'' کا مطلب ہے بُرا یا ناراض چہرہ بنانا۔

قواعد:

حرفِ جملہ پڑھایا جائے۔

(ج) حرفِ جملہ کے الفاظ:

۱۔ سمیر اور عاشر کھیلتے ہیں۔ (اور)

۲۔ کتاب پڑھو یا موبائل دیکھو۔ (یا)

۳۔ اگر گاڑی مل جاتی تو میں وقت پر پہنچ جاتا۔ (تو)

۴۔ میں تمہارے گھر آیا تھا پر تم گھر پر نہیں تھے۔ (پر)

۵۔ تم وقت پر نہ آتے تو کام نہ ہو پاتا۔ (تو)

(د) پیراگراف

- مجھے علی گل ملاح پسند ہے۔ وہ بہت سے مزاحیہ کردار ادا کرتا ہے۔ وہ لوگوں کی ایسی نقلیں کرتا ہے کہ سب ہنسنے لگتے ہیں۔ وہ کئی سندھی ڈراموں میں کام کرتا ہے۔سوشل میڈیا پر بھی علی گل ملاح کے بہت سے ڈرامے موجود ہیں۔

سرگرمی:

- مزاحیہ نظم سنانے کا مقابلہ کرائیں۔ اس کے لیے تمام طلبہ کو لائبریری لے جائیں۔ بچّوں کو کسی بھی بچّوں کے رسالے میں سے ایک مزاحیہ نظم یا پسندیدہ نظم دیکھنے کو کہیں۔ ہر بچّہ نظم لکھ کر کلاس میں سنائے۔ جو بچّہ مزاحیہ نظم سنائے، استاد اس کی تعریف کریں اور جماعت کی حوصلہ افزائی بھی کریں۔
- سرگرمی ۲: پہیلیاں: طلبہ کو دو گروپوں میں تقسیم کریں اور پہیلیاں بجھوانے کا مقابلہ کرائیں۔

سبق نمبر ۲۳:

عدل ۽ انصاف

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ عبارت پڑھ کر اس کا بنیادی خیال اور عناصر بیان کر سکیں۔
- طلبہ اپنے درجہ کے معیار کے مطابق عبارت (نثر اور نظم) پڑھ کر اپنی سمجھ کے مطابق سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- طلبہ عملی زندگی میں مثبت سماجی رویّوں (برداشت، رواداری، برابری، دوسروں کی رائے کا احترام، امن اور ہم آہنگی وغیرہ) کا اظہار کر سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ٦٦ تا ٦٨

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ٦٦ کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''عدل ۽ انصاف'' پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ پر موجود ہیں۔) پہلے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لیں، پھر سبق پڑھائیں۔ استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر بچّوں سے بھی ایک بار سبق پڑھوایا جائے۔
- طلبہ سے پوچھیں: آپ کی نظر میں انصاف کیا ہے؟ اگر عدل اور انصاف نہ ہوں تو معاشرے میں کیا مسائل پیدا ہوں گے؟ بچّوں سے کوئی ایسی حقیقی مثال بھی پوچھیں جس میں عدل اور انصاف کیا گیا ہو۔
- استاد وضاحت کریں کہ یہ سبق انصاف اور برابری کے بارے میں ہے۔ عدل کا مطلب ہے سب کے ساتھ یکساں سلوک کرنا اور کسی پر ظلم یا ناانصافی نہ کرنا۔ انصاف کا مطلب ہے سب کو برابر مواقع اور برابر حقوق دینا۔ جہاں عدل اور انصاف نہیں ہوتا وہاں لڑائیاں اور نااتفاقی بڑھتی ہے، امن ختم ہو جاتا ہے۔ اس لیے معاشرے کی بھلائی کے لیے عدل اور انصاف پر عمل کرنا ضروری ہے۔ بچّوں کو عدل اور انصاف کی مزید مثالیں بھی بتائیں۔

مشق

(الف) لکیریں بنا کر جملے مکمل کریں:

١. حقن تي عمل ڪرڻ ۽ ڪنهن	لاءِ به بنيادي حيثيت رکي ٿو
٢. عدل ۽ انصاف جي ڪوٺ سان	عدل ۽ انصاف جي ضرورت تي زور ڏنو ويو
٣. اهو معاشري جي امن ۽ سلامتي	به حقدار ڪي ان جو حق ڏيڻ آهي
۴. قرآن مجيد ۾ به ڪيترين ئي آيتن ۾	سماج ۾ اڻ برابري ۽ ظلم وڌندو آهي

(ب) سوالوں کے جواب:

١. خوشحال معاشرے یا ملک کے لیے عدل اور انصاف کا ہونا ضروری ہے۔

٢. عدل کا مطلب ہے حقوق اور فرائض کے سلسلے میں کوئی فرق نہ کرنا۔

٣. انصاف یہ ہے کہ سب کو برابر مواقع اور برابر حقوق دیے جائیں۔

۴۔ عدل اور انصاف کی کمی سے ناانصافی اور ظلم بڑھتا ہے۔

(ج) جملوں میں سے اسم اور ضمیر الگ لکھیں:

۱. حسيب گاڏي هلائي ٿو. (اسم: حسيب)

۲. ايمان جو پيپر سٺو ٿيو آهي. (اسم: ايمان)

۳. هو اڄ پڪنڪ تي وڃي رهيا آهن. (ضمير: هو)

۴. اوهان پنهي کي سالگره جي مبارڪ هجي. (ضمير: اوهان)

۵. منهنجو اسڪول پري آهي. (ضمير: منهنجو)

(د) پیراگراف: عدل اور انصاف پر چلنے سے ہر شخص خود کو محفوظ محسوس کرتا ہے۔ جب سب کے ساتھ برابر سلوک کیا جائے تو کوئی خود کو کمتر نہیں سمجھتا۔ عدل سے گھر، اسکول اور معاشرے میں سکون قائم رہتا ہے۔ انصاف سے لوگوں میں محبت اور اعتماد بڑھتا ہے۔ جو لوگ انصاف کرتے ہیں انھیں سب عزّت دیتے ہیں۔ عدل کے باعث جھگڑے کم ہوتے ہیں اور لوگ ایک دوسرے کی مدد کے لیے تیار رہتے ہیں۔ انصاف کرنے سے خدا بھی خوش ہوتا ہے۔ انصاف والا معاشرہ ہمیشہ ترقی کرتا ہے۔ عدل اور انصاف سب کے لیے فائدہ مند ہیں۔

لفظ	معنی
عدل	ڪنهن کي ان جو حق ڏيڻ
پہلو	پاسو
انتشار	ڦوٽ, ورڇ
عدم استحکام	مضبوطي نه هجڻ

سرگرمی:

- ”برابر تقسیم“ کی سرگرمی کروائیں۔ تین ایک جیسی چیزیں لیں (مثلاً تین پینسلیں)۔ کلاس کے تین گروپ بنائیں۔ بچّوں سے پوچھیں: اگر میں ساری چیزیں ایک ہی گروپ کو دے دوں تو کیا یہ انصاف ہوگا؟ پھر ہر گروپ کو ایک ایک چیز دیں۔ دوبارہ پوچھیں: اب کیا سب خوش ہیں؟ کیوں؟

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق نمبر ۲۴:

خلق جي خدمت جو جذبو

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ روزمرہ کے کسی بھی موضوع پر اپنے الفاظ میں دس سے پندرہ آسان اور مرکب جملوں پر مشتمل مضمون لکھ سکیں۔
- طلبہ واحد اور جمع کو تبدیل کر کے جملوں میں استعمال کر سکیں۔
- طلبہ اسکول کی سطح پر منعقد تقریبات میں میزبان یا معاون کمپیئر کے فرائض انجام دے سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۶۹ تا ۷۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۶۹ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''**خلق جي خدمت جو جذبو**'' پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ پر موجود ہیں۔) ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لیں، پھر سبق پڑھائیں۔ بچّوں سے پوچھیں: آپ کو کیا لگتا ہے یہ کہانی کس بارے میں ہوگی؟ ۳-۴ طلبہ سے جواب لیں۔
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر بچّوں سے بھی ایک بار پڑھوایا جائے۔
- پوچھیں: خلق کی خدمت سے کیا مراد ہے؟ کوئی مثال بتائیں۔
- استاد بتائے کہ یہ کہانی احمد نامی ایک لڑکے کے بارے میں ہے جو ''محبت نگر'' گاؤں میں سب کی مدد کرتا ہے۔ جہاں بھی کسی کو مدد کی ضرورت ہوتی ہے، احمد وہاں پہنچ جاتا ہے۔ وہ بزرگوں، بچّوں اور کھیتی باڑی میں بھی دوسروں کی مدد کرتا ہے۔ اسے دوسروں کی خدمت کر کے بہت خوشی ملتی ہے۔ کہانی ہمیں یہ سکھاتی ہے کہ دوسروں کی مدد کرنا ایک اچھّا عمل ہے اور خلق کی خدمت نیکی کا کام ہے۔
- واحد اور جمع کی مثالیں کتاب سے پڑھائیں۔

مشق

(الف) جملے مکمل کریں:

۱. **ڳالهہ ڪن ٿا تہ ڪنهن زماني ۾ ''محبت نگر'' ڳوٺ هوندو هو...**

۲. **هو ان جي ڪاڏي پيتي جو بندوبست ڪندو هو ۽ سار سنڀال بہ لهندو هو.**

۳. **ڪوئي ڳوٺ واسي بيمار ٿي پيو آهي تہ هو فوري ان جي عيادت ڪرڻ پهچي ويندو هو.**

۴. **احمد ڪنهن بہ ڳوٺ جي ماڻهوءَ کي ڏک يا پريشاني ۾ نہ ڏسي سگهندو هو.**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ قدیم دور میں ''محبت نگر'' نامی گاؤں موجود تھا۔

۲۔ گاؤں میں احمد نامی ایک نیک شخص مشہور تھا۔
۳۔ احمد کی زندگی کا مقصد دوسروں کی خدمت کرنا تھا۔
۴۔ وہ لوگوں کی ہرضرورت میں مدد کرتا تھا۔
۵۔ احمد نے گاؤں میں اسکول کھلوایا اور استاد کو تنخواہ پر رکھا تاکہ بچّے پڑھ سکیں۔
۶۔ کہانی ہمیں یہ سبق دیتی ہے کہ زندگی کا اصل مقصد دوسروں کے کام آنا ہے۔

قواعد:

واحد/جمع پڑھایا جائے۔

(ج) واحد/جمع:

واحد	جمع
رانديگر بال پڪڙي ٿو.	رانديگر بالَ پڪڙن ٿا.
ڇوڪري سائيڪل هلائي ٿي.	ڇوڪريون سائيڪلون هلائن ٿيون.
ڇوڪرو بنيءَ ۾ وينو آهي.	ڇوڪرا بنيءَ ۾ وينا آهن.

(د) پیراگراف: خلق کی خدمت انسان کا سب سے بڑا اخلاق ہے۔ جو شخص دوسروں کی مدد کرتا ہے، اللہ بھی اس پر مہربان ہوتا ہے۔ خلق کی خدمت میں غریبوں اور عام لوگوں کی مدد شامل ہے۔ بیماروں کی عیادت کرنا بھی خدمت ہے۔ محتاجوں کو پانی اور کھانا دینا بہت ثواب کا کام ہے۔ پڑوسیوں کی مدد سے محبت بڑھتی ہے۔ اسکول میں کمزور طلبہ کی مدد بھی خدمت ہے۔ سڑک پر کچرا نہ پھینکنا بھی معاشرے کی خدمت ہے۔ بے بس جانوروں کو پانی پلانا بھی نیکی ہے۔ جو شخص دوسروں کی خدمت کرتا ہے، سب لوگ اس کی عزّت کرتے ہیں۔ خدمت سے دل صاف ہوتا ہے، معاشرے میں امن بڑھتا ہے، نفرتیں کم ہوتی ہیں اور محبت بڑھتی ہے۔

سرگرمی:

- پانچ پانچ طلبہ کے گروپ بنائیں۔ ہر گروپ سے کہیں کہ وہ ایک مختصر رول پلے تیار کرے جس میں خلق کی خدمت کا پیغام شامل ہو۔
- مثال: کردار — احمد (طالب علم)، راجیش (طالب علم) اور استاد۔
- منظر — کلاس روم کے باہر
- احمد: میں بہت تھکا ہوا محسوس کر رہا ہوں، مجھے پانی چاہیے مگر بوتل خالی ہے۔ (راجیش آتا ہے)
- راجیش: کیا ہوا احمد؟ تم پریشان کیوں ہو؟
- احمد: مجھے پانی نہیں مل رہا اور پیاس بھی لگ رہی ہے۔ (راجیش اپنی بوتل اسے دیتا ہے)
- راجیش: یہ میری بوتل ہے، تم پی لو۔ (احمد پانی پی لیتا ہے)
- احمد: شکریہ راجیش! تم واقعی اچھے دوست ہو۔ (استاد آتے ہیں)
- استاد: شاباش راجیش! یہ خلق کی خدمت کی بہترین مثال ہے۔

سبق نمبر ۲۵:

صحت ۽ صفائي

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ مرکب (ها کاري ۽ ناکاري) جملےسن کر سمجھ سکیں۔
- طلبہ مرکب (هاکاري ۽ ناکاري) جملے بول سکیں۔
- طلبہ عبارت پڑھ کر اس کا بنیادی خیال اور عناصر بیان کرسکیں۔
- طلبہ ہم معنی اور متضاد الفاظ کے فرق کو سمجھ کر جملوں میں استعمال کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۷۲ تا ۷۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۷۲ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''صحت ۽ صفائي'' پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پڑھائیں۔
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھ کر سنائیں۔ پھر تمام طلبہ سے ایک ساتھ بلند آواز میں سبق پڑھوایا جائے۔
- طلبہ سے پوچھیں: آپ کے خیال میں یہ سبق کس بارے میں ہوگا؟ چند طلبہ سے جواب لیں۔سوال کریں:
- صحت اور صفائی کا آپس میں کیا تعلق ہے؟ اگر صفائی نہ ہو تو کیا مسائل پیدا ہوں گے؟
- صفائی کے لیے کن کن چیزوں کا خیال رکھنا چاہیے؟ صحت مند رہنے کے لیے کون سے کھانے کھانے چاہئیں؟
- طلبہ سے پوچھیں کہ وہ روزانہ اپنی ذاتی صفائی یا گھر/کلاس کی صفائی کے کون کون سے کام خود کرتے ہیں۔
- استاد طلبہ کو بتائیں کہ صحت زندگی کی سب سے بڑی نعمت ہے اور صفائی انسان کو بیماریوں سے بچاتی ہے۔ ہم معنی اور متضاد الفاظ کی وضاحت کریں، جیسا کہ کتاب کی مشق (ق) میں دیا گیا ہے۔

مشق

(الف) جملے مکمل کریں:

۱. صفائي نصف يعني اڌ ايمان آهي.
۲. هر ماڻهو صفائي پنهنجي گهر کان شروع ڪري سگهي ٿو.
۳. روزانو وهنجي سهنجي ڏندڻ ڪري، پنهنجو وات ۽ جسم صاف رکي سگهي ٿو.
۴. ڪچرو ميونسپالٽيءَ جي رکيل دٻي ۾ ئي وجهڻ گهرجي.

(ب) سوالوں کے جواب:

- اسکول میں صفائی اور صحت کا دن منایا گیا۔

- اسمبلی میں موجود بچّوں کے ہاتھوں میں پلے کارڈ تھے۔
- اسمبلی میں ہیڈ ماسٹر نے صحت اور صفائی کے بارے میں باتیں کیں۔
- اسمبلی ختم ہونے کے بعد استاد اور طلبہ شہر میں صفائی کرنے کے لیے گئے۔
- ہیڈ ماسٹر نے مجمع سے خطاب کرتے ہوئے کہا کہ صفائی نصف یعنی آدھا ایمان ہے، سب کو صفائی کرنی چاہیے۔
- ہیڈ ماسٹر کے خطاب کے بعد استاد، طلبہ اور شہریوں نے مل کر صفائی کی۔

طلبہ کو کتاب میں ہم معنی اور ابتر (متضاد) الفاظ سمجھائیں۔

(ج) ہم معنی اور ابتر الفاظ:

ڏينهن –رات--هيٺ – مٿي--ننڍو – وڏو--صحت - بيماري--ايمان - بے ايمان

(د) هاڪاري جملوں کو ناڪاري میں تبدیل کریں:

(۱) ٻارن جي هٿ ۾ پلي ڪارڊ نہ هئا.

(۲) نهايت غير ڪارائتيون ڳالهيون ٻڌايون.

(۳) ڪائڻ پيئڻ جا ٿانوَ صاف نہ رکڻ گهرجن.

(۴) ڀرپور حصو وٺڻ جو يقين نہ ڏياريو.

(ہ) سبق کا عنصر اور بنیادی خیال ''صحت، صفائی، آگاہی اور سماجی ذمّہ داری'' ہے۔ صفائی نہ صرف گھر کو بلکہ محلّے، اسکول اور شہر کو بھی محفوظ اور صاف ستھرا بناتی ہے۔ صفائی سے بیماریاں کم ہوتی ہیں، ماحول بہتر ہوتا ہے اور لوگ صحت مند زندگی گزارتے ہیں۔ سبق کا اہم عنصر یہ ہے کہ صفائی کے بارے میں شعور پیدا ہو، لوگ ذمّہ داری کے ساتھ صفائی کریں اور اپنے ماحول، گھر، اسکول اور محلّے کو صاف رکھیں۔

سرگرمی:

- استاد بچّوں کو تین تین طلبہ کے گروپوں میں تقسیم کریں۔ ہر گروپ کو صفائی کے بارے میں ایک مختصر تقریر تیار کرنے کو کہیں۔ باری باری سب گروپ اپنی تقریریں سنائیں۔ جو گروپ یا طالب علم بہتر انداز میں تقریر کرے، استاد اس کو شاباش دیں۔

- صفائي بابت مختصر تقرير جو نمونو:

السلام عليڪم ساٿيو ۽ ساٿياڻيون.

اڄ مان توهان سان صفائي جي اهميت بابت چند لفظ ونڊڻ ڪرڻ چاهيان ٿو/ٿي. صفائي انسان جي زندگيءَ جو بنيادي حصو آهي. جيڪڏهن اسان صفائي رکون ٿا تہ اسان نہ رڳو پاڻ کي، پر پنهنجي گهر، اسڪول ۽ پاڙي کي بہ بيمارين کان محفوظ رکون ٿا. صفائي سان ماحول سنو ٿئي ٿو هوا صاف ملي ٿي ۽ اسان جي صحت بهتر رهي ٿي. روزانو پنهنجو ڪمرو صاف ڪرڻ، هٿ ڌوئڻ، ڪچرو مقرر ٿيل هنڌ تي اڇلائڻ ۽ ڪپڙا صاف رکڻ، اهي سڀ سادا ڪم آهن پر تمام فائدي وارا آهن.

اسان سڀني جو فرض آهي تہ پنهنجي چوڌاري صفائي جو خيال رکون ۽ ٻين کي بہ صفائي جي اهميت بابت

ٻڌايون. صفائي نيڪي آهي ۽ نيڪي ڪرڻ سان الله به خوش ٿيندو آهي. مهرباني.

- سرگرمی ۲: طلبہ سے کہیں کہ صفحہ نمبر ۷۵ پر دی گئی بھُول بھلیاں "maze" میں رستہ تلاش کریں۔ تمام طلبہ انفرادی طور پر رستہ تلاش کریں۔

سبق نمبر ۲۶:

ماحولياتي تبديلي

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ گفتگو میں گرامر کا بہتر استعمال کرسکیں۔
- طلبہ مختلف اعراب (زیر، زبر، پیش، مد، شد، جزم، تنوین) کا درست استعمال کرسکیں۔
- طلبہ روزمرہ کے کسی بھی موضوع پر اپنے الفاظ میں سات سے دس سادہ اور مرکب جملوں پر مشتمل پیراگراف لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۷۶ تا ۷۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۷۶ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''**ماحولياتي تبديلي**'' پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پڑھائیں۔
- طلبہ سے پوچھیں: **ماحولياتي تبديلي ڇا آهي؟ ڇا توهان ڪڏهن ان بابت ٻڌو آهي؟ جيڪو ڄاڻي ٿو ڪُولي ٻڌائي.**
- استاد بلند آواز میں سبق پڑھیں، پھر تمام طلبہ سے ایک ساتھ سبق پڑھوایا جائے۔
- سوال کریں: **ماحولياتي تبديلي مان ڇا مراد آهي؟ ڪھڙين شين ڪري ماحول خراب ٿي رهيو آهي؟**
- ماحول بدلنے سے کیا کیا نقصان ہوتا ہے؟ ماحول کو بچانے کے لیے ہم کیا کر سکتے ہیں؟
- استاد وضاحت کرے کہ ماحولیاتی تبدیلی اُس صورتحال کو کہا جاتا ہے جب زمین کا موسم اور ماحول آہستہ آہستہ تبدیل ہوجاتا ہے۔ اس تبدیلی کی وجہ سے گرمی بڑھتی ہے، برف حد سے زیادہ پگھلنے لگتی ہے، بارشوں کا نظام بگڑ جاتا ہے اور کئی علاقوں میں سُوکھا (**ڏڪار**) یا سیلاب آنے لگتا ہے۔ انسانوں کے حد سے زیادہ کارخانے، گاڑیوں کا دھواں اور جنگلات کی کٹائی اس تبدیلی کو اور تیز کر رہی ہے۔ ماحولیاتی تبدیلی کی وجہ سے فصلوں کو نقصان پہنچتا ہے، جانوروں اور پرندوں کے گھر تباہ ہوتے ہیں اور انسان کی صحت بھی متاثر ہوتی ہے۔ اگر ہم زمین کو بچانا چاہتے ہیں تو ہمیں درخت لگانے اور صاف/ماحول دوست توانائی کے ذرائع استعمال کرنے ہوں گے۔ استاد کتاب میں دیے گئے زیر اور زبر والے حصے کو پڑھائیں اور مثالیں بورڈ پر لکھ کر سمجھائیں۔

مشق

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. **مسئلن.** ۲ **ماحولياتي.** ۳. **گرمي پد** ۴. **صحت.**

(ب) سوالوں کے جواب:

موسم کا بہت زیادہ تبدیل ہونا ماحولیاتی تبدیلی کہلاتا ہے۔

انسانی سرگرمیوں جیسے تیل، گیس اور گرین گیس کے زیادہ استعمال کے سبب عالمی موسم متاثر ہوتا ہے۔

ماحولیاتی تبدیلی کی وجہ سے فصلوں کو نقصان پہنچ رہا ہے اور بہت سی بیماریاں پیدا ہو رہی ہیں۔
ماحولیاتی تبدیلی کو روکنے کے لیے درخت لگانا، توانائی کے ماحول دوست ذرائع استعمال کرنا وغیرہ ضروری ہیں۔
طلبہ کو کتاب میں دیے گئے زیر، زبر، ہم معنی اور اتبِر الفاظ سمجھائیں۔
(ج) زیر اور زبر والے جملے:

- **ماحولِياتِي تَبديلي سَبب سَاهَوارَن کي گهڻو نقصانُ ٿي رهيو آهي. ٻيلا خَتم ٿي رَهيا آهِن. تَوانائِي جا ذَريعا ماحولُ دوستَ ناهن. جنهن ڪري گهڻو نقصان ٿئي پيو.**

(د) ماحولیاتی تبدیلی کے باعث ہونے والی پریشانیوں کے بارے میں ایک پیراگراف:

- ماحولیاتی تبدیلی کی وجہ سے دنیا میں بہت سی پریشانیاں پیدا ہو رہی ہیں۔ درجہ حرارت بڑھنے سے برف تیزی سے پگھل رہی ہے، جس کے نتیجے میں سیلاب اور سونامی جیسی آفات میں اضافہ ہو رہا ہے۔ کہیں بہت زیادہ بارش ہوتی ہے اور کہیں بالکل بارش نہیں ہوتی، جس سے سُوکھا اور فصلوں کی تباہی ہوتی ہے۔ ہوا کی آلودگی بڑھنے سے لوگ سانس کی بیماریوں، الرجی اور گرمی کی لہروں کا شکار ہو رہے ہیں۔ جھیلوں اور دریاؤں کا پانی کم ہو رہا ہے، جانوروں اور پرندوں کے ٹھکانے ختم ہوتے جا رہے ہیں۔ اس تبدیلی کے باعث خوراک کی کمی اور مہنگائی بڑھ رہی ہے۔ ماحولیاتی تبدیلی ہم سب کے لیے ایک بڑی پریشانی بن چکی ہے اور اسے روکنے کے لیے ہمیں مل کر سنجیدہ قدم اٹھانے کی ضرورت ہے۔

سرگرمی:

- استاد بچّوں کو پانچ پانچ طلبہ کے گروپوں میں تقسیم کریں۔ ہر گروپ کو ہدایت دیں کہ وہ گفتگو کی ایک سرگرمی کریں، جس میں عام بات چیت ہو۔ گروپ کے دو تین طلبہ سن کر نوٹ کریں کہ گفتگو میں کون سی گرامر کی مثالیں آئیں (ٻُجهڪ جون نشانيون، واحد/جمع، الفاظ کے ضد، ہم معنی الفاظ وغیرہ)۔ سرگرمی کے بعد ہر گروپ اپنی فہرست کلاس کے سامنے پیش کرے۔

سبق نمبر ۲۷:

چڱي ڳالهه

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ عوامی جگہوں (ریلوے اسٹیشن، اسپتال، مارکیٹ، بینک وغیرہ) پر نظم و ضبط کا مظاہرہ کرسکیں۔
- طلبہ کسی بھی دیے گئے منظر کے بارے میں مربوط پیراگراف لکھ سکیں۔
- طلبہ محاورے سن کر اُن کا مفہوم سمجھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۷۹ تا ۸۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۷۹ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج وہ سبق ”**چڱي ڳالهه**“ پڑھیں گے۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۵ اور ۹۶ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پڑھائیں۔
- طلبہ سے پوچھیں: **چڱائي ڇا کي چوندا آهيو؟ ڪنهن مثال سان ٻڌايو.**
- استاد نظم بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے ایک بار مشترکہ آواز میں نظم پڑھوائے۔
- سوال کریں: **هن نظم ۾ شاعر ڪهڙين چڱين ڳالهين جو ذڪر ڪري رهيو آهي؟**
- سویر سونے اور سویرے اٹھنے کی کیا اہمیت ہے؟ اس سے کیا فائدہ ہوتا ہے؟

استاد طلبہ کو بتائے کہ یہ نظم اچھی باتوں اور اچھی عادتوں کے بارے میں ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ اگر ہم اچھی عادتیں اپنائیں تو زندگی بہتر اور خوبصورت گزرے گی۔ جلدی سونا اور جلدی اٹھنا اچھی عادتیں ہیں۔ ہمیں چاہیے کہ وقت پر سوئیں، وقت پر اٹھیں اور اپنے کام بھی وقت پر کریں۔

طلبہ کو محاورے کے بارے میں بتائیں کہ اس کا لفظی مطلب ہے: گفتگو، بول چال، سوال جواب وغیرہ؛ مگر محاورہ ایک مخصوص معنی رکھنے والا جملہ یا فقرہ ہوتا ہے۔

مشق

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. **سويري سمهون ۽ سويري اٿو. انهيءَ تي خدا بہ ٿو راضي رهي.**

۲. **هزارين چڱايون انهيءَ ڪي ملن. سويري سمهڻ ڪي وسارج نہ موڙ. صبح جو سويرو تون اٿجان ضرور.**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ ہمیں سویر اس لیے سونا چاہیے کہ اس سے صحت اچھی رہتی ہے۔

۲۔ سویرے اٹھنے سے تازگی محسوس ہوتی ہے اور سارے کام وقت پر ہو جاتے ہیں۔

۳۔ جو شخص سویرے اٹھتا ہے، اسے ہزاروں بھلائیاں نصیب ہوتی ہیں۔

قواعد:

(ج) طلبہ کو کتاب میں دیے گئے محاورے بورڈ پر لکھ کر پہلے سمجھائیں، پھر ان سے مثالوں کے ذریعے استعمال کروائیں۔

(د) بازار کا منظر: جب میں بازار میں داخل ہوا تو ہر طرف رنگوں کی رونق نظر آ رہی تھی۔ دکانوں کے سامنے ریڑھیوں پر تازہ پھل رکھے ہوئے تھے جن کی خوشبو ہوا میں پھیلی ہوئی تھی۔ کچھ لوگ سبزیاں چن رہے تھے اور دکاندار سے بات کر رہے تھے، جبکہ کچھ بچّے اپنی امّیوں کے ساتھ مٹھائیاں لینے کے لیے کھڑے تھے۔ دکاندار زور زور سے آواز لگا کر اپنا سامان بیچنے کے لیے لوگوں کو بلا رہے تھے۔ باتوں کا شور، گاڑیوں کے ہارن، لوگوں کی آمد و رفت اور سبزیوں اور پھلوں کی خوشبو مل کر ایک الگ ہی منظر بنا رہے تھے۔ میں کچھ دیر رک کر یہ منظر دیکھتا رہا اور سوچا کہ بازار واقعی ایک زندہ اور خوبصورت جگہ ہے، جہاں ہر شخص کی زندگی کا ایک حصہ نظر آتا ہے۔

(ہ) اس نظم میں شاعر کیا نصیحت کرتا ہے؟ اس نظم میں شاعر سویرے سونے اور سویرے اٹھنے کے فائدے اور ان سے جڑی بھلائیوں کا ذکر کرتا ہے۔ جو شخص سویرے اٹھتا ہے وہ اپنے کام وقت پر کرتا ہے، سکون سے اسکول پہنچتا ہے اور دن بھر چاق و چوبند رہتا ہے۔سویرے اٹھنے کے کئی فائدے نظم میں نصیحت کے انداز میں بیان کیے گئے ہیں۔

(و) اس سرگرمی میں کتاب میں دیے گئے الفاظ طلبہ سے ہجّوں کی مشق کروائیں۔طلبہ سے کتاب بند کروائیں، پھر باری باری الفاظ بولیں اور وہ لکھیں۔ آخر میں جوڑوں کی صورت میں ایک دوسرے کی تحریر دیکھ کر غلطیاں درست کریں۔

سرگرمی:

- استاد بچّوں کی جوڑیاں بنائے اور انھیں ہدایت دے کہ وہ عوامی جگہوں پر اچھّے رویّے اور نظم و ضبط کے پانچ اصول لکھیں (مثلاً لائن میں کھڑا ہونا، زور سے نہ بولنا وغیرہ)۔ پھر ہر جوڑی اپنی فہرست کلاس کے سامنے پیش کرے۔
- سرگرمی ۲: اب جوڑیوں میں طلبہ کو کہیں کہ وہ کتاب سے الفاظ تلاش کریں اور کلاس کے سامنے پڑھ کر سنائیں۔ استاد نگرانی کرے اور جہاں ضرورت ہو رہنمائی کرے۔

سبق نمبر ۲۸:

پاڻي وڏي نعمت آهي

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ مرکب جملے لکھ سکیں۔
- طلبہ کمپیوٹر اور موبائل فون سے معلومات حاصل کرنے کے لیے سندھی زبان کا استعمال کرسکیں۔
- طلبہ کسی بھی تقریب یا پروگرام کا احوال اپنے الفاظ میں لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۸۲ تا ۸۴

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۸۲ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''پاڻي وڏي نعمت آهي'' پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۶ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پڑھائیں۔
- طلبہ سے پوچھیں: اگر پانی نہ ہوتا تو کیا ہوتا؟
- آپ کو پینے، نہانے وغیرہ کے لیے پانی کہاں سے ملتا ہے؟ وہ پانی کہاں سے آتا ہے؟
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے بھی ایک بار سبق پڑھوایا جائے۔
- طلبہ سے پوچھیں: آپ کے علاقے میں کوئی دریا، ندی یا جھیل (ڍنڍ) ہے؟ اگر نہیں تو پانی کہاں سے آتا ہے؟
- سبق کا خلاصہ کرتے ہوئے بتائیں کہ قدرت نے ہمیں پانی جیسی نعمت دی ہے۔ پانی تمام جانداروں کے لیے ضروری ہے۔ اس کے بغیر کوئی زندگی قائم نہیں رہ سکتی۔ انسان کئی چیزوں کے بغیر زندہ رہ سکتا ہے، لیکن پانی کے بغیر زندگی ناممکن ہے۔ ہمیں چاہیے کہ پانی کو گندا نہ کریں، اسے احتیاط سے استعمال کریں، نہاتے وقت بھی کم پانی استعمال کریں، اور پانی کے استعمال کے وقت اس کی کمی کے بارے میں سوچیں اور دوسروں کو بھی سمجھائیں کہ پانی ضائع نہ کریں۔ کتاب سے بھی چند مثالیں بچّوں کو سمجھائیں۔

مشق

(الف) صحیح جواب:

(۱) پيئڻ (۲) گئس (۳) نهرو (۴) پاڻيات

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ پانی گرم ہوتا ہے تو گیس بن کر اوپر چلا جاتا ہے، اس کے بخارات بنتے ہیں، جیسے بادلوں میں ہوتا ہے۔

۲۔ جب گرمی کی وجہ سے پانی گیس بخارات بن جاتا ہے تو اوپر جا کر ٹھنڈا ہوتا ہے اور اکٹھا ہو کر بادلوں کی شکل اختیار کر لیتا ہے۔

۳۔ بادلوں میں پانی جمع ہوتا ہے، پھر یہ پانی (بارش) کی صورت میں برسنے لگتا ہے۔

۴۔ بارش کا پانی دریاؤں میں بہہ کر آتا ہے اور فصلوں کے کام آتا ہے۔
۵۔ جب بادلوں کے بخارات جم جاتے ہیں تو برف باری ہوتی ہے یا اولوں کے ساتھ بارش ہوتی ہے۔
۶۔ بھاپ (ٻاڦ) سے توانائی حاصل ہوتی ہے جس پر مشینیں چلتی ہیں۔

(ج) پانی کے بارے میں جملے:

١. پاڻيءَ کانسواءِ ڪو ساهوارو جيئرو نٿو رهي سگهي.
٢. فصل پڻ پاڻيءَ سان ٿين ٿا. جيڪڏهن درياءَ پاڻي نہ کڻي اچن تہ اسان بک مري وڃون.
٣. پاڻيءَ کي وڏي ڌيان سان استعمال ڪرڻ گهرجي.

(د) سندھ کلچر ڈے کا مختصر احوال:

- گزشتہ دنوں ہمارے اسکول میں سندھ کلچر ڈے بڑی خوشی اور احترام کے ساتھ منایا گیا۔ میں بھی اس خاص دن میں شریک ہوا/ہوئی۔ میں سندھی ٹوپی اور اجرک پہن کر آیا/آئی، جس سے میں بہت خوبصورت لگ رہا/رہی تھا/تھی۔ ہم ساتھیوں نے مل کر سندھی ثقافت کے بارے میں ایک مختصر تقریر بھی پیش کی، جس میں ہم نے بتایا کہ اجرک، ٹوپی، مہمان نوازی اور محبت سندھی تہذیب کے اہم حصے ہیں۔ بعد میں ہم بچّوں نے مل کر سندھ کے بارے میں گیت گائے اور ناچ کیا۔ ہم نے کھیلوں میں بھی حصہ لیا اور سندھی روایتی کھانے بھی دیکھے۔ یہ دن میرے لیے نیا، دلچسپ اور یادگار تھا، کیونکہ مجھے اپنے ثقافت پر فخر اور خوشی محسوس ہوئی۔

سرگرمی:

- استاد بچّوں کے پانچ گروپ بنائیں۔ ہر گروپ کو ہدایت دیں کہ وہ انٹرنیٹ اور موبائل کی مدد سے پانی بچانے کے طریقے تلاش کریں، انھیں اپنی کاپی میں لکھیں اور پھر کلاس کے سامنے پیش کریں۔ استاد طلبہ کو انٹرنیٹ استعمال کرنے میں مدد دیں، انھیں کمپیوٹر لیب لے جائیں، اور اس کے بعد سندھی کی بورڈ پر لکھنے کی مشق بھی کروائیں۔

سبق نمبر ۲۹:

مرزا قلیچ بیگ

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ مختلف ادبی شخصیات، مقامات اور واقعات کے بارے میں اعتماد، روانی اور دلائل کے ساتھ اپنے خیالات کا اظہار کرسکیں۔ طلبہ مرکب (هاڪاري ۽ ناڪاري) جملے سن کر سمجھ سکیں۔
- طلبہ سندھی میں رسیدیں اور متعلقہ فارم (مثلاً داخلہ فارم) بھر سکیں۔
- طلبہ کسی بھی تقریب یا پروگرام کا احوال اپنے الفاظ میں لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۴، صفحہ نمبر ۸۵ تا ۸۷

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۸۵ کھولنے کو کہیں اور بتائیں کہ آج کا سبق **''مرزا قلیچ بیگ''** پڑھا جائے گا۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۶ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پڑھائیں۔
- کتاب میں دی گئی تصویر دکھا کر پوچھیں: کیا آپ نے اس شخص کے بارے میں پہلے کچھ سنا ہے؟ اگر ہاں تو کیا سنا ہے؟ جو بچّہ جواب دے، اس کی حوصلہ افزائی کریں۔
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے بھی ایک بار سبق پڑھوایا جائے۔
- طلبہ سے پوچھیں: مرزا قلیچ بیگ نے بہت سے بیت، نظمیں اور کہانیاں لکھیں۔ کیا آپ کو ان میں سے کچھ یاد ہے؟
- سبق کے سوالات کو زبانی تفہیمی سوالات کی صورت میں باری باری طلبہ سے پوچھیں۔
- طلبہ کو بتائیں کہ مرزا قلیچ بیگ کے بڑھے (آباو اجداد) جارجیا ملک سے آئے تھے۔ وہ سندھ آنے کے بعد سندھی زبان میں اس قدر ماہر ہو گئے کہ انھوں نے بے شمار کتابیں لکھیں۔ آج بھی سندھی درسی کتابوں، شاعری، تراجم اور کہانیوں میں اُن کا نام احترام سے لیا جاتا ہے۔ سندھی زبان کے لیے ان کی خدمات ہر جگہ سراہی جاتی ہیں۔ انھوں نے اتنا کام کیا کہ انھیں سندھی ادب کا ''ابو'' کہا جاتا ہے۔ اسی طرح انھیں ''شمس العلماء'' یعنی علما کا سورج بھی کہا گیا۔ مرزا قلیچ بیگ کا گاؤں حیدرآباد سے تقریباً دو کلومیٹر کے فاصلے پر تھا اور وہ روزانہ پیدل وہاں سے حیدرآباد پڑھنے آیا کرتے تھے۔ گاؤں سے نکل کر پہلے سندھونڈی آخوند ولی **محمد وٽ ويندو هو ۽ پوءِ آخوند صاحب کين پاڻ اسڪول پهچائيندا هئا.** وہ نہایت ذہین طالب علم تھے، ابتدا سے لے کر انگریزی تک ہمیشہ اول آئے۔ یہ عالم شخص ایک ہی وقت میں سندھی، انگریزی، فارسی، عربی، ترکی اور اردو زبانوں پر عبور رکھتا تھا۔

مشق

(الف) صحیح جواب:

۱. ننڍڙي ڳوٺ ۲. پڙهائيءَ ۳. بمبئي. ۴. سن ۱۹۲۹ع

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ مرزا قلیچ بیگ حیدرآباد کے قریب گاؤں ٹنڊي نوڙهي میں سن ۱۸۵۳ء میں پیدا ہوئے۔

۲۔ مرزا قلیچ بیگ کے بڑھے جارجیا ملک سے میر یا تالپور حکمرانوں کے دور میں سندھ میں آکر آباد ہوئے۔

۳۔ مرزا قلیچ بیگ نے ابتدائی تعلیم حیدرآباد میں حاصل کی۔

۴۔ میٹرک پاس کرنے کے بعد وہ اعلیٰ تعلیم کے لیے بمبئی گئے۔

قواعد

حرفِ ندا طلبہ کو کتاب میں دی گئی مثالوں کے ساتھ پڑھائیں۔

(ج) حرفِ ندا کے جملے:

۱. **واهه واهه! توهان تہ پاس ٿي وئين.**

۲. **ادا! منهنجي ڳالهہ بہ ٻڌندو ڪر.**

۳. **سائين! هو شاگرد منهنجي پيءَ ننڍو ڏئي.**

۴. **افسوس! گرمي ڪري اسان گهمڻ نہ وڃي سگهياسين.**

(د) **ناڪاري** (انکاری) **جملن کو هاڪاري** (اقراری) جملوں میں تبدیل کریں:

۱. **مون حسيب کان پئين ورتي آهي.**

۲. **اڄ اسلاميات وارو استاد ايندو.**

۳. **مون کي اُڃ لڳي آهي.**

۴. **مرزا قليچ بيگ گهڻا ڪتاب لکيا آهن.**

۵. **سبزي واري وٽ ٽماٽا آهن.**

سرگرمی:

- استاد بچّوں کے چار گروپ بنائے اور انھیں مرزا قلیچ بیگ کے بارے میں ایک مختصر تقریر تیار کرنے کو کہے، جو وہ کلاس کے سامنے پیش کریں۔ تقریر تیار کرتے وقت کچھ طلبہ اہم باتیں نوٹ کریں اور کچھ تقریر لکھیں۔ مواد تیار کرنے کے لیے وہ لائبریری جائیں، وہاں مرزا قلیچ بیگ کی کتابیں دیکھیں اور ان کے نام بھی تقریر میں شامل کریں۔
- مرزا قلیچ بیگ کے بارے میں تقریر کا نمونہ:
- **اڄ مان توهان سان سنڌ جي هڪ وڏي عالم، ليکڪ ۽ اديب مرزا قليچ بيگ بابت ڳالهائڻ چاهيان ٿو. مرزا قليچ بيگ جا وڏا جارجيا ملڪ مان آيا هئا. مرزا قليچ بيگ سنڌي ٻوليءَ ۾ اهڙي مهارت حاصل ڪئي، جو ڪيترائي ڪتاب، ڪهاڻيون، شاعري ۽ ترجما لکيائين. اڄ بہ سنڌ جي درسي ڪتابن ۾ سندس نالو احترام سان ورتو ويندو آهي. هن سنڌي ٻوليءَ لاءِ ايتري خدمت ڪئي جو کيس سنڌي ادب جو "ابو" سڏيو وڃي ٿو. ان کان علاوه، کيس شمس العلماءُ، يعني "عالمن جو سج" جو لقب پڻ مليو.**

- مرزا قليچ بيگ جو ڳوٺ حيدرآباد کان اٽڪل ٻہ ڪلوميٽر پري هو. هو روزانو پنڌ ڪري پڙهڻ لاءِ حيدرآباد اچي ويندو هو. مرزا قليچ بيگ تمام ذهين شاگرد هو. هو شروعاتي درجي کان وٺي هميشہ پهريون نمبر آيو. هو نہ رڳو سنڌي ٻولي، پر انگريزي، فارسي، عربي، ترڪي ۽ اردو ٻولين ۾ بہ مڪمل مهارت رکندو هو. هڪ ئي وقت ڪيترين ٻولين تي عبور هجڻ سندس محنت، ذهانت ۽ علم جو وڏو ثبوت آهي.
- مرزا قليچ بيگ سنڌي ادب جو وڏو نالو آهي. ۽ اسان سڀني لاءِ هڪ وڏو مثال آهي تہ محنت، سچائي ۽ ڌيان سان هر ماڻهو وڏو علم حاصل ڪري سگهي ٿو. مهرباني..

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق نمبر ۳۰:

ماکوڙي ۽ کبوتر (تصوير کهاڻي)

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ کہانی سن کر اس کے مرکزی کرداروں سے متعلق سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- طلبہ کہانی کے مرکزی خیال کے بارے میں گفتگو کرسکیں اور سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- طلبہ تصویروں اور اشاروں کی مدد سے کہانی کو مکمل کرسکیں۔
- طلبہ پڑھی یا سنی ہوئی کہانی کے کرداروں، مرکزی خیال اور نتائج پر اپنے خیالات کا اظہار کرسکیں۔
- طلبہ بچّوں کے رسالوں اور اخبارات میں اپنی تخلیقات بھیج سکیں اور دوسروں کے لکھے ہوئے مواد پر اپنی رائے دے سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب۴، صفحہ نمبر ۸۸ تا۸۹

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۸۸ کھولنے کو کہیں، جہاں تصویری کہانی دی گئی ہے، اور بتائیں کہ آج وہ کتاب کا تیسرا سبق (**تصوير کهاڻي**) پڑھیں/سنیں گے۔ کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد سبق پر آئیں۔
- سبق کی تصویریں دکھا کر پوچھیں: یہ کس چیز کی کہانی ہے؟
- پوچھیں: اس میں کون کون سے کردار ہیں؟ بچّوں سے کہیں کہ کرداروں کو جوڑ کر کہانی سنائیں۔
- استاد مختلف طلبہ سے باری باری کہانی سننے کی کوشش کریں اور جہاں ضرورت ہو وہاں ان کی مدد کریں۔

مشق

(الف) سوالوں کے جواب:

۱۔ اِن تصویروں میں چیونٹی (ماکوڙو) اور کبوتر کی کہانی دکھائی گئی ہے۔ چیونٹی پانی میں ڈوب رہی تھی۔ کبوتر نے جب چیونٹی کو ڈوبتے دیکھا تو اس نے ایک پتہ/پَن سُری کر کے پانی میں پھینکا۔ چیونٹی اس پر چڑھ کر تیرتی ہوئی بچ گئی۔ ایک دن ایک شریر لڑکا اُس کبوتر کا شکار کر رہا تھا۔ چیونٹی نے دیکھا کہ اگر کبوتر کو گولی لگ گئی تو اسے نقصان ہوگا۔ یہ دیکھ کر چیونٹی تیزی سے گئی اور لڑکے کے پاؤں میں کاٹ لیا، جس سے لڑکا چونک گیا اور کبوتر شکار ہونے سے بچ گیا۔

۲۔ تصویروں میں چیونٹی، کبوتر اور ایک لڑکا نظر آ رہے ہیں۔

۳۔ جانوروں کے علاوہ ایک لڑکا کبوتر کا شکار کرتا ہوا دکھائی دے رہا ہے۔

(ب) توهان ڪهڙا جانور ڏٺا ڙي ڏسندا آهيو؟ (ڪانءُ، ڪبوتر، گڏهه، ڳئون، مينهن وغيره)

(ج) حرفِ ندا جا لفظ: واهه واهه! شاباس! گهوڙا ڙي! بلي!

(د) استاد شاگردن جا ٽولا ٺاهي. هر ٽولي ۾ هڪ شاگرد سڀني کي جانورن جي ڪا ڪهاڻي ٻڌائي.

استاد ٽولن جي نگراني ڪري، جتي مدد جي ضرورت هجي، اتي مدد ڪري.

سرگرمی:

- بچّوں کو لائبریری لے جائیں۔ وہاں بچّوں کے رسالے اور اخبار یں پڑھنے کی ہدایت کریں۔ آخر میں کلاس میں آکر ہر بچّہ بتائے کہ اس نے کیا پڑھا، کون سی کہانی، نظم یا مضمون اسے پسند آیا اور کیوں۔

سبق نمبر ۳۱:

بهارُ آيو بهارُ آيو

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ نظم پڑھ کر اس کی سمجھی ہوئی بات (سمجهاڻي) بیان کر سکیں۔
- طلبہ متن سے متعلق سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- طلبہ اپنی پسند کے نظم، لطیفے، **پرولیون ۽ سهڻا** سخن سنانے/سن سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب۴، صفحہ نمبر ۹۰ تا۹۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۹۰ کھولنے کو کہیں، جہاں نظم ''**بهارُ آيو بهارُ آيو**'' دی گئی ہے، اور بتائیں کہ آج وہ کتاب کا اکتیسواں اور آخری سبق پڑھیں گے۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۹۶ پر موجود ہیں۔) کتاب میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں اور جواب لینے کے بعد یہ نظم پڑھائیں۔ طلبہ سے پوچھیں: آپ کو کون سا موسم اچھا لگتا ہے؟ وہ موسم کیوں اچھا لگتا ہے؟ مختلف طلبہ سے جواب لیں۔
- استاد طلبہ کو ہدایت کریں کہ وہ سبق کو بلند آواز میں سُر اور لَے کے ساتھ پڑھیں۔
- سوال کریں: یہ نظم کس بارے میں ہے؟ شاعر اس موسم کو کیوں گا رہا ہے؟ آپ کو کون سی سطر/مصرع پسند آیا اور کیوں؟
- تفہیمی سوالات زبانی طور پر طلبہ سے پوچھیں۔ طلبہ کو بتائیں کہ بہار کے موسم میں درخت، پودے، پرندے، جانور اور انسان سب خوش نظر آتے ہیں۔ ہر چیز پیاری لگتی ہے، پھول کھلتے ہیں، خوشبو پھیلتی ہے اور موسم خوشگوار ہو جاتا ہے۔

مشق

(الف) صحیح جواب:

۱. **وهي اچ واهه تا وهسن. بهار آيو بهار آيو. ٿڌيون ٿر جون هوائون پيرين مان گيت ٽيون ڳائن.**

۲. **پوئر ڏس ڏار تا پٽڪن. بهار آيو بهار آيو. سنباهي هر هليا هاري. خوشيءَ مان پنهنجي کيتن ڏانهن.**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ چمن میں چڑیاں (چتون) اس لیے چہچہا رہی ہیں کہ بہار کا موسم آ گیا ہے۔

۲۔ ٹھنڈی ٹھنڈی تھر کی ہوائیں ''**پيرين**'' **مان گيت ٽيون ڳائن**، یعنی جیسے گیت گاتی ہوں۔

۳۔ چنبیلی، موگرا (موتیو)، نرگس اور گلاب کے پھول کھل رہے ہیں۔

۴ **پپيهو ڪوئل. چتون بهار ڏسي گيت تا ڳائن**، یعنی بہار دیکھ کر گیت گاتے ہیں۔

۵۔ ہاری (کسان) بہار دیکھ کر خوشی خوشی اپنے کھیتوں کی طرف روانہ ہوتے ہیں۔

(ج) لفظن جا ضد:

لفظن	تيز	خوش	ٿڌي	ڌرتي
ضد	آهستي	ناخوش	ڪوسي	آسمان

(د) مذکر/مؤنث:

مذڪر	پوڙهو	نر	نينگر	اٺ
مؤنث	پوڙهي	مادي	نينگري	ڏاچي

(ه) بهار جي موسم بابت پنج جملہ:

١. بهار جي موسم ۾ گل ڦل، وڻ ٽڻ، ٻوٽا ٽڙندا آهن. انهن تي گذارو ڪندڙ جيت جڻيا، پوپٽ خوش ٿيندا آهن.

٢. بهار جي موسم سيني ڪي وڻندي آهي، ڇاڪاڻ ته موسم پلي هوندي آهي، فصل لهندا آهن.

٣. هن موسم ۾ هر شيءِ سهڻي ۽ وڻندڙ لڳندي آهي، ان ڪي انسان توڙي ٻيا ساهوارا پسند ڪندا آهن.

٤. بهار جي موسم ۾ قسمين قسمين جا پکي من موهيندڙ گيت ڳائيندا آهن.

سرگرمی:

- استاد بچّوں سے کہیں کہ وہ اس نظم کی اپنی پسندیدہ سطور اپنی آواز میں گنگنائیں، یعنی آہستہ سُر کے ساتھ گا کر سنائیں۔